

Літаратура і Мастацтва

ВЫДАЕЦЦА
3 1932 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

№ 34 [2768]

Пятніца, 22 жніўня 1975 г.

Цана 8 кап.

Ад Брэста да Уладзівастока, ад Мурманска да Кушкі працоўны люд нашай неабсяжнай Радзімы жыве адным імкненнем — дастойна сустрэць XXV з'езд роднай Камуністычнай партыі.

Разам з усім савецкім народам рапартауюць аб датэрміновым выкананні пяцігадовага плана працаўнікі многіх заводаў і фабрык, калгасаў і саўгасаў, навуковых устаноў нашай рэспублікі.

Больш чым чатырыста звышпланавых трактараў сышло з пачатку года з канвеера Мінскага трактарнага завода. Такім чынам, трактарабудаўнікі завяршылі выкананне свайго гадовага абавязацельства па звышпланавому выпуску тэхнікі для вёскі.

Чалавек, які не пабыў бы на заводзе ўсяго некалькі месяцаў, знайшоў бы тут адразу шмат перамен. У цэхах з'явіліся высокапрадукцыйныя станкі з праграмным кіраваннем. У прыватнасці, упершыню ў сусветнай практыцы зборка і зварка кабінаў трактараў «МТЗ-80» даручана прамысловым роботам, створаным спецыялістамі завода.

Але галоўны капітал прадпрыемства — яго людзі, самаадданыя працаўнікі. Двое з іх — на нашым здымку. Гэта ветэраны завода, сталявары сталелі-

цейнага цэха Міхаіл Суша і Анатоль Пікулік. З металу, які яны выплавілі за многія гады свайй бездакорнай працы, можна было б пабудаваць не адну сотню трактараў.

Хлебаробы калгаса імя Леніна, што ў Шумілінскім раёне, як і хлебаробы тысячаў іншых гаспадарак рэспублікі і краіны, добра ведаюць прадукцыю, якую выпускаюць М. Суша і А. Пікулік. Трактары «Беларусь» дапамагаюць сельскім працаўнікам дамагацца з год у год высокіх ураджаяў.

Па 30—40 цэнтнераў збожжа з гектара збіраюць сёлета ў калгасе імя Леніна. Актыўны ўдзел у барацьбе за ўмалотны ўраджай сёлетняга года прымаюць і культасветработнікі гаспадаркі — загадчыца клуба Р. Італьянцава і бібліятэкар Л. Кукшынава. Вы бачыце іх разам з галоўным аграномам Ул. Доўгім за падрыхтоўкай нагляднай агітацыі.

Фота Я. ПЯСЕЦКАГА І Л. ВАРЫСАВА.

ЁСЦЬ ПЯЦІГОДКА!

ПРАМЫСЛОВАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ ССР ДАТЭРМІНОВА ВЫКАНАЛА ПЯЦІГОДКУ

Ажыццяўляючы рашэнні XXIV з'езда КПСС, кіруючыся палажэннямі і вывадамі, выкладзенымі ў выступленнях Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева па пытаннях эканамічнай палітыкі партыі, працоўныя Беларускай ССР у выніку шырока разгорнутага сацыялістычнага спаборніцтва, самаадданай працы датэрмінова завяршылі дзевятыю пяцігодку па агульнаму аб'ёму вытворчасці. Па стану на 1 жніўня 1975 года прырост прамысловай прадукцыі склаў 58 працэнтаў супраць 53—56 працэнтаў, устаноўленых на 1971—1975 гады Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС.

Па большасці відаў прадукцыі дасягнуты ўзровень вытворчасці, прадугледжаны на апошні год пяцігодкі. Прадукцыйнасць працы вырасла на 40 працэн-

таў. Датэрмінова выкананы абавязальныя па выпуску тавараў народнага спажывання, звыш заданняў, вызначаных Дырэктывамі, выпушчана прадукцыя на 1 мільярд рублёў.

Да канца пяцігодкі дадаткова будзе атрымана значная колькасць электраэнергіі, мінеральных угнаенняў, грузавых аўтамабіляў, трактараў, вылічальнай тэхнікі, тэлевізараў і радыёпрыёмнікаў, халадзільнікаў і іншай прадукцыі.

Пабудаваны і ўведзены ў эксплуатацыю 77 буйных прамысловых прадпрыемстваў, сярод якіх Беларускі шынны камбінат, Мазырскі нафтаперапрацоўчы завод, Баранавіцкі завод аўтаматычных ліній, Магілёўскі камбінат шаўковых тканін і шэраг іншых.

Апераджальнымі тэмпамі развіваюцца галіны, якія вызначаюць тэхнічны прагрэс і павышэнне эфектыўнасці вытворчасці. Аб'ём прадукцыі машынабудавання павялічыўся ў 1,8 раза, прыборабудавання і радыёэлектронікі — у 2,3 раза, хіміі і нафтахіміі — больш чым у 2 разы. За гады пяцігодкі створана 540 узораў новых тыпаў машын і абсталявання, асвоены серыйны выпуск больш чым 1.100 новых відаў вырабаў, у тым ліку аўтамабілі-самазвалы грузпадармаўнасцю 75 тон, 20-тонныя аўтапазоды, 80-сільныя трактары, электронна-вылічальныя машыны трэцяга пакалення. Палепшана якасць прадукцыі. Многія віды трактараў, аўтамабіляў, электронных вылічальных машын, станкоў, прыбораў, тавараў народнага спажывання выпускаюцца прамысловасцю са Знакам якасці.

Працоўныя горада Мінска выканалі пяцігадовы план па тэмпях росту прамы-

словай вытворчасці прадукцыйнасці працы за 4 гады.

Пяцігадовыя планы выканалі больш чым 500 прадпрыемстваў і вытворчых аб'яднанняў рэспублікі. Вялікі працоўны ўклад унеслі перадавыя калектывы: аб'яднанні «Аўтамаз», «Інтэграл» і Бабруйскага дрэваапрацоўчага, Полацкага нафтаперапрацоўчага завода, Аршанскага льнокамбіната, Брэсцкага панчошнага камбіната, Лідскай абутковай фабрыкі, Гомельскага кандытарскага камбіната «Спартак» і іншыя. Больш чым 200 тысяч перадавікоў вытворчасці працуюць у лік дзесятай пяцігодкі.

Разам з тым у прамысловасці Беларускай ССР недастаткова выкарыстоўваюцца наяўныя значныя рэзервы для далейшага росту эфектыўнасці вытворчасці, павелічэння аб'ёму вытворчасці і павышэння якасці прадукцыі.

Работнікі прамысловасці Беларусі накіроўваюць свае намаганні на дастойную сустрэчу новымі працоўнымі дасягненнямі чарговага XXV з'езда КПСС.

ЦСУ ССР.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР

Аб прысваенні ганаровых званняў Беларускай ССР работнікам галоўнай рэдакцыі Беларускай Савецкай Энцыклапедыі і паліграфічных прадпрыемстваў

За плённую работу па падрыхтоўцы і выданню дванаццацітомнай Беларускай Савецкай Энцыклапедыі прысвоіць ганаровыя званні:

Заслужанага дзеяча навукі Беларускай ССР

Броўку Пятру Усцінавічу — галоўнаму рэдактару Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

Пузікаву Пятру Дзмітрыевічу — намесніку галоўнага рэдактара Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

Заслужанага работніка культуры Беларускай ССР

Капуцінку Аляксандру Міхай-

лавічу — начальніку друкарскага цэха Мінскага паліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа.

Казеку Івану Дарафеевічу — намесніку галоўнага рэдактара Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

Лахцінкова Рычарду Уладзіміравічу — фатографу афсетнага цэха Мінскага паліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа.

Петрашкевічу Аляксандру Львонавічу — намесніку галоўнага рэдактара Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Ф. СУРГАНУ.

Санктар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Л. ЧАГІНА.

19 жніўня 1975 года. г. Мінск.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР вялікая група работнікаў галоўнай рэдакцыі Беларускай Савецкай Энцыклапедыі і паліграфічных прадпрыемстваў узнагароджана ганаровымі граматамі і Граматамі Вярхоўнага Савета БССР. Ад усяго сэрца віншую першага намесніка галоўнага рэдактара Вялікай Савецкай Энцыклапедыі С. Кавалёва, намесніка галоўнага рэдактара БелСЭ Р. Канавалава, адказнага сакратара І. Хаўратовіча, загадчыкаў рэдакцый В. Жукава, А. Лабовіча, В. Паваліхіну, Д. Радзюка, А. Ратайку, С. Русака, С. Самуэль, В. Семенякова, І. Скрыгана, У. Салановіча, Я. Якубоўскага, старшых навуковых рэдактараў А. Зубар, М. Кулікаву, Н. Махавікову, старшага рэдактара Н. Сцяпанаву, дырэктара Мінскага паліграфічнага камбіната імя Я. Коласа Р. Шаўчэнка, галоўнага тэхнолага Р. Шапавалаву, начальніка афсетнага цэха Г. Каралёву, друкара высока-

га друку Ф. Навахраста — з узнагароджаннем Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР, загадчыкаў рэдакцый Н. Колас, У. Трацякова, старшых навуковых рэдактараў В. Гетава, М. Камінскага, М. Клімковіч, С. Курач, А. Саламаха, І. Саламевіча, У. Сацуту, Е. Фешчанка, навуковых рэдактараў Г. Булат, М. Івановіча, А. Усцінаву, рэдактара В. Плашчынскую, начальніка аддзела У. Вержбаловіча, выконваючую абавязкі загадчыцы рэдакцыі А. Марозаву, галоўнага бухгалтара А. Крыўчык, старшага інжынера-тэхнолага фабрыкі Галоўнага ўпраўлення геадэзіі і картаграфіі пры Савеце Міністраў ССР Г. Свірыну, намесніка начальніка аддзела Мінскага паліграфічнага камбіната імя Я. Коласа А. Грыцэль, пераплэтчыцу М. Вайцешка, машыніста Л. Квяткоўскага, наборшчыцу М. Ясюкевіч, друкара У. Мароза — з узнагароджаннем Граматай Вярхоўнага Савета БССР.

ПАД ЭМБЛЕМАЙ МІЖНАРОДНАГА ГОДА

Яшчэ адно мерапрыемства, звязанае з Міжнародным годам жанчыны, што праводзіцца сёлета. У мінскім кінатэатры «Кастрычнік» адкрыта вялікая фотавыстаўка «Патрыётка, працаўніца, маці», прысвечаная жанчынам Савецкай Беларусі.

У экспазіцыі каля 150 работ. Яны яскрава гавораць аб грамадскім і культурным жыцці нашых жанчын, раскажваюць аб іх удзеле ў Вялікай Айчыннай вайне, аб тым уплыве, што аказваюць яны на развіццё літаратуры, мастацтва, спорту.

НА ТРЫБУНЕ—ФІЛОЛАГІ

Выхаванне падрастаючага пакалення ў духу адданасці высокім прынцыпам камуністычнай маралі — адна з галоўных задач вучоных-філолагаў БДУ імя У. І. Леніна. І таму не выпадкова, што факультэцкая арганізацыя таварыства «Веды» вялікую ўвагу ўдзяляе патрыятычнаму і інтэлектуальнаму выхаванню моладзі. Аб'ядноўваючы ў сваіх радах вучоных розных спецыяльнасцей, яна назапасіла багаты вопыт, выпрацавала дзейсныя формы і метады работы.

З мэтай кваліфікавання лекцыйнай прапаганды распрацавана тэматыка лекцый, з якімі члены арганізацыі выступаюць перад масавай аўдыторыяй.

Летась паводле заявак таварыства «Веды» вучоных-філолагаў працягалі ў народных універсітэтах культуры, на прадпрыемствах і ва ўстановах Мінска і іншых гарадоў рэспублікі, у школах і студэнцкіх інтэрнатах, у калгасах і саўгасах Беларусі звыш 500 лекцый па сучаснай рускай і беларускай літаратуры і мове.

Цікава і ажыўлена праходзяць сустрэчы з паэтамі і пісьменнікамі Беларусі. На вечары беларускай паэзіі, арганізаваным у актавай зале факультэта, чыталі свае новыя творы А. Лойка, Р. Барадулін, І. Навуменка, П. Ткачоў, Н. Гілевіч...

Усе супрацоўнікі кафедры савецкай літаратуры пад кіраўніцтвам доктара філалагічных навук Л. Фіглоўскай актыўна ўдзельнічаюць у прапагандзе дасягненняў савецкай літарату-

ры і мастацтва, у азіяячэнні шырокіх мас з працэсам стварэння духоўных каштоўнасцей камунізму. «Сучасная Ленініна», «Ленінскі прынцып партыйнасці савецкай літаратуры», «Сусветнае значэнне савецкай літаратуры», «Вялікая Айчынная вайна ў савецкай літаратуры», «Мастацтва і эстэтычнае выхаванне», «Сацыялістычны рэалізм і сучасны літаратурны працэс», «Праблема туманізму ў савецкай літаратуры», «Тэма рабочага класа ў савецкай літаратуры» — вось некаторыя з тэм, з якімі вучоныя выступаюць перад масавай аўдыторыяй.

Актыўнымі прапагандыстамі сучаснай беларускай паэзіі і прозы з'яўляюцца вучоныя кафедры беларускай літаратуры доктар філалагічных навук С. Аляксандравіч, кандыдаты філалагічных навук В. Казлова, М. Яфімава, В. Рагойша, К. Хромчанка і іншыя.

Значная частка лекцый вучоных кафедры рускай класічнай літаратуры прысвечана творчасці буйнейшых рускіх пісьменнікаў.

Аўдыторыя лектараў-філолагаў вельмі разнастайная. У Мінску яны выступаюць на прамысловых прадпрыемствах і ў будаўнічых арганізацыях, ВНУ і студэнцкіх інтэрнатах, школах і вайсковых часцях, у бібліятэках і чытальных залах. Часта вучоныя філолагі выязджаюць у іншыя гарады рэспублікі, яны — жаданыя госці працаўнікоў калгасных і саўгасных пад'ёў.

Вучоныя часта выступаюць сярод школьнікаў. Кандыдат філалагічных навук Л. Карот-

кая, напрыклад, наладзіла з юнымі чытачамі абмеркаванне кнігі В. Сімавай «Мы будзем жыць», расказала пра свайго вучня Мікалая Бароўскага, пра яго падпольную работу і гераічную барацьбу з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады вайны. Цікавыя лекцыі па пытаннях ідэя-палітычнага выхавання вучняў на ўроках літаратуры прачытала для настаўнікаў Мінска кандыдат філалагічных навук В. Каравушкіна.

Шэраг лекцый быў прысвечаны праблемам культуры мовы — рускай і беларускай. Кандыдат філалагічных навук Л. Мурына выступіла звыш ста разоў па метадыцы вывучэння асобных тэм па рускай мове ў школах. Кандыдат філалагічных навук Л. Шаўчэнка многія свае выступленні прысвяціла культуры мовы.

Пярвічная арганізацыя надае вялікую ўвагу падбору і вучобе маладых прапагандыстаў. Многія студэнты факультэта ўжо з першых гадоў вучобы ва ўніверсітэце займаюцца ў школе маладога лектара. Вучоныя-філолагі БДУ імя У. І. Леніна многія робяць для выхавання моладзі на высокіх узроўнях камуністычнай маралі. Гэта ганаровая і разам з тым вельмі адказная задача. Свой абавязак вучоных-філолагаў бацьчына ўдасканаленні, адшуканні яшчэ больш эфектыўных метадаў фарміравання духоўнага аблічча будаўнікоў камунізму.

Р. БРАГІН,
старшыня пярвічнай арганізацыі таварыства «Веды»
філалагічнага факультэта
БДУ імя У. І. Леніна.

На здымку: такіх сустрэч на ўніверсітэце бывае шмат. У госці да студэнтаў часта прыходзяць беларускія пісьменнікі. На гэты раз філалагічны сустрэліся са сваім выкладчыкам, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР Іванам Навуменкам. Аўтограф на любімай нізе — найлепшы ўспамінак аб сустрэчы.
Фота А. ЦЫГУЛЕВА.

ПАД АРКАМІ ВЯСЁЛАК

Дэсанка Максімавіч
Югаславія

ДЗЕЦІ

Двое дзяцей растуць са мною,
лісток за лістком, галінка за галінкай.
Яны пакрысе падымаюцца
над дзяцінствам,
як юныя вязы падымаюцца над папайнай.
Двое дзяцей уюць светлую вярхоўку
з забытанага разнатраўя жыцця.

Двое дзяцей растуць са мною
і, затаішы дыханне, слухаюць,
як серабрыста звонаць думкі
і ручайкамі ўліваюцца ў раку,
як за расчыненымі вокнамі жыцця
смяюцца горліцы добрым смехам.

Двое дзяцей растуць са мною.
Сонца набліжаецца да іх усё бліжэй —
слепіць вочы, залівае ззяннем.
Дзеці з шырока расплюшчанымі вачамі
праходзяць у жыццё пад аркамі вясёлак.

Крыста Альтэн
ГДР

АБЯЦАННЕ

Не буду спаць,
Калі ты змарнеў,
Прыпомню ўсё,
Калі ты забыў...

Слова не скажу,
Калі твая праўда,
Не стану маўчаць,
Калі ты віноўны...

Буду адважнай,
Калі ты нясмелы,
Буду моцнай,
Калі ты здрадзіш...

Пайду я прэч,
Калі надакучу,
І прыяду да цябе
Калі ты паклічаш...

Наемія дзі Сауза
Мазамбік

КАЛІ ХОЧАШ ВЕДАЦЬ МЯНЕ...

Калі хочаш ведаць мяне,
паглядзі на гэты кавалак чорнага дрэва,
які выразаў
натхнёнымі рукамі
ў далёкіх землях паўднёвай краіны
незнаёмы мой брат.

Так, гэта я:
парожнія вачніцы, напоўненыя адчаем,
шырокі рот, як вялізная рана,
цяжкія мазольныя рукі
падняты ўгору з просьбай і пагрозай,
татуіраванае ранами цела,
жорсткія, закручаныя спіралямі рабства
валасы...

Афрыка гордая,
таямнічая,
гэта я!

Калі хочаш мяне зразумець,
зазірні ў маю душу, душу Афрыкі,
прыслухайся да стогну неграў
на прыстані,

да гукаў іх шалёных танцаў,
да вольных іх размоў вячэрніх,
да дзівоснай меланхоліі маіх родных
песень, што лунаюць уначы...
І больш нічога не пытай,
калі хочаш ведаць мяне...
Нацягнуты лук з плоці і крыві,
нястомны крык надзеі, што рвецца
з нетраў

бунтарнай Афрыкі —
гэта я.

Ева-Лііса Манер
Фінляндыя

Абмытыя вадою літары
На хвалях цёмных гавань разгадала.
Блукаю па завулках старажытных
І слухаю уласных крокаў рэха.
Гляджу на беласнежны карабель,
Што адплывае...

Голасам з туману штось крычыць, —
Нагадвае той голас
Сібеліуса шостую...

І гэтую блакітную празрыстасць,
Цішу вод асенніх
Раптам сурма працягла.
Скуль той голас медзі

Між тонкага пілікання смычкоў?
А потым засумуецца да слёз:
Успомню дом — і бачу карабель
Той белы, што адчальвае,
Што крычыць так гучна,
Нібы вернуты з казак далёкіх ускрык
Мезазойскіх гігантаў;

Напэўна, так, блукаючы ў тумане,
Крычалі яны, пакуль не прайшлі,
А гэты — адплывае і рэжа прастор,
Гойдаецца на хвалі,
Кліча так, што парапёт вібрыруе
пад рукою

І прыстань адплывае ўслед за ім
У ноч сусветную...

Астрыд Ертэнэс Андэрсен
Нарвегія

У ДАРОЗЕ

Чую крык я: грэшная ты сэрцам!
І таму бяда цябе спаткае!
Шчасце — літасць рэдкая задужа,
Зло ж нас і за зоркамі чакае.

Хай жа плачуць, хай жа плачуць вочы,
Бо спакутаваць віну сваю павінна.
Зеляніна лісця, чырвань цвету,
Я сляпой была, прабач, травінка!

Яўгенія Шуплінава
Македонія

СВЕТЛЫЯ ДАРОГІ

Сэрца зямлі ў маіх грудзях грукоча,
І ад гэтага клубочка адмотваецца
новае жыццё.

Яго струны я пазалаціла срэбным
смехам,
Загартавала іх у слязах радасці.

З іх дзяўчаты сплятаюць сваё каханне,
Жанчыны ствараюць сямейную
ўтульнасць,

Айчына вышывае імі светлыя дарогі.

ПАДАБЕНСТВА

Усё створана з любові і сноў.
І калі ты ў маю душу зазірнеш,
То ў яе найглыбейшых глыбінях
Знойдзеш сваё падабенства,
Адлюстраванае ў песні.

Бэла Ахмадуліна
Расія

Турсынхан Абдрахманова
Казахстан

СВЯТЛО

Я люблю наша неба бяскрайняе,
Стэп люблю я заўжды па вясне,
Калі з выраю птушкі стаямі
Прылятаюць наведваць мяне.

Я люблю подых ціхіх святанняў
І званочак майго ручайка,
Я выходзіць люблю на спатканне,
Калі побач — твая рука.

Я люблю дзень, дажджамі абмыты,
Я люблю любавання расой.
А яшчэ я люблю, як джыгіты
Гоняць пасвіць табун раніцоў.

І хачу я, каб кожнаму шчасце
Адкрывалася ўсюды, заўжды.
Каб не ведалі людзі напасці,
Каб у міры жылі праз гады.

Каб былі залацістымі ранкі,
Каб у працы гудзеў родны край
І каб квецца цвіла безустанку,
Праслаўляючы наш Першамай.

Магда Ісанаэ
Румынія

ЯК ЛЮДЗІ ІШЛІ НА ВАЙНУ...

Як людзі ішлі на вайну,
Я таксама бачыла.
Сялянскія хлопцы-навабранцы —
пагружаліся, паўраздзетыя, у цяплюшкі
І глуха спявалі адно і тое ж,
І засланялі летнюю зару,
так шмат было іх.
Вось я і кажу,
што гэтыя хлопцы
не вярнуліся дахаты,
а прараслі пшаніцай і жытам
на палях Расіі.

У той час дома
гулялі горда подласць,
бясстрашнасць.
А тыя хлопцы нават і не ведалі,
за што і за каго яны загінулі
ў той далечыні.

Гэта быў прости люд,
што проста расце,
як травы, над зямлёю, з зямлі.
Дзе іх вочы, што глядзелі наперад!
О божа, дзе іх залатыя рукі!
Хоць бы камандзіры
злічылі іх магілы і калек.
Калі мацнее вецер,
мне здаецца: я чую ўзбоч дарог
і спеў, і зліты тупат ног.
Гэта з Расіі мёртвыя сюды
ідуць судзіць цябе,
свіное рыла,
якое вайна так азалаціла.

І ты дрыжыш. Ну што ж,
дрыжы і слухай!
Прыходзіць дзень
апошняга суду.

Ты не звяртай зашмат увагі,
Пытанніў мне не задавай.
Вачамі добрымі і прагнымі
Рукі маёй не закранай.

Ты не ідзі за мною следам,
Прашу, міні мае сляды.
І ведай толькі, добра ведай,
Не будзе гэтак, як тады...

Ты думаеш, што з-за гордасці
Хаджу, з табою не дружу.
Не, я не з гордасці, а з горычы
Высока галаву нашу.

Віслава Шымборска
Польшча

ГАЛОДНЫ ЛАГЕР ПАД ЯСЕЛЕМ

Вось так напішы. На звычайнай паперы
звычайным чарнілам: не давалі есці.
Загінулі з голаду ўсе. Колькі ж было іх!
Вось поле. На кожнага колькі травы
Прыпадае! Так напішы: я не ведаю.
Гісторыя смерць да нулёў акругляе.
Бо тысяча і адзін — гэта тысяча;
таго, аднаго — быццам і не было зусім;
прыдуманы плод; калыска без дзіцяці;
буквар, невядома каму адкрыты;
шырокае, блакітнае, дрыготкае паветра;
лесвічка—для тых, хто збягае ў сад,
тое месца, што ніхто ніколі не зойме.

Мы па полі блукаем, дзе ўсё стала явай,
а ён, як падкуплены сведка, маўчыць.
На сонцы зялёны, блізкі лясок.
Ежа — дрэвы, пітво — пад карой;
разглядай гэта бачанне хоць суткі,
пакуль не аслепнеш. Над кронамі —
птушка,
І цень сытых крылаў кладзецца на губы,
І сквіцы марудна раскрываліся,
І зуб пападаў на зуб.

Ноччу блішчаў між сюзор'ямі серп,
жнучы хлеб, што прысніўся.
Рука з пачарнелага абраза з'яўлялася,
сціскаючы кубак пусты ў далоні.
Над плотам з дроту калючага
тырчаў чалавек.
З зямлёю на вуснах спявалі
дзівосную песню,
пра тое, як мэта вайны
расстраляла ў сэрцы.
Якая тут цішыня, напішы.
Так, напішы.

НАРЫСЫ, што ўвайшлі ў кнігу Юрыя Новікава «Іскрыстая маладосць», у свой час друкаваліся ў часопісе «Полымя». Працоўныя перамогі будаўнікоў Наваполацка, рост і ўзмацненне іх характараў, першыя цяжкасці і першыя дасягненні раскрываліся на фоне паказу пабрацімства стваральнікоў беларускага нафтагіганта — прадстаўнікоў самых розных нацыянальнасцей. Уменне аўтара прыкмеціць і апаэтызаваць становачы змены, якія штодзённа прыносяць ва ўзаемаадносінні паміж людзьмі дружба, сяброўская падтрымка, калектывізм, былі адчуваемы ў нарысах «Муж-

хоча крыху расшырыць храналагічныя рамкі твора, узмаціць ролю шматлікіх эпохаў з радаслоўнай беларускай нафтахіміі.

Чыста «вытворчую» плынь эпохаў добра аздабляюць элементы лірычнай споведзі герояў (напрыклад, маналог-успамін Ягора Гоціна). Гэтакую ж эмацыянальна-выраўненую ролю адыгрывае і такая форма падачы матэрыялу, як дэвізны брыгадзіра Мікалая Кускова, за лакалічнымі радкамі якога ўзнікаюць канкрэтныя малюнкi працы і побыту маладых будаўнікоў, узнаўляюцца іх напружаныя будні («Выпрабаванне», «Новенькія», «Людзі ідуць у рост», «На адстаючы», «Мацней за бетон» і іншыя). Тое, што нарысіст здолеў выклікаць многіх герояў на даверлівую размову, дапамагае нам, чытачам, бліжэй пазнаёміцца з гісторыяй брыгад, з гісторыяй будаўніцтва Наваполацка.

Няхай сабе фрагменты пра Віктара Нікуліна і Уладзімі-

адводзіца другараднага роля, дык прыпісваюцца заагата агульныя пачуцці, думкі, перажыванні, без уліку іх індывідуальнага праўлення ў кожнай асобе.

Спробы накіраваць багаты вытворчы і сацыяльна-бытавы матэрыял, стракатыя звесткі з біяграфій герояў у адзінае рэчышча не заўсёды прыносяць жаданы вынік. Даючы, на сутнасці, хроніку складанага вытворчага працэсу, аўтар адчувае неабходнасць паказаць ход будаўніцтва такім чынам, каб ён быў падпарадкаван свядомай волі працаўнікоў. Але аднаго разумення гэтага мала, патрэбна па-мастацку вырашыць складаную задачу. Многія замалёўкі носяць эскізы характар, яны заснаваны на хуткаплынных канфліктах, у якіх не заўсёды паспяваюць выявіцца данладнасць і неабходная ёмістасць вобразаў.

Рускі пісьменнік Сава Дангулаў у сваім артыкуле «Вытокі-здзяйсненні...», на-

ЖАНЧЫНЫ САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ

Эмблема, якая сёння блізкай нам, Міжнародны год жанчыны. Буклет гэты, што выйшаў у выдавецтве «Беларусь» на рускай і англійскай мовах, таксама мае намер паказаць ролю жанчыны ў жыцці рэспублікі. Ён так і называецца — «Жанчыны Савецкай Беларусі». Прадмову напісала сакратар Беларускага рэспубліканскага Савета прафсаюзаў Ларыса Барабанава.

Гэта, на сутнасці, невялікі гісторыка-сацыялагічны нарыс, у якім на канкрэтных прыкладах, узятых з мінулага і сённяшняга, паказана тое становішча, якое займала і займае жанчына ў грамадстве. Вось толькі некалькі прыкладаў. У дарэвалюцыйнай Беларусі ва ўстановах асветы і аховы здароўя былі заняты толькі і працэнт жанчын. Цяпер жа ад агульнай колькасці тых, хто працуе, у асвете і культуры 72 працэнты жанчын, у ахове здароўя і сацыяльным забеспячэнні — 84.

Хто ж яны, нашы беларускія жанчыны? Агляд на гэтае пытанне найлепш даюць фотаздымкі, якія змешчаны ў буклеце, а таксама вэкладка. На ёй каларовы партрэт Марыі Жарко, вядомай трактарысткі з калгаса імя Дзяржынскага Слонімскага раёна.

«Жанчыны Савецкай Беларусі». На рускай і англійскай мовах. Мінск, «Беларусь», 1975.

СЛОВА БЯРЭ ЧЫТАЧ

ГОЛАСАМ СУМЛЕННЯ

У другі паэтычны зборнік Леаніда Рашкоўскага «Ліпень» увайшла твора, напісаная ў апошнія тры гады. Большасць з іх прысвечана тэме мінулай вайны, подзвігу герояў-землякоў. Вершы паэта характарызуюцца непараўнай сувязю дня ўчарашняга з днём сённяшнім, у іх гучаць антымістычныя матывы: «Не надо, товарищи, хмуриться, смотрите, друзья, веселей! У нас, на Морозова улице, не любят угрюмых людей».

Амаль хлапчуком загінуў Міша Марозаў у барацьбе з фашызмам. Вяртанне да гадоў грознага змагання для маладога паэта — гэта вяртанне ў памяць, у тое, што ніколі не забываецца:

Кричит Хатынь,
Скорбит Хатынь,
Плывет печальный звон
Всегда —
В дни чьих-то именин
И чьих-то похорон...

У «Баладзе аб апошнім падзе» аўтар уключае інтэрнацыяналізм антыфашыстаў, прысвячаючы свой твор памяці лётчыкаў эскадрылі «Нармандыя-Неман» Марыса дэ Сейна і Уладзіміра Белазуба. Калі самалёт загарэўся, французскі лётчык, які меў парашут, не выкарыстаў яго. Ён не мог здрадзіць

Л. Рашкоўскі, Ліпень, Вершы. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1975.

Жанчына ў савецкім грамадстве заўсёды можа займацца любімай работай. Перагорнеш здымкі і адразу ў гэтым пераканаешся. Вось яны, каго ведаюць не толькі ў нашай рэспубліцы, але і далёка за межамі Беларусі. Намеснік Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР Ніна Лявонаўна Сняжкова і Герой Сацыялістычнай Працы, доктар медыцынскіх навук, прафесар Таццяна Васільеўна Бірыч, дырэктар Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, народная артыстка рэспублікі Таццяна Міхайлаўна Каламіцава і Герой Сацыялістычнай Працы, заслужаная настаўніца БССР Арыядна Іванаўна Казей, сястра піянер-героі Марата Казей.

Шмат у буклеце і фотаздымаў, светлых па сваіму гучанню, напоўненых фарбамі наўсядзённага жыцця. Дзіцячая ўсмішка («Добры настрой»), каля прыгажунь бярозак спыніліся Ён і Яна («Спатканне»), ручанаты цягнуцца да матулі («Нас у мамы — трое»).

Шчырыя, мілыя сяброўкі, добрыя маці, старанныя працаўніцы, актыўныя грамадскія дзеячы... Пра іх вельмі хораша раскажваецца ў гэтым выданні.

А. БАДРОУ.

НЯЛЁГКА Ў БУДНЯХ ЦУДЫ АДКРЫВАЦЬ

насьць», «Вянок перамогі», «Рукаві», «Шчасце цяжкіх дарог», «У адзінай сям'і», «Капітан нафтавага мора».

Запамінальнымі паўставаў перад намі абліччы першых прадстаўнікоў прафесіі нафтавікоў: беларусаў, брыгадзіраў Аркадзя Казлова, Ягора Гоціна, мантажніка, заслужанага будаўніка рэспублікі, рускага Івана Чарненкі, украінца Гідэякі, шафэра-эстопа Яна Крунера, машыніста крана літоўца Іёнаса Мацвевічуса і іншых.

Нарысы не страцілі сваёй надзённасці і цяпер. У кнізе імаюць цікавыя старонкі, дзе аўтар глыбока праанкае ў лёс і псіхалогію сваіх герояў, задумваецца над сутнасцю іх жыцця, працы.

Ужо з раздзелаў «Спеўка», «Урадлівая зямля наша», «Воркі на калонах», «Чырвоны сцяжок» становіцца зразумелым, што невялікім экскурсам у гісторыю полацкага Наддзвіння аўтар

Ю. Новікаў, «Іскрыстая маладосць». Нарысы. Мінск, «Беларусь», 1974.

ра Гідэяку і не парбаўлены элементаў рыторыкі і ілюстрацыйнасці, але яны ў пэўнай ступені дазваляюць пазбегнуць празмернай прамаўленнасці ў паказе новых герояў.

А цудоўных людзей упамінаецца ў нарысах шмат. Гэта і адмысловы будаўнік Антон Уласевіч, і таленавіты брыгадзір Васіль Купчынін і Пётр Блахіч, і знатны механізатар, Герой Сацыялістычнай працы, кандыдат у члены ЦК КПСС экскаватаршчык Анатоль Крамень, і малады інжынер, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Леанід Ашмян, і сакратар парткома Мікалай Чэчат. Аўтар выказвае сваё захапленне справамі гэтых людзей, вядомых на будоўлі, у горадзе, ва ўсёй краіне.

Шкада толькі, што большасць такіх адступленняў выглядае трафарэтным, бо не вынікае з адпаведных мастацкіх малюнкаў. Аўтар часам збіваецца на просты пералік тэхнічных новаўвядзенняў, на храналагічную фіксыяцыю падзей, вытворчых сітуацый, у якіх людзям, калі і не

друкаваным у газеце «Літэратурная Росія» (№ 1, 3 студзеня 1975 г.) пад рубрыкай «Як мы пішам», раскажваючы пра гісторыю стварэння свайго рамана «Дыпламаты», адзначаў, як цяжка было яму намалюваць поўную, дынамічную карціну дыпламатычнай баталіі. Нават тады, калі пад рукой была стэнаграма дыялогу дыпламатаў, дасягнуць жаданага эфекту не ўдавалася. Простае ўзнаўленне даступных матэрыялаў не магло даць напружанага малюнка дыпламатычнага паядынку, бо стэнаграма ўсяго толькі надводная частка айсберга.

Вось аб вонкавай частцы айсберга — буйнай новабудоўлі з яе вялікім напалам чалавечых страсцей і ўнутраных перажыванняў герояў і піша Ю. Новікаў у сваіх нарысах «Іскрыстая маладосць». У іх пададзена панарама знешніх падзей, а найбольш істотнае і хваляючае часам хаваецца падзе ў глыбінні, траціцца з поля зроку нарысіста.

Міхась НЯХАЙ.

Да першага звання яшчэ амаль дэкада, а школа ўжо кілач, запрашае. І вось родны клас, пафарбаваны парты, новыя падручнікі. Па гэтых кнігах яны будуць вучыцца, пазнаваць свет, трымаць экзамены... Паліграфісты з кожным годам паляпшаюць якасць сваёй працы, адрасаванай вучням сярэдніх школ.

ВЫДАДЗЕНА У КІЕВЕ

«У сям'і адзінай» — так называецца невялікі фотальбом, што выйшаў у ідэіс'м выдавецтве «Містэцтва». Ён прысвечаны адкрыццю манумента Дружбы трох братніх рэспублік — Расійскай, Федэрацыі, Украіны і Беларусі, які ўзведзены на стыле трох абласцей — Бранскай, Чарнігаўскай і Гомельскай.

Выданне выйшла на рускай, украінскай і беларускай мовах.

Кіеўскае выдавецтва «Дніпро» выдаў у серыі «Скарбонкі братніх літаратур» вышукальны зборнік выбраных паэтычных твораў П. Глебкі. Складальнік кнігі і перакладчык

многіх вершаў М. Нагібэда. У зборнік увайшла таксама раней вядомая на перыядычны пераклады М. Рыльскага, Л. Першамайскага, М. Цярэшчанкі, І. Выграна, П. Варанько, І. Ганчарэнкі.

Прадмову «Шчодры талент» напісаў беларускі паэт М. Луканін.

Кніга складаецца з пяці раздзелаў — «Вясна» (вершы 1925—1930 гг.), «Дні сучаснасці» (1931—1940 гг.), «Да бою!» (1941—1945 гг.), «Размова аб пачатку» (1946—1967 гг.), Апошні раздзел зборніка складаецца з вершаў, якія пісаліся ў розныя гады. Называецца ён — «Вершы аб загіранні».

ПЕРШАЕ, што ўражае, калі адкрываеш вокладку гэтай невяліччай кніжкі, партрэт маладога чалавека са светлымі, «ясеністымі» валасамі. І позірк шчыры, пранікнёны, у якім шмат глыбіні і нейкай душэўнай дабраты. Гэта — гвардыі маёр Мікалай Іванавіч Калмыкоў, адзін з дзесяткаў тысяч тых, хто за чаканы дзень Перамогі і за наша з вамі шчасце, за светлы дзень новых пакаленняў людзей, заплаціў самым дарагім — жыццём. Афіцэр-налітработнік, рэдактар франтавой дывізіённай газеты камуніст Калмыкоў загінуў 19 лютага 1945 года ў час варажэа абстрады.

Ён не паспеў напісаць сваёй кнігі. На гэта ў яго не было часу. Былі суровыя ваенныя будні, газета, што выходзіла на прыэднім квоі, і праца журналіста на вайне.

У адным са сваіх пісем жонцы, якое было паслана са Сталінградскага фронту, ён дзяліўся запаветным: «...калі закончыцца вайна, аб нашых людзях трэба напісаць самыя лепшыя кнігі, яны вартыя такіх кніг».

Безумоўна, гэтыя кнігі напісаны. А савецкая ваенная літаратура штогод папаўняецца новымі творамі. Ёсць і дакументальныя зборнікі пра ваенных газетчыкаў. Гэта

тры кнігі «У рэдакцыю не вярнуўся», што выйшлі ў выдавецтве налітычнай літаратуры, два выпускі «Журналісты на вайне», якія вышлі Ваеннае выдавецтва Міністэрства абароны СССР.

Але ёсць і кніжка Мікалая Калмыкова. Я зноў перагорт-

можна нараўнаць з мемуарамі былых удзельнікаў ваенных падзей. За радкамі Калмыкова паўстае лёс адной сям'і. Такіх сямей у тых памятных, грозных гады было дзесяткі тысяч, сотні, таму ў даным выпадку можна і трэба гаварыць аб лёсе народа,

палітруком у запасны полк. У жніўні сорок другога ён быў пад Сталінградам.

«...няхай будуць самыя страшныя цяжкасці, але яны не зломаць мяне. Нават ранены я не пакіну сваіх байцоў».

«Вайна ёсць вайна. Трэба

нічою зноў іду на перадавую...»

Ішоў па вайне журналіст, ішоў пад свіст куль і выбухі снарадаў, браў разам з байцамі безыменныя вышынні і праходзіў Н-скія пасёлкі, дзе назаўсёды пакідаў баявых сяброў. А сам верыў у перамогу, чакаў яе. «Вельмі блізка Берлін. Маршал Жукаў нас вядзе ў логава ворага. Яшчэ адно намаганне — і сталіца гітлера падзе».

Гэта апошняе пісьмо гвардыі маёра Калмыкова і дапушчае яно 8 лютага 1945 года. Перамога была блізкай. Толькі да яе прыйшлі не ўсе. І пра іх мы павінны ведаць і памятаць. Тут шмат моцных дапамагчы пісьмы і дзённікавыя запісы. Менавіта з іх найлепш бачым герояў, адчуваеш іхнія характары, праз гэтыя шчырыя, сардэчныя радкі заглядаеш у сэрцы тых, хто ніколі ўжо не настаўрае.

Застаешся ўдзячны Мікалай Гур'еву, які напамінуў сённяшнім пакаленням пра свайго франтавога таварыша. І не толькі апублікаваў яго пісьмы, але і напісаў да іх каментарый, у якім удакладніў многія моманты з жыцця Калмыкова. Кніжка гэтая, як зазначыў сам Гур'ев, своеасабліва лірычная аповесць. Я б сказала, светлая аповесць, што ад першай да апошняй старонкі сваёй напоўнена верай у жыццё, у добрае ў людзях.

ІШОЎ ПА ВАЙНЕ ЖУРНАЛІСТ

што мужна ўзняўся на барацьбу з ворагам і перамог.

У кожным пісьме Калмыкова сьмяюцца споведзь перад Радзімай, у іх выказваецца тое, што набалела ў душы, чым хочацца падзяліцца з іншымі:

«...ты памятаеш, як мы з табой атрымлівалі партыйныя білеты? У адзін дзень. У адзін час. Была зіма. Мы ўзніліся на лесвіцы ў райком і з рук сакратара атрымалі чырвоныя кніжачкі. Ты помніш, якімі мы былі шчаслівымі, якімі гордымі, што і мы з'яўляемся членамі вялікай партыі бальшавікоў? Мы выходзілі з райкома і, узяўшы адзін аднаго за рукі, пакляліся быць вернымі Радзіме, з гонарам насіць партыйны білет. Я гэтай клятве верны і ніколі яе не парую».

Партыйнай клятве ён быў верны ўсё жыццё. Калмыкова прызначылі ў армію 25 чэрвеня 1941 года і прызначылі

толькі мужна пераносіць усе цяжкасці, усе нягоды ваеннага часу.»

За гэтымі радкамі ўвесь Калмыкоў: чалавек, салдат, камуніст. Тады ён быў сакратаром партыйнага бюро часці і ўласным прыкладам натхніў байцоў на гераізм.

У маі сорок трэцяга Калмыкоў — намеснік рэдактара «дывізіёнкі». Ён адным з першых даведваўся аб падзвігах воінаў і расказваў аб гэтым у газеце. Героямі людзі становіліся штодня, бо такі быў час, трывожны, суровы, мужны.

«Ты б ведала, колькі ў нас герояў! Аб іх цяпер пішуць газеты. «Пра нашых», — так горда мы гаворым, калі штодзённа друкуюцца артыкулы, нарысы і вершы пра гвардзейцаў нашых. Напісаў шмат і я. Паслязаўтра вечарам буду пісаць мантаж для сцэны пра герояў для нашай самадзейнасці. А заўтра ра-

Тамара НІКІЦІНА.

М. Гур'ев. Ішла з фронту пісьмы... На рускай мове. Мінск, «Беларусь», 1975.

ГРОІ апавяданняў Эдуарда Карпачова «Няма ад гэтага выратавання» і «Малады ўдавец» — фельчарка Тая, што разам з урачом Галінай Карпееўнай выходзіла ў замаскіраванай зямлянцы хворых партызан, і Васіль Дрэмач, які на хаўтурах сваёй жонкі Усці пабіўся з аднавяскоўцамі, заатэхнікам Антонам Шыпіцам, жывуць сённяшнім днём. Але ў іхняе жыццё настолькі ўрываецца і мінулае. І ад таго, што перажылі гэтыя людзі ў гады ваеннага ліхалецця, лічы яшчэ падлеткі, іскуды не схаваешся. Мінула трыццаць гадоў, як закончылася вайна, а трактарыст Васіль Дрэмач дзівіцца, што «памяць аб фашыстах, аб цяжкіх каваных ботах ужо тры дзесяткі гадоў не адступае ад яго». Гэты трукат чужаца яму, калі ў хату заходзіць нават чалавек, якога ён добра ведае.

Намала праціць часу, як Тая — маленькі доктар, што ў туманны вечар збірала грыбы для хворага партызанскага разведчыка Міколы Кацуры, атрымае ад гэтага самага Кацуры ліст. «Калі я глядзеў тады на цябе, маленькага ўрача, — пісаў Мікола, — то казаў, што калі і

не збудзецца тое, чаго я тады жадаў, то інакш хоча чымсьці ў жыцці буду бліжым да цябе, ну хоць бы аправу доктарскі халат».

Мікола Кацура стаў доктарам. А ці можа быць большае для чалавека шчасце ведаць, што нехта захачаў быць хоць у нечым падобным на цябе? Э. Карпачоў не апісвае, што адчувала Тая праз столькі гадоў, калі атрымала пісьмо ад былога партызанскага разведчыка, для якога ў той далёкі трывожны вечар — у час партызанскай блакады — у лесе збірала грыбы. Ды ў гэтым і не заключаецца задача аўтара апавядання. Чытач вельмі добра ўяўляе душэўны стан былога маленькага доктара Таі, не перажыванні і адчуванні.

Апавяданні, пра якія мы вядзем размову, узяты з новага зборніка Эдуарда Карпачова «Няма ад гэтага выратавання», што выйшаў у бібліятэцы «Огонёк». У невялікай біяграфічнай нататцы, якая адкрывае зборнік, чытаем: «Эдуард Карпачоў з 1965 года жыве ў Маскве». У маскоўскіх выдавецтвах выйшлі кнігі пісьменніка «Вечны дзень жніўня», «Нео-

новый самолет», «Юнга с бронекатера», «Горький дым», «Тройка запряженных кузнечиков», «Двое на перроне» і «Зов походной трубы».

У зборніку, акрамя названых, змешчаны апавяданні «Расчыненыя вароты кожнага двара», «Влілі карабель на маленькай рацэ» і «Двое на перроне». Амаль ва ўсіх іх чытач адчувае водгулле мінулае вайны, акая так ці інакш бязлітасна правяла баразну на лёсе герояў. Напрыклад, у апавяданні «Влілі карабель на маленькай рацэ» праз дваццаць гадоў капітан трэцяга рангу Уладзімір Ломіч нарэшце знаходзіць родную маці. Яго гадавала, як і іншых дзяцей, якія згубілі на дарогах вайны сваіх бацькоў, адна жанчына з Навазыбкава. А Валодзева маці ўсынавіла бяздомніка Восіпа Супея. Цяпер яны на Восіпавай машыне едуць адначыць на Сож. Горыч успамінаў, які ўрываюцца ў іхні светлы сённяшні дзень, не даюць быць спакойнымі гэтым людзям. Што ж, відаць, заўсёды будзе праследваць гэтых добрых людзей злавесны дзень вайны, і пісьменнік справядліва даво-

дзіць: ад гэтага нікуды не дзесяцца. У гады вайны ад голаду памерлі маці і дзве сястры Восіпа Супея, і, можа, цяпер таму з такой рэўнасцю прыглядаюцца зводным браты адзін да другога і мяркуюць, каму з іх больш дорыць маці сваёй цеплыні.

Чалавек з яго радасцямі і горам — герой новай кніжкі Эдуарда Карпачова. Людзі добрыя ў радасці і горы, сцвярджае пісьменнік. Як правіла, у самых нялёгкіх жыццёвых сітуацыях чалавек (калі ён сапраўды) застаецца чалавекам. У герояў твораў пісьменніка ёсць моцны жыццёвы стрыжань. Таму і баіцца васковы сквалыга Апанас Дзежкі падлетка Віці, калі хоча несправядліва прысвоіць сабе чужую карову. І, заканчваючы апавяданне «Расчыненыя вароты кожнага двара», аўтар справядліва заўважае: «Віця з маці больш не глядзелі на старога, іх больш не займала, як пагражае, пакутуе, стогне, аж заходзіцца ад крыку чалавек каля расчыненых варот двара». Душэўнай шчодрасці, сардэчнай цеплыні ў хлопчыка Віці і яго маці намнога больш, чым у Апанаса Дзежкі, які ад праг-

насці ў нялёгкі для нас час, калі толькі адступілі фашысцкія захопнікі і не зачпнілі Бобрыцы, гадоў заграбці цэлы свет.

Шкада, што ў асобных апавяданнях зборніка мала матываваны паводзіны герояў. Скажам, выклікае здзіўленне, чаму такі памяркоўны чалавек, як Васіль Дрэмач з апавядання «Малады ўдавец», пакінуўся (і гэта на хаўтурах па яго нябожчыняжонцы Усці!) на суседа Антона Шыпіцу. Западозрыў, што той з яго насміхаецца? Але ж гэта не даведзена лагічным ходам падзей. Таму для чытача і засталася загадкай, чаму раптам Дрэмач схачіў Антона Шыпіцу за каўнер піжжака і ні з таго, ні з сяго папаў калашмаціць.

Ёсць заўвагі і іншага парадку. Наўрад ці сустранем мы, напрыклад, на Сожы двухпалубнае рачное судна.

Усё ж, думаецца, гэтыя прыкрыя пралікі не могуць знізіць вартасці новай кніжкі Эдуарда Карпачова. У творах, якія змешчаны ў ёй, чытач знойдзе апісанне многіх знаёмых мясцін. Тут і Сож, і Дняпро, і прырэчныя гарады, якія ўгадаюцца таму, хто ведае мясціны на Гомельшчыне, дзе прайшлі дзіцячыя гады аўтара. Чытач з задавальненнем пазнаёміцца з творамі, надрукаванымі ў новай кніжцы.

Міхась ДАНІЛЕНКА.

ЧАЛАВЕК У РАДАСЦІ І ГОРЫ

Вокладкі новых кніг, якія выйшлі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»: аповесці Ул. Паўлава (мастак Г. Малышаў), «Сказ пра 60 адважных» А. Захаравіч (мастак В. Масцераў), «Бережинны одзёжкі» (малюні С. Волтава). Выдавецтва «Народная асвета» выпусціла кніжку С. Александровіча «Тут зямля такая...» (мастак Р. Фралоў).

ЯНА сядзіць у хаце. Працавітыя рукі, на якіх, здаецца, ты бачыш мазалі, хоць сярэднія і буйныя планы на экране спачатку прыцягваюць тваю ўвагу пераважна вачамі жанчыны, ляжаць на каленях, нібы адпачываюць. Адчуваеш, што жанчына ведае: яе здымаюць на стужку. Ёй трэба зноў «вярнуцца» туды, дзе — жах. Суцэльны

сваю літаратурную формулу: мёртвая застаюцца маладымі...

Аб іх, маладых, і гаворыць Вольга Мініч. Яе здымалі і запісвалі яе горкі ўспамін у вёсцы Хвойня Пётрыкаўскага раёна на Гомельшчыне. Было гэта ў снежны мінулага, 74-га года.

Кінематаграфісты творчага аб'яднання «Летапіс» студыі «Беларусьфільм» загадзя ведалі, аб чым будзе гаварыць жанчына, бо яшчэ тады, калі аўтары сцэнарыя А. Адамовіч, Я. Брыль, Ул. Калеснік рыхтавалі сваю кнігу «Я—з вогненнай вёскі», рэжысура (у прыватнасці, Віктар Дашук) гартала часопісы з раздзеламі гэтай кнігі, адчуваючы патрэбу

эца. Больш таго: здаецца, што Вольга Андрэеўна наогул забывае пра кінакамеру. Перад яе вачамі паўстаюць людзі, аб якіх і дагэтуль плача наша зямля. Праходзяць і нелюді з аўтаматамі, злучэнцы, якім нельга дараваць нічога і ніколі.

Вядома, кожны з нас здагадваецца, што пры такой экранізацыі старонак дакументальнай кнігі (надкрэслім — незвычайнай кнігі!) у стужцы і павінны быць устаўкі хронікальных кадраў, «выхады» з інтэр'ера на натуру. На маю думку, В. Дашук надзвычай тактоўна і метаэтычна «перашыяе» расказ В. А. Мініч. Робіць гэта намайстэрску. Вось ліцца, рантам абрываецца, зноў набірае разгон гаворка жанчыны, а на экране каля метра

частку фільма, а ўжо разумееш сэнс такога прыёму: В. Дашук паказвае візуальна і музыкальна як бы «кавалі рэальнасці», якія набылі значэнне мастацкага вобраза, сталі алегарычнымі, упрыважаюцца метафарамі. Скажам, у кадры — сухая галінка дрэва. Потым — парамы на дуброве і дзугу. І ты ўжо сам асаціруеш убачанае з жыццём дзіцяці, абарваным агнём, спанялёным: думаеш пра тое, што нават і адна галінка, калі засыхае, робіць бяднейшым вясняе лес. Няма ахвяры, якую можа і павінна аплакваць толькі маці. Калі гіне хлопчык, дык нас усіх робіцца менш на зямлі; гэта сярод нас — пустача...

Вось так і пабудавана стужка. У вуснах Вольгі Андрэеўны Мініч нібы выхалены ёю з памяці словы аб канкрэтных падзеях, аб пэўных людзях, аб незабыўных днях, словы, з якіх паўстае жудаснае відовішча пекла. А ў выяўленчым радзе кадраў, што арганічна ўманціраваны ў расказ жанчыны, — вобразнае асэнсаванне гісторыі праз дакладна ўзятыя з яе ж, з гісторыі, дэталі, што набываюць у кантэксце гэтай стужкі гучанне мастацкага вобраза-метафары. Зразумела, мы не раз бачылі на экране гітлераўскіх салдат, якіх з усмешкамі крочаць міма спаленых вёсак, топчучы жыта, жаручы хлеб з маслам, дэманструючы свой «арыйскі аптымізм» перад кінакамерай хронікераў. Есць такія кадры і ў фільме «Жанчына з забітай вёскі». Але В. Дашук манціруе іх так «мазаічна», не акцэнтуючы іх дакументальны характар, што і яны ўспрымаюцца вобразамі-алегорыямі, з якімі асаціруецца акупацыя і ў гэтых гэта жанчыны, у Вольгі Андрэеўны Мініч.

Толькі ў трэціх частцы, там, дзе гаворка ідзе пра выратаванне нашымі воінамі ахвяр Азарыцкага лагера смерці, хронікальны кадры затрымліваюцца больш як на дваццаць метраў і дыктар дае тлумачэнне: «Гэта здымалася савецкім франтавым аператарам». Але і на гэты раз у фінале эпізоду даецца

кадр, што на сваёй выяўленчай і хронікальнай сутнасці зноў жа набывае алегарычнае значэнне: твар хлопчыка... хлопчык спіць... Якія сны ён бачыў тады? У першую ноч выратавання з лагера смерці...

Такі гэты фільм. Рэтраспекцыя? Эскурсе у мінулае? Так. Разам з гераіняй і мы нібы гартаем старонкі, якія, здаецца, павінны былі б страціць цяпер апалячваючую сілу, застаюцца архіўнымі. Чаму ж тады пакідаеш залу такім узрушальным, быццам перад табой прайшлі страшныя дні і ночы акупацыі, перажытыя тваёй маці або сястрой; чаму твая душа так прасветлена ад пабачанага і пачутага... Як бы перад табой усныхнула маладка, асяяла, але ты ўсё ж аднавіў жахлівыя карціны, адчуў трагізм вайны ў яго амаль «звычайных» для захопленай ворагам зямлі праявах.

Фільм вучыць спачываць гору людскому, вучыць любіць жыццё і быць гатовым змагацца за яго, каб не было ў жанчыні прычыны плакаць слязмі, ад якіх гарыць і тваё сэрца, не адно дзесяцігоддзе. Не адно...

У заключэнне варта асобна сказаць, што аператар фільма Юрый Шалімаў зняў яго ў высакароднай манеры. Яго камера захоўвае трапяткія правыя пацупіўшы гераіні і ведае, што кантрасты і суладдзе чорнага і белага колеру ў такой стужцы — таксама мастацкія фарбы. Плюс — строгасць у кампазіцыі кадра. Відэц, і гэта ўсё спрыяе цэласнаму ўражанню, якое пакідае фільм «Жанчына з забітай вёскі», адзін з сэрві дакументальнай экранізацыі кнігі-мемарыяла, кнігі-помніка.

Барыс БУР'ЯН.

ПОПЕЛ НЕ СТЫНЕ

жах. Толькі жах. Зрабілася банальным параўнанне злачыстваў на акупіраванай фашыстамі зямлі з карцінамі пекла. Дык вось у дадзеным выпадку, асэнсавваючы свае ўражання ад фільма «Жанчына з забітай вёскі», забываеш аб тым, што параўнанне такое банальнае: проста нішага слова не можаш знайсці — Вольга Андрэеўна Мініч давядлася зведаць пекла.

Яна сядзіць на фоне белай сцяны. У рамцы, як гэта заведзена ў вясковых хатах, — здымкі. Бацькі. Дзеці. Дзеці дзяцей. Тыя, каго няма, бо яны памерлі і пахаваны недзе паблізу ад роднай хаты. І тыя, хто загінуў далёка і блізка ў час вайны, — іх твары чамусьці больш трывожна, прымушаюць зноў і зноў думаць аб тым, што зноў жа набыло

знайсці сродкі экраннага паказу хоць бы асобных старонак жудаснай хронікі часоў акупацыі.

Ці магчыма наогул трымаць у кадры і запісваць слова ў слова чалавеча з забітай вёскі, чалавеча, вобразна кажучы, з пекла? Калі гаворыць пра сумешныя віды мастацтва, то чытальнікі, напрыклад, ведаюць, што слухачы ў зале не могуць уважліва слухаць выступленне даўжэйшае за дваццаць хвілін. Нават самы цінны гэст прозы або паэзіі на сцэне праз дваццаць хвілін трэба «разбіваць» паўзамі, змяняй нумароў.

А калі перад намі на мастацкі тэкст, а жывы ўспамін аб перажытым, аблітым слязмі, крывёй! Успамін, які для таго, хто расказае, і не ўспамін, а южны раз незагойнае, пільнае, панулівае, бо прымушае аднаўляць сэрцам і фанты, і эмацыянальны перажыванні таго часу... Мы ж, глядзчы, сядзім і слухаем, глядзім і слухаем. Стужка дэманструецца на працягу трыццаці хвілін. Жанчына плача, замаўкае, зноў гаворыць. Яна і не клапоціцца пра тое, як жа ўсё ў яе атрымліва-

даўжэйшай зусім дакументальнае «аднаўленне», «цытата» з хронікі вайсных гадоў. І зноў у кадры — жанчына. На фоне белай сцяны. З фатаграфіямі ў рамцы. Маўчыць, потым вяртаецца да таго, на чым спынілася. Да той вясновай раіцы сорак другога года, калі акупанты спалілі Хвойню. І ў Хвойне той — тысячу трыста пяцьдзесят чалавек...

— Вывелі людзей на вуліцу... паставілі ў дзве ленты... Аднаго ў адну старану, другога ў другую калону... Карпчыка была з дзюма дзедзім... Хлопчык папаў у адну старану, а дзевачка ў другую... Завілі ў хату, запалілі... А гэтых сорак чалавек стаяць на сля... Галосіць... Маці жа!.. Сыночка гэта адправілі ў хаце гарыць, а яна з дзевачкай стаяць у калоне...

Як і хронікальны кадры часоў вайны, фрагментарна гучыць тут, стрымана галосіць музыка А. Янчанкі.

Яшчэ глядзіш першую

Надвечорак. Фотаэцюд А. ГЛІНСКАГА.

«СТАРАЖЫТНЫ І вечна юны», — з любоўю і гонарам гавораць пра свой горад жыхары Навагрудка. Тут, у мясцовай гасцініцы, і спынілася наша брыгада салістаў. Адною з канцэртаў у калгасныя клубы Навагрудскага і Карэліцкага раёнаў Гродзенскай вобласці.

Сёння наш канцэрт у клубе сяла Кудовічы. Гэта цэнтральная сядзіба калгаса імя Аляксандра Матросова.

Сярод удзельнікаў канцэрта найбольш хвалюецца маладая салістка оперы Людміла Пакідчанка. Гэта яе першыя ў жыцці канцэрты. Люда скончыла Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю па класу народнай артысткі СССР дацэнта Т. М. Ніжнікавай.

Мне прыпомнілася, як пасля аднаго канцэрта ў вёсцы да Тамары Мікалаеўны Ніжнікавай падышла жанчына. Па-сялянску ўзяла ў свае рукі яе далоні, высынала ў іх жменьку семак.

— Гэта на дарожку вам, Тамара Мікалаеўна, — сказала жанчына. — Дзякуй за галосок ваш. Шмат разоў слухала вас па радыё. А цяпер вось пачула і убачыла, і побач пабыла. Дзякуй вам за гэта.

Для артыста — такія словы вялікае шчасце.

Час пачынаць канцэрт, але загадчыца клуба Галіна Мікалаеўна Сак просіць пачакаць хвілінка: яшчэ не ўсе сабраліся.

— Галіна Мікалаеўна, скажыце, а ці многія з гэтых таварышаў будуць на канцэрце? — я падыходжу да Дошкі гонару, на якой партрэты лепшых людзей калгаса.

— Вядома, — адказала

МАСТАК І ЖЫЦЦЁ

яна. — Вось Раіса Якаўлеўна Еўтух, перадавая наша дарка. Выдатная жанчына, маці, якая выхавала шэсць дзяцей. Яна заўсёды прыходзіць на канцэрты, і цяпер таксама ў зале.

У гэты час у фак клубу ўвайшоў высокі хлопчык.

— Гэта наш трактарыст,

актыўны камсамалец Саша Харкоў. — сказала загадчыца клуба.

Мы пазнаёмліся. Ад Сашы я даведаўся, што ён па накіраванню калгаса скончыў курсы трактарыстаў. Цяпер вярнуўся ў калгас. Гэтай вясной першы раз выехаў у поле самастойна.

Хвалююцца сёння на сцэне і ў зале. Хвалюецца спявачка Люда Пакідчанка і трактарыст Саша Харкоў. Гэта такое хваляванне, ад якога голас не дрыжыць, а гучыць натхнёна і моцна, хваляванне, ад якога баранна становіцца больш роўнай, а зямля больш мяккай.

...Пачаўся канцэрт, але двое школьнікаў не спяшаюцца ў залу.

— Хлопцы, чаму не слухаеце канцэрт?

Саромеючыся, зарываюцца ў каўнерыкі, а смялейшы адказвае: «Мы думалі, гітары будуць».

— Вось бяда, што ж павашаму акрамя гітар і музыкі больш ніякай не існуе? Хочаце, я раскажу вам адзін выпадак. Аднойчы мы прыехалі з канцэртам у такое ж

сяло, як ваша. Гледзчы яшчэ не сабраліся. У другім радзе сядзелі толькі дзеці і бабуля. Чакала бабуля канцэрта, але як толькі пачула гукі піяніна, пачала дамоў збірацца.

— Пойдзем, унучка, — сказала яна дзяўчыцы, якая сядзела побач.

— Чаму? — спыталася тая. — Колькі чакалі — і дамоў цяпер?

— А што ж ты, дзетка, не чуюш, якія там музыкі іграюць?

Але дзяўчынка ўгаварыла ўсё ж такі бабулю застацца. Калі б вы бачылі, хлопцы, з якой увагай яна слухала ўвесь канцэрт. А калі на сцэну выйшаў заслужаны артыст Віктар Кірычэнка і запяваў песню кампазітара Ігара Лучанка «Жураўлі на Палессе ляцяць», у гэтай старой жанчыне па шчоках пакаціліся слязы. Цяжка сказаць, што нагадала ёй песня. Можна, гады яе маладыя, а можа, успомніла сына свайго, які не вярнуўся з вайны.

— Пойдземце, дзеці, у залу, цяпер там будзе гучаць добрая песня.

Мы ціхенька ўвайшлі... На сцэне Люда Пакідчанка. Пачынае яна сваё выступленне песняй «Верасы», «Сосны, сосны...» — з ніжніх нот вырастае песня. «Польмыя ружовых верасоў», — набрала яна сілу. «Вёсны, вёсны...» — узняўся голас вы-

сока-высока...

Не спяшаюцца разыходзіцца пасля канцэрта калгаснікі. Многія пойдуць толькі, калі ад'едзе ад клуба аўтобус з артыстамі.

— Дзякуй за канцэрт! Шчаслівага шляху! Прыязджайце часцей!

...Імчыцца аўтобус, то

І ЛЮДЗІ, І ЗЯМЛЯ,

З ДЗЕННІКА ОПЕРНАГА СПЕВАКА

ўзімаючыся на ўзгорках, то апускаючыся па іх схілах. Мільгаюць палі.

Шафёр наш завецца Мікалаем Антонавічам. Апошнія чатырнаццаць гадоў ён працуе ў аўтапарку Міністэрства культуры, скаляў німала дарог і ў асноўным з канцэртнымі брыгадамі.

Неяк спытаўся ў яго:

— Адчуваеце вы, што робіце патрэбную справу? — Мікалай Антонавіч на пытанне адказаў пытаннем.

— Хіба пасля ўчарашняга канцэрта ў Кудовічах, вы не адчулі, што робіце патрэбную справу?

— Пасля ўчарашняга — наадварот, радасна было, а вось часам сумняваюся.

— І ў мяне сумненні бываюць, — гаворыць ён. — Асабліва, калі даводзіцца вазіць такія брыгады, дзе ўсё мастацтва трымаецца на мікрафонах і ўзмацняльніках. Здаранаецца, што перагарыць што-небудзь, у гэтай апаратуры, і канцэрт зрываецца. Затое, над-тэхнікі ў парадку, паспявай толькі перавозіць — удзень па тры канцэрты даюць і болей.

Ад Берліна да Масквы

«Думкі ў цягніку ад Берліна да Масквы» — так будзе называцца тэлевізійны дакументальны каліровы фільм, што ствараецца кінематографістамі ГДР.

Гэты рэпартаж, — сказаў у гутарцы з брэсцкімі журналістамі аўтар сцэнарыя і рэжысёр Карл Шнітцлер, — праінфармуе тэлеглядачоў нашай краіны аб дасягненнях савецкіх людзей за трыццаць пасляваенных гадоў. Чыгуначны шлях Брэст—Масква праходзіць, як вядома, па месцах былых баёў. Мы хочам даць своеасаблівае тлумачэнне сённяшнім падзеям, абнавіраваць на мінулыя, бо сучаснасць бярэ свае вытокі ў гісторыю.

Наша тэлевізійная стужка, — працягваў далей К. Шнітцлер, — гэта расказ аб адноўленых савецкімі людзьмі гарадах і вёсках. Гэта творчая работа майстроў блакітнага экрана будзе садзейнічаць далейшаму паглыбленню і ўмацаванню дружбы паміж двума братнімі народамі.

Здымачная група з Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі некалькі дзён працавала ў Брэсце. У гэтым награнічным горадзе знята

шмат эпізодаў. Многія кадры прысвячаюцца Баранавічам. Па задуме сцэнарыста і рэжысёра сустрача пасажыраў з горадам пачнецца расказам пра ўрочышча «Гай», дзе фашысты расстралілі тры тысячы чэхаславацкіх грамадзян.

Закончыцца маршрут у сталіцы нашай Радзімы — Маскве.

У сваёй новай рабоце (К. Шнітцлер, паставіў звыш дваццаці дакументальных стужак) гэты рэжысёр як бы закране і сваю біяграфію, бо і яго лёс таксама цесна звязаны з вайной, з барацьбой супроць германскага фашызму. У гады гітлераўскага рэжыму ён падлеткам трапіў у турму. Потым яго як штрафніка вывезлі ў Афрыку. Пасля ранення К. Шнітцлер знаходзіўся ў Францыі, за сувязь з рухам Супраціўлення быў асуджаны да пакарання смерцю. Налёт англійскай авіяцыі дамаг яго ўцячы з-пад варты.

Карл Шнітцлер — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі ГДР, член Цэнтральнага праўлення Таварыства «ГДР — СССР».

У.Л. МАЛАШЭЎСКІ.

Вальс царыніца оперэтайнай сцэны Імрэ Кальмана захапляе глядачоў і на спектаклі «Марыца» ў Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР (харэограф народны артыст БССР С. Дрыган). Фота І. ГАРБАЦЭВІЧА.

КАЛІ мы глядзім спэнтанлі, пастаўленыя маладымі рэжысёрамі, нам заўсёды хочацца адчуць, дзе і ў чым яны працягваюць лепшыя традыцыі сваіх папярэднікаў, дзе і як ідуць па шляху творчых шуканняў, якімі былі адзначаны, скажам, лепшыя работы Е. Міровіча і Ф. Ждановіча, К. Саннікава і Л. Літвінава, М. Міцкевіча і Н. Лойтэра. Вось ты заўважаеш, што малады пастаноўшчык з вялікай увагай да акцёрскай індывідуальнасці даручыў таму або іншаму выканаўцу галоўную ролю. А тут, ведаючы моўныя і пластычныя магчымасці артыста, пабудоваў смелую мізансцэну. Бывае, рэжысёр прапануе іграць спэнтанлі у гранічна бытавой манеры, з поўным жыццёвым праўдападобствам: бывае, наадварот, на сцэне пануе падціраная тэатральная ўмоўнасць, якая дыктуе і акцёрам пэўную манеру паводзін. Лепшае ўражанне — гэта тое, калі глядачы ўспрымаюць сцэнічныя відэішчыя як гармонію слова і думкі, руху і эмоцыі, як суладдзе паміж аўтарскай задумай і выканаўчымі магчымасцямі менавіта гэтага кангламерата мастацкіх індывідуальнасцей.

На мою думку, імкненне да такой гармоніі і складае лепшую з традыцый нашай рэжысуры. Сярод яе здабыткаў ёсць і творы, абавязаныя сваім поспехам у розныя гады на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы і Рускага тэатра БССР

РЭЖЫСУРА ДАПЫТЛІВАЙ ДУМКІ

імя М. Горкага народнаму артысту БССР Віктару Галаўчынеру. Сёлета яму споўнілася 67 гадоў.

Чалавек разнастайна таленавіты, ён выступаў і як драматург. Першы БДТ (цяпер трупна купалаўцаў) двойчы звяртаўся да яго п'ес, і кожны раз калектыву паказваў змястоўныя, тэмпераментныя па думцы, багатыя на псіхалагічна яркія характары і вострыя пачужэтных налізіях спэнтанлі. Гэта — «Вялікадушша» (1935 г.) і «Урок жыцця» (1942 г.). П'есы пісаліся В. Галаўчынерам з разлікам на выканаўчыя індывідуальнасці нашай акцёрскай трупы. Ён ведаў акцёраў, мог прадугледзець, на што мы здатныя, і так будоваў сюжэт і распрацоўваў асаблівасці персанажаў, што працаваць над ролямі было і карысна, і цікава. Сярод драматургічных твораў, якія папаўнялі наш арыгінальны рэ-

пертуар, ствараемы аўтарам у садружнасці з трупай, і былі названыя мной толькі што п'есы. Прысяціўшы «Вялікадушша» падзеям Пэрыжскай камуні, аўтар напісаў блізкаму дакументальнаму жанру п'есу: дастаткова сказаць, што сярод дзейных асоб быў генерал Дамброўскі (яго ролю выконваў С. Бірыла). І мы, удзельнікі спектакля, паглыбляліся не толькі ў змест мастацкага твора, з вывучалі гістарычныя матэрыялы, дакументы эпохі, па-шыраючы свае далёгалыды. Амаль усе актыўна працуючыя тады акцёры атрымалі варты іх таленту драматургічны матэрыял — Б. Платонаў, У. Уладзімірскі, Л. Рахленка, І. Шаціла, Л. Рэжысёр, М. Зораў, І. Ждановіч, К. Міронава, А. Крыніца з захапленнем выконвалі складаныя творчыя задачы, што вынікала з самага факта сцэнічнага асэнсавання рэвалюцыйнай сітуацыі сусветнага значэння. «Урок жыцця» — спэнтанлі, які мы ігралі ў вайну, апяваў мужнасць і вынаходлівасць савецкіх разведчыкаў у змаганні з вопытным ворагам.

Рэжысуры В. Галаўчынера належаць работы ў Беларускай ТРАМЕ («Дон Жуан» Тырса да Малаіна), у тэатры імя Янкі Купалы («Дурная для іншых», раздумная для сябе» Лопэ дэ Вэга), у Рускай тэатры БССР імя М. Горкага («Атэла» Шэкспіра), «Хто смеяцца апошнім» К. Крапіва была пастаўлена ў 1954 г. В. Галаўчынерам на сцэне Рускага тэатра Узбекскай ССР у Ташкенце ў арыгінальным працэтанні і свежым акцёрскім уасабленні сатырычных вобра-

заў.

Мастак-камуніст, ён быў надзвычай дапытлівым, калі рэжысёр класіфікаваў вобразы. Ці ж можна забыць велічную трагедыю фігуру А. Кістава ў ролі венецыянскага маўра Атэла! Вулканічны тэмперамент акцёра дасягаў непаўторных вышынь, узрушаючы залу глыбінёй пачуццяў разумнага сына свайго эпохі.

Мы разам са Стэфаніяй Станютой з удзячнасцю прыгадаем свае сустрачкі з такім тонкім інтэрпрэтарам драматургічнага багацця ў час работы над камедыяй Лопэ дэ Вэга. Гэты рэжысёр не мог сабе ўявіць сцэнічны вобраз або калізію пачужэтных «вёў» артыста ў глыбіні ідэянага і псіхалагічнага свету героя, звяртаў увагу на самыя нечэканыя нюансы ў праявах волі, шукаў апраўданне нават парушэнню звычайнай логікі ва ўчынках персанажа. Потым, калі разам з выканаўцамі «бачыў» унутраны свет героя, пачынаў вызначаць строга мізансцэнічны малюнак, які заўсёды бываў і выразны «для вока», і добра матываваны па імпульсах рончых дзейных асоб. В. Галаўчынер вельмі цаніў слова. Дамагаўся, каб яно несла думку, каб акцёр у вобразе мысліў на сцэне.

Старанна распрацоўваў сумесна з мастаком знешняе аблічча персанажаў. Цікава, што, напрыклад, для С. Станютой (яна іграла ў «Разумнай для слэ...» Дзяну) грим шукаўся з дапамогай мхатаўскіх майстроў сцэнічнага партрэта. Яскравай строннай творчай біяграфія Г. Абуховіч застаецца яе Юлія Тугіна («Апошняя ахвяра» А. Астроўскага ў Рускай тэатры БССР імя М. Горкага), для якой В. Галаўчынер «сачыў» зусім адметную біяграфію, прыдумаў «сцэнарый» жыцця героіні да таго, як глядачы знаёміцца з прыгодамі і драмай гэтай высанароднай рускай настаўніцы.

На працягу многіх гадоў ён кіраваў Рускай тэатрам ЛітССР і за заслугі на гэтым пасту ўрад братняй рэспублікі надаў яму ганаровае званне народнага артыста Літоўскай ССР. Быў ён членам Саюза пісьменнікаў СССР.

Удзячныя нашчадкі, перабіраючы старонкі станаўлення рэжысуры на нашай сцэне, мабыць, адзначаць не раз тую карысць, якую прыносіла нам праца гэтага патрабавальнага мастака.

Вольга ГАЛІНА, народная артыстка БССР.

Прывітанне БАМУ

Вакальна-інструментальны ансамбль «Равеснік» Беларускай дзяржаўнай філармоніі заваяваў дыплом Рэспубліканскага конкурсу артыстаў эстрады. Яго выступленні карыстаюцца поспехам, асабліва сярод маладых аматараў гэтага жанру. Артысты падрыхтавалі новую вялікую праграму з твораў, прысвечаных нашаму сучасніку, і рашылі пазнаёміць з ёйыхароў Сібіры, абраўшы маршрут гастрольнай паездкі так, каб наведаць землякоў — Першы беларускі ўдарна-камсамольскі будаўнічы атрад на БАМЕ. Паставіў праграму рэжысёр І. Талароўскі. Прывітанне свому Байкалу ад блакітнай Нарачы перадаюць у гэтыя дні артысты пад кіраўніцтвам Віктара Скугарэўскага (электраарган і гітара). Яны спяваюць для краснаарцаў і быціндаў, для энтузіястаў БАМа песні І. Лучанка, Ю. Семянякі, Б. Фёдарова і іншых кампазітараў рэспублікі.

А ведаеце, што ўчора адзін глядач пасля вашага канцэрта сказаў? Добры, кажа, канцэрт! І добра, што без рупараў — жывую песню паслухалі. Не толькі артыстаў дзікуюць пасля такіх канцэртаў, многія падыходзяць і да мяне — шафёра. Дзякуй, кажучы, за тое, што прывёз артыстаў.

Імчыцца аўтобус, а я ў думках працягваю размову з

І ПЕСНЯ

Мікалаем Антонавічам. У такіх моманты, сам задаеш сабе пытанні і шукаеш на іх адказы. А пытанні самыя складаныя. Аб сваім прызначэнні ў жыцці, аб карысці свайго працы. Чамусьці думкі пераносіць мяне на шмат гадоў назад у сельскі клуб, дзе ў той дзень паказвалі кінафільм «Пікавая дама». Калі пачаўся ён і стала зразумела, што гэта фільм-опера, я і мой сябар-гарманіст першымі выйшлі з клуба.

Задаржыцеся на минутку. Посмотрите мне в глаза.

Пачалі мы свае любімыя кулеты. І пайшоў народ на вуліцу. А мы з сябрам распальваліся яшчэ больш. Няўжо хто-небудзь застаецца ў клубе?

...Из-за вас, моя черешня... Але не ўсе тады пакінулі клуб.

— Шкада мне вас, хлопцы, — сказала нам на наступны дзень настаўніца нашага восьмага класа. — Вы ўчора не паслухалі вялікі твор Пушкіна і Чайкоўскага.

Вельмі хутка забылася мы на твае словы. Закончылі з сябрам школу, мяне прызва-лі ў армію. І вась аднойчы

з далёкага ваеннага гарнізона трапіў я ў сталічны оперны тэатр, на шафэскі спэнтанлі для воінаў. Гэта была камічная опера «Севільскі цырульнік», і, хаця салдату плакаць не да твару, слёзы засцілалі мае вочы. Я зразумеў: нешта вялікае і цудоўнае праходзіла міма мяне. З гэтага дня спяваць у оперы стала марай майго жыцця.

Праз дзевяць гадоў вучобы я стаў салістам тэатра. Аказалася, што вучоба толькі пачынаецца, што да поспеху яшчэ доўгі і цяжкі шлях.

...Зноў сніўся наш аўтобус. Уляцела ў яго некалькі дзяўчынак. Яны пакажучы дарогу да клуба. Перад ад'ездам на гэты канцэрт, я пазнаёміўся з Іванам Іванавічам Казачонкам, рэдактарам раённага радыёвяшчання. Ён мне шмат раскаваў пра свой край, пра яго старажытныя помнікі, але галоўнае — пра людзей.

— Зайздросчу вам, — сказаў ён, калі даведаўся, што едзеце вы ў сяло Кайшоўку. — Вы сустранеце там працаўнікоў, сапраўдных аматараў і паклоннікаў мастацтва. Там умеюць працаваць і адпачываць. Вам будзе да спадабы Дом культуры. А які там старшыня калгаса — Пётр Майсеевіч Шчарбакоў! Выдатны чалавек, камуніст, франтавік, філолаг па адукацыі. Доўга выкладаў у школе, потым стаў кіраўніком калгаса «Зара». Цяпер яго калгас — міліянер. Пётр Майсеевіч вялікі аматар кнігі, у яго до-

ма выдатная бібліятэка, ёсць рэдкае кнігі. Калі ў іх у Доме культуры плануецца канцэрт, — працягваў Іван Іванавіч, — старшыня дабіваецца, каб на ім прысутнічала як мага больш людзей.

...Ужо відаць першыя дамы Кайшоўкі. Вылучаецца вялікі белы будынак — гэта Дом культуры. Сустрэкае нас старшыня калгаса Пётр Майсеевіч Шчарбакоў, загадчыца бібліятэкі Аляксандра Дамітрэўна Сачко, дырэктар Дома культуры Іван Іванавіч Бірук, калгаснікі, школьнікі.

Заходзім у Дом культуры. Прасторнае фае, выдатная танцавальная зала. Міжволі тут хочацца затрымацца.

— Дзевяць тысяч рублёў каштавала нам афармленне толькі гэтай залы, — расказвае Пётр Майсеевіч.

Агледзелі сцэну, тут таксама ўсё зроблена з вялікім густам. Побач са сцэнай грывіровачныя панкі.

І вось зала перапоўнена. Як гаворыцца, няма дзе яблыку ўпасці. Кожны нумар сустракаецца гарацьмі апладысмантамі. Як радасна чуць іх.

Чым можна вымераць радасць? Біццём сэрца. А чым вымяраецца гора? Таксама сэрцам. Непадалёк ад Дома культуры помнік загінуўшым хлебарабам-воінам, абаронцам свайго зямлі. Сто пяць чалавек з шасці сёл калгаса загінула ў Вялікую Айчынную вайну. Тут па мармуровых плітах пералічаны іх імёны. Ёсць тут і імя Віктара Гладкага, які сустраў у сваім жыцці толькі дваццатую вясну. Вакол помніка малады парк. Шмат дрэў у гэтым парку пасадзіў бацька Віктара Ігнація Антонавіч Гладкі, удзельнік грамадзянскай вайны, чырвоны коннік арміі Бу-

дзённага, заслужаны калгаснік. Адзіную фатаграфію сына аддаў Ігнація Антонавіч у музей, які тут нобач, у Доме культуры.

Цяпер бацька салдата на заслужаным адпачынку. Кожную восень прыходзіць Ігнація Антонавіч да помніка, каб пакрыць рукі, якія ён тут пасадзіў. Кожнай вясно прыходзіць, каб адкрыць іх сонейку.

...Як дарагіх гасцей прыводзяць нас калгаснікі. Яшчэ раз ад імя ўсіх старшыня дзякуе за канцэрт.

Схавалася слязо за пагоркам. Дарагім і блізім стала яно.

Часам, збіраючыся ў канцэртныя паездкі па дарогах, якія ішчэ не ўсюды пакрыты асфальтам, мы апрапамананшаным касцюмы, прыбегваючы новыя для дывано-ваго дарожак. І няёмка адчуваем сябе, калі аказваецца, што самыя высокія сустрачкі, самыя гасцінныя гаспадары часта за прасёлачнымі дарогамі.

Адкрыўся наперадзе строгі івадрэт поля. Ідуць па ім адзін за адным, кожны раз па новым следзе, трактары, пакідаючы за сабою абноўленую зямлю. Пракладваецца шлях да хлеба. Людзі многіх прафесій працуюць, каб быў хлеб. Для хлеба метал сталывара і песня паэта. Але толькі тых называем мы хлебарабамі, з чых далоняў ляжа зерне ў зямлю, чые рукі першымі збіраюць каласы. Якое шчасце быць на гэтай зямлі, быць побач з хлебарабам! Б'ецца сэрца. Вымярае сэрца радасць!

Д. МАРОЗАУ, саліст Акадэмічнага тэатра оперы і балета БССР. Навагрудак — Мінск.

МАСТАК, ГРАМАДСКІ ДЗЕЯЧ

п'ять гадоў вучобы ў БТМ. Яго дыпломная работа «Незабыўныя дні» прысвечана вызваленню Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў. З 1959 года па 1968 год В. С. Пратасеня працаваў галоўным рэдактарам мастацка-экспертнай калегіі Міністэрства культуры БССР.

Вялікую работу мастак праводзіць па арганізацыі рэспубліканскіх, усесаюзных і зарубежных выставак, а таксама ў мастацкім афармленні горада Мінска да свят і юбілейў. Нястомна вядзе ён актыўную грамадскую работу ў культурных мерапрыемствах рэспублікі. Ён умела спалучае справы грамадскія з творчай працай. Адна за другой з'яўляюцца яго работы на выстаўках: карціны «1-я Паўночна-заходняя канферэнцыя РСДРП», «У. І. Ленін», партрэт вядомага дзеяча Камуністычнай партыі і савецкай дзяржавы П. М. Лепаўскага, партрэт вядомага шахцёра Салігорска П. І. Каваленкі, Героя Савецкага Саюза Веры Харужай, Героя Сацыялістычнай Працы А. Дубоўскага, партрэт былой партызанкі, заслужанага ўрача БССР прафесара М. Паўлавец і іншыя.

Пяцьдзесят гадоў — узрост, калі творчому чалавеку яшчэ ранавата падводзіць вынікі сваёй працы, але ўжо ярка акрэслены яго шлях. «В. С. Пратасеня ў сваёй творчасці ўпэўнена трымаецца прынцыпаў сацыялістычнага рэалізму...», — так некалькі гадоў назад пісаў народны мастак БССР І. О. Ахрэмыч.

Віктар Пратасеня ў сваёй творчасці імкнецца адлюстроўваць карэжныя падзеі часу: бурныя дні рэвалюцыі, Айчынай вайны, аднаўлення народнай гаспадаркі і г. д. У цэнтры ўвагі мастака наш сучаснік — воін-вызваліцель, будаўнік камуністычнага грамадства. У гады Айчынай вайны Віктар Сазонтавіч вызваляў родную Беларусь, Польшчу, штурмаваў Берлін. І ведае кошт чалавечага жыцця. Адоўжыў пасля вайны ён паступіў у Мінскае мастацкае вучылішча і паспяхова закончыў яго. Потым

В. С. Пратасеня — старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР, сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР. Многія сілы і энергія аддае ён справе далейшага развіцця сацыялістычнага рэалізму, умацаванню сувязі мастацтва з жыццём савецкага народа, павышэнню ролі ў ідэйным выхаванні працоўных.

Пажадаем Віктару Сазонтавічу Пратасеню добрага здароўя, многіх гадоў жыцця і здзяйснення ўсіх творчых задум.

Ул. ФЕДАСЕНКА.

ЖАДАНЫЯ ГОСЦІ

Кожны год у перыяд уборкі ўраджайна можна сустраць на палювах дарогах Маладзечаншчыны перасоўваючы клуб палітычнай інфармацыі Маладзечанскага райкома партыі. Задача клуба — глыбей пазнаёміць працаўнікоў вёскі з палітычным, гаспадарчым і культурным жыццём краіны, вобласці, раёна, мабілізаваць працоўных на свечасовую ўборку ўраджай, выкананне сацыялістычных абавязанстваў і дастойную сустрэчу XXV з'езда КПСС.

Бюро райкома партыі зацвердзіла план работы клуба. За час уборкі перасоўваючы клуб палітычнай інфармацыі пабывае ва ўсіх 22 гаспадарчых раёнах. Перад хлебавобарамі выступаць работнікі райкома партыі і райкома камсамола, лектары абкома партыі, райнавай арганізацыі таварыства «Веды», юрысты, медыкі.

Для клуба палітычнай інфармацыі аддзел прапаганды і агітацыі РК КПБ разам з аддзелам культуры райвы-

канкома і райкомам камсамола распачалі спецыяльныя сцэнарый, у якім прапагандуецца вопыт перадавікоў і ваватараў вытворчасці, сацыялістычнае спаборніцтва ў гонар XXV з'езда КПСС. Есць у сцэнарыі і крытычныя старонкі, у якіх высмейваюцца гультай, парупальнікі працоўнай дысцыпліны.

Разам з клубам у гаспадаркі выздзяка аўталаўка, У якой хлебавобары могуць пабыць усе неабходныя прадукцыя і прамысловыя тавары.

Нядаўна перасоўваючы клуб палітычнай інфармацыі пабываў у аддзяленні Маросыні саўгаса «Маліноўшчыніскі». Пасля выступлення лектара райкома партыі У. У. Тубеліса адбыўся канцэрт.

Цікава прайшла таксама выступленні клуба ў вёсках Асавет, Выверы, Мачыноўшчына, Рэдзкі, Гранічы.

Да хлебавобару са словам і песняй, і жаданых гасцей усюды прымаюць з радасцю.

І. ГАЛУБОВІЧ,
супрацоўнік Маладзечанскага райвыканкома.

ІСКРЫНКІ РАДАСЦІ

Некалькі дзён у Мінскім Палацы мастацтваў працавала традыцыйная выстаўка кветак. Яе арганізавалі гарадское таварыства аховы прыроды і ўпраўленне леспаркавай гаспадаркі Мінскага гарвыканкома. Першая ж падобная выстаўка была праведзена яшчэ ў сама-напачатку гадоў назат.

Прайшоў час, павялічылася ў горадзе колькасць аматараў кветкаводства і ранейшай заста-лася любоў да прыгожых.

«Мінск — горад-герой, горад-працаўнік» — такім быў дэвіз сёлетняй экспазіцыі. І тэма гэтая, безумоўна, знайшла сваё

адлюстраванне ў назвах букетаў і кампазіцый, конкурсе якіх праводзіўся па традыцыі: «Мінскім падпольшчыкам», «Вечна жывому Леніну» і іншыя.

На выстаўцы прадставілі свае экспазіцыі Цэнтральны батанічны сад Акадэміі навук БССР, аддзел кветкаводства навукова-даследчага інстытута пладаводства, агародніаводства і бульбы, сярэднія школы горада і аматары.

Разнакалерная гама кветак. Глядзіш на яе і ў душы нараджаюцца іскрыны радасці. Гэта ж самае прыгожае на зямлі і яго нельга не любіць.

БУДАЎНІЦТВА новых гарадоў, новых заводаў і фабрык, вобразы савецкіх людзей, чымі рукамі ствараецца і памяткаецца багацце нашай краіны, з дзяцінства блізка і дарагія нам пейзажы роднай зямлі — усе гэтыя тэмы даўно ўжо сталі вядучымі, традыцыйнымі ў савецкім мастацтве. І кожны новы зварот да іх патрабуе ад мастака асаблівай шчырасці і высокага майстэрства.

Мастакі Магілёўшчыны дэманструюць умненне правільна падзеі да вырашэння важных і складаных праблем сучаснасці, прагнае імкненне быць у самай гучнай падзеі, у бурлівым віры сённяшняга жыцця, багатага на адкрыцці і гераічныя здзяйсненні.

Асабліва радуець работы маладых мастакоў, работы, якія сведчаць аб творчай сталасці іх аўтараў, аб сур-

кагорай ілюстрацыйнасці ра-
шэння, у залішняй жорсткасці
жывапісу.

На падставе выкарыстання народных традыцый будуюць сваё дэкаратыўнае па-
но «Вяселле» маладыя ма-
стакі Г. Даніловіч і В. Іса-
чанка. Гэта работа, поўная
сакавітага, заўзятага гумару.
Умення па-сучаснаму абвост-
рана паглядзець на стара-
жытнае рамяство разбы па
дрэву, несумненна, прынясе
гледачу шмат радасці і за-
давальнення.

Цяжкія ваенныя будні рэспублікі-партызанкі, якая першай прыняла на сябе ўдар гітлераўскіх полчышчаў, ажываюць у работах М. Федаранкі «Трывожныя ночы», У. Бялова «Суровыя гады», В. Ерамеева «Народныя меціўцы». Проста, натуральна і таму асабліва ўсхвалявана і востра раскрываюць мастакі ў сваіх творах боль і пакуты народа, непакісную

лялася ў вобразях сусветнага мастацтва, атрымала тут вельмі характэрнае, народжанае сваёй эпохай, гучанне. Няшчотная задуменнасць жанчыны над спячым дзіцем — і, як дысананс, рука маці, што сціскае аўтамат. Нягледзячы на параўнальна невялікія памеры, скульптура Дамарацкага манументальная, вырашана ў абагульненых формах, прычым мастаку даволі тонка ўдалося спалучыць у сваім творы суровую героіку з тонкім лірызмам і мяккасцю.

Мужны, апалены агнямі некалькіх войнаў вобраз чалавек-барацьбіта стварае І. Траянам у скульптурным партрэце К. П. Арлоўскага. Вобраз гэтага чалавек гучыць як напамінак аб гераічнай гісторыі нашага народа, як перацярпага, заклік да таго, каб ніколі не паўтарыліся жахі вайны, якая забрала мільёны жыццяў, параніла душы тысяч і тысяч людзей.

Наогул трэба сказаць, што ваенная тэма, персаніфіцыруючыся часам у тэму памяці, праходзіць праз многія работы, нават праз тыя, у якіх мастакі, здавалася б, не звяртаюцца прама да адлюстравання канкрэтных ваенных падзей. У героіка-лірычным ключы, які дае шырокую прастору для абагульнення і роздуму, вырашаны зроблены на добрым прафесіянальным узроўні асабальныя пейзажы Н. Ліхавенкі «Берагі памятаюць», Ф. Кісялёва «Ленін», А. Ясюкайць «Асвецім Чырвонае сонца». Як працяг гераічных традыцый нашага народа гучаць мужныя і строгія вобразы сённяшніх абаронцаў рубяжоў нашай Айчыны, створаныя ў графічных лістах В. Ерамеева («Камзек А. Гуменны»), А. Сяргеева (работы з серыі «Крылы» і «Налётнае надвор'е»).

Часам некаторым мастакам вобласці, асабліва маладым, не ўдаецца пазбегнуць захвалення моднымі, але не глыбока ўспрынятымі павевамі, як гэта здарылася, напрыклад, з Э. Белагуравым у яго партрэце былога партызана Вікенція Парфёнавіча, дзе ў наяўнасці павярхоўнае выкарыстанне прыёмаў работы «пад Рэнесанс», якія становяцца ўжо часам штампам. Адным з найбольш характэрных хібаў многіх работ з'яўляецца недахоп прафесіянальнага майстэрства. Характэрны ў гэтым сэнсе работы Н. Ліхавенкі. Калі ў акварэльных пейзажах маладога мастака адчуваецца і ўпэўненасць, і прафесіяналізм, і даволі тонкае пачуццё густы, то ў маляванні жывапісе назіраецца скаванасць яго чыста тэхнічных магчымасцей, некаторай бездапаможнасць кампазіцыйных раішэнняў. Але хочацца верыць, што ўсё гэта толькі цяжкасці росту, і ў далейшым многім маладым мастакам ўдасца дасягнуць неабходных вышын прафесіянальнага майстэрства, стварыць нямала цікавых, значных твораў. Бясспрэчна, тэматычная карціна — адзін з найбольш цяжкіх і складаных жапраў, але ці можна апраўдаць тактыку руху па лініі найменшага супраціўлення?

І ўсё ж такі можна з задавальненнем адзначаць рост майстэрства мастакоў Магілёўшчыны, шматграннасць індывідуальнасцей і творчых пошукў, імкненне ўвасабляць у творах гераічнае мінулае нашай Радзімы і сённяшні яе дзень, штодзённую, часам непрыкметную героіку нашых працоўных будняў.

Вольга КАВАЛЕНКА.

ПА ШЛЯХУ ПОШУКА

НАТАТКІ АБ РАБОЦЕ МАЛАДЫХ МАСТАКОЎ МАГІЛЕЎШЧЫНЫ

Энасці і глыбіні падыходу да тэм сучаснасці. Лірычныя, адухоўленыя пейзажы Н. Пішко «Замкавае возера», «Сакавік», «Адліга». Умела карыстаючыся асабальнасцямі і магчымасцямі такой цяжкай, але высакароднай тэхнікі, як акварэль, мастак дабіваецца асаблівай свежасці, празрыстасці сваіх работ, тонка і пранікліва перадае пэўны стан прыроды.

Паэтычнасцю, цнатлівай стрыманасцю прыцягвае да сябе пейзаж І. Юдзіні «Раніца». Мастаку аказалася пад сілу стварыць абагулены вобраз роднай прыроды, перадаць яе нацыянальныя каларыт, яе няяркую, але такую дарагую сэрцу кожнага беларуса прыгажосць.

Аблічча сучаснасці, аднагодня, раскрыццё яго духоўнага свету вобразы А. Сесікаву («Партрэт брата», «Лена»). І няхай маладому аўтару часам не хапае яшчэ майстэрства, не хапае жывапісавых вопытаў, але хочацца верыць, што абраны шлях прывядзе яе да стварэння значных, глыбокіх вобразаў савецкіх людзей, вобразаў шырокага грамадзянскага і сацыяльнага гучання.

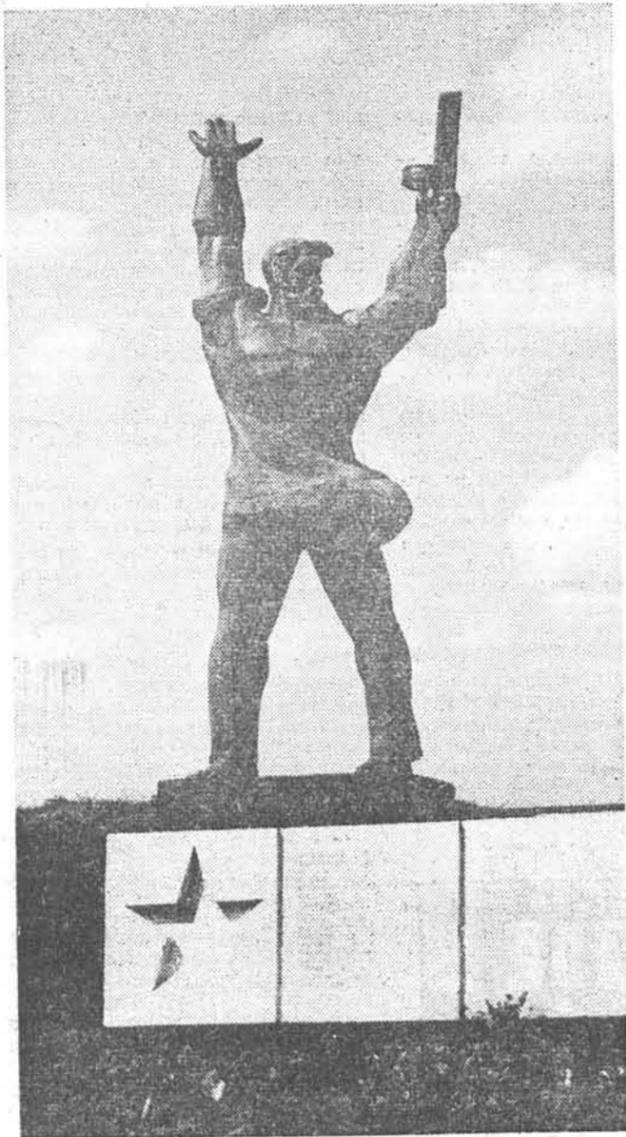
Цікавая, хоць, магчыма, у нечым і спрэчная работа Ю. Нікіфарова «Мікеланджэла». Зварот да вобраза аднаго з тытанаў італьянскага Рэнесанса сёння, у год святкавання 500-годдзя з дня яго нараджэння, не толькі цалкам апраўданы і зразумелы, але нават сімвалічны. У карціне выразна захаваўся ідэя пераемнасці пакаленняў, ідэя, высокага прызначэння мастацтва будзіць душы людзей, весці іх да святла і прыгажосці. Не здарма мастак выбраў сюжэтам для свайго твора момант стварэння Мікеланджэлам яго геніяльнай фрэскі «Абуджанне Адама». Адзінае, у чым, бадай, трэба папракнуць Нікіфарова, гэта ў не-

рашучасць адстаць сваю Радзіму.

Да лепшых работ мастакоў Магілёва, якія развіваюць ваенную тэму, можна аднесці два невялікія палотны А. Ананіча «Трывожныя дні» і «Памяць». Малады мастак імкнецца да шырокіх абагульненняў, да метафарычнасці сваёй мастацкай мовы. Сімвалічны, трывожна-эпавы каларыт першай карціны. Здаецца, што палатно за падслэваватым акенцам вясковай хацінкі крывава-чырвоны заход сонца немінухай жорсткай бядою гняце герояў карціны — старога, паглыбленага ў невясёлыя думы, і маленькую дзяўчынку, якая спалохана глядзіць на дзеда. Кволасць, безбароннасць гэтых дзвіоў істот перад страшэнным няшчасцем асабліва ўзмацняецца сціплым бланітным букетам палювых валочак, што рассыпаны на чыста вышараваным стаде. Гэты просты, дражачы букет — адзінае, што пакуль яшчэ звязвае паказаных мастаком людзей з мірным, шчаслівым даваенным жыццём.

Тэма вечнай памяці аб загінуўшых героях, якія ўвасобіліся ў сціплы салдацкі абеліск, што вырас пасярод узаранага поля, прысвечана другой карціне мастака. Работы Ананіча прыгожыя і сучасныя па форме. Мастак шмат увагі аддае каларыту, фактуры, кампазіцыі. Але ў той жа час стараннасць і прадуманасць тэхнічных раішэнняў, тэмпераментны, сакавіты жывапіс арганічна спалучаюцца ў яго работах з імкненнем раскрыць унутраны сэнс рэчаў і з'яў, пранікнуць у душу чалавек.

Тыя ж прыкметы суролага ваеннага часу, вызначылі мужны, гераічны лад скульптурнай групы С. Дамарацкага «41-ы. Калыханка». Адвечная тэма мацярынскай любові, якая не раз уваса-

СЛАВА ВАМ, ГЕРОИ!

Усе далей адыходзяць гады вайны, але памяць чалавечая не стыгне — на зямлі устаюць помнікі, мемарыялы, абеліскі. Сотні абеліскаў. Яны напамінаюць нам сёння і вечно будучы напамінаць нашчадкам аб меры подзвігу, цаной якога была вызвалена ад фашызму Радзіма. І тыя, хто нясе да гэтых абеліскаў і помнікаў кветкі, хто стаіць у журботнай задумнасці, усе яны — няхай гэта ўдава салдата ці сын байца, альбо піянеры, якія знайшлі слэды безыменнага героя — ведаюць, каму яны абавязаны сваім жыццём, святлом сённяшніх дзён і наступных.

Пад Верхнядзвінскім, што на Віцебшчыне, ёсць невялікая вёсачка Шайцэрваз. Жывуць у ёй працаўнікі калгаса «Новы шлях». І вось тут нядаўна, побач з грамадскім цэнтрам — сельскім Саветам і школай, на зялёным кургане з урэзаным у яго бетонным блокам, узвысілася прыкрытая па традыцыі белым палотнішчам скульптурная шасціметровая фігура партызана. Ні энергічны паварот галавы, ні ўскінутыя над галавой рукі з аўтаматам, што клічуць у бой, ні цвёрда пастаўленыя ногі нельга было схаваць пад белы полаг.

Кампазіцыйная задума скульптара Аляксандра Веліксонава была добра зразумела і падтрымана аўтарам архітэктурнай часткі праекта Юрыем Казаковым. Тэма помніка — заклік да барацьбы з ворагам.

Спалучэнне белага блока па-

ралелепіпеда, зялёнага адхону кургана і дынамічнай фігуры дае яркі кантраст, які вабіць не толькі супастаўленнем розных фактур, але і выразнасцю выражэння эмацыянальнага зместу. Магчыма, помнік і не бяспрэчны ў сваім вобразна-пластычным выражэнні. Але, на суперак тым, хто ідзе ад звыклага шаблону і выкарыстоўвае толькі ілюстрацыйныя прыёмы, аўтары яго імкнуліся, не страчваючы адчування канкрэтнага, да сімвалічнай вобразнасці. Гэта прывяло іх да абавольнення форм, да цікавага кампазіцыйнага выражэння скульптуры, пластычна злучанай з архітэктурай, якая добра праглядаецца з шашы Полацк—Верхнядзвінск. Мужны твар воіна выражае страсны ўнутраны парыв і рашучасць. За спіной яго самае дарагое — Радзіма. Таму і стаіць ён моцна, быццам урос у зямлю. На рытмічна дакладных плітах мемарыяла высечаны пяцікутная зорка, тэкст і прозаішчы загінутыя. Спіс адкрываецца ў алфавітным парадку: Астапковіч М. А., Бактрушэвіч В. Ф., Беладзед А. Г., Бембель А. С., Багданаў Е. Т., Букоўскі Ф. К. ...

Іх шмат, 82 чалавекі, воінаў Савецкай Арміі і партызан, якія склалі галозы ў цяжкую гадзіну за Радзіму.

Гэта — помнік героям-вызваліцелям. Мужным людзям, што не пашкадавалі сябе дзеля шчасця сваіх сыноў і ўнукаў.

Барыс КРЭПАК.

У ПІНСКАЙ КАРЦІННАЙ ГАЛЕРЭІ

На чарговай выстаўцы дзіцячага выяўленчага і прыкладнага мастацтва, што працуе цяпер у памяшканні Пінскай карціннай галерэі, прадстаўлена звыш трыста работ. Асабліва цікавыя малюнкi Валерыя Рычагова, Колі Барана, Іры Бобкінай, Валодзі Мядзведзе-

ва і іншых. Юныя мастакі працуюць пад кіраўніцтвам народнага ўмельцы Яўгена Пятровіча Пульхава.

Тут жа экспануецца і выстаўка фотастудыі Пінскага Дома піянераў і школьнікаў.

П. ГАРАС.

Закончыўся пачатковы тур Першага Усесаюзнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці працоўных — вялікага свята савецкай сацыялістычнай культуры. У ім удзельнічае 18 тысяч гуртоў і калектываў мастацкай самадзейнасці беларускіх прафсаюзаў, якія аб'ядноўваюць звыш 370 тысяч чалавек.

Аб выніках гэтага тура нарэспандэнт БЕЛТА Я. Палушкіна напрасіла расказаць члена рэспубліканскага арганітэта па правядзенню фестывалю, загадчыка культурна-масвага аддзела Беларускага прафсаюза Л. С. Сушкевіча.

ЯК ВЯДОМА, ВЦСПС, ЦК ВЛКСМ, Міністэрства культуры, Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі СССР, Дзяржаўны камі-

тэты і вёскі, дзе б не прайшлі конкурсы і агляды народных талентаў, паказ шырокаму гледачу лепшых канцэртных праграм і спектакляў аматарскіх калектываў.

Асабліва масавымі былі праведзены ў рамках першага тура фестывалю агляды цэхавай і сельскай мастацкай самадзейнасці. Так, на Гродзенскім хімкамбінаце імя С. О. Прытыцкага ў цэхавых аглядах прымалі ўдзел звыш 800 рабочых.

Усе дваццаць цэхавых і вялікай колькасцю ўдзельнікаў былі прадстаўлены на месцовым аглядзе Лідскай абутковай фабрыкі. Арганізавана прайшлі выступленні цэхавай мастацкай самадзейнасці на прадпрыемст-

САМАДЗЕЙНАЕ МАСТАЦТВА НА МАРШЫ

тэт Савета Міністраў СССР па прафесіянальна-тэхнічнай адукацыі, сказаў ён, вырашылі правесці ў 1975—1977 гадах Першы Усесаюзны фестываль самадзейнай мастацкай творчасці працоўных. Галоўная мэта яго — далейшае развіццё народных талентаў, узбагачэнне рэпертуару высокамастацкімі творамі савецкіх і замежных аўтараў, прапаганда сродкамі мастацтва сусветна-гістарычных дасягненняў нашай Айчыны, ролі вялікай партыі Леніна ў пабудове камуністычнага грамадства, гераічнай працы рабочага класа, калгаснага сялянства, народнай інтэлігенцыі.

Пачатак Усесаюзнага фестывалю супаў са знамянальнымі вяхамі ў жыцці нашай краіны — 30-годдзем Вялікай Перамогі і падрыхтоўкай да XXV з'езда КПСС. Гэта значна актывізавала работу клубаў, дамоў і палацаў культуры, усіх калектываў мастацкай самадзейнасці. І сёння няма, бадай, такога

вах Мінскай, Магілёўскай і Гомельскай абласцей. Іх масавасць сведчыць аб вялікай цязе рабочых і служачых да мастацкай творчасці, аб невычарпальных рэзервах нашых вядучых самадзейных калектываў, аб багатай духоўнай культуры савецкага чалавекі.

Актыўны ўдзел у першым туры прынялі таксама студэнты і навучэнцы вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў рэспублікі. У Брэсцкай вобласці, напрыклад, іх было больш чым пяць тысяч. Характэрнай асаблівасцю фестывалю ў Мінску быў шырокі ўдзел разам з нашай моладдзю яе ровеснікаў з іншых краін, якія навучаюцца ў ВНУ, тэхнікумах і прафтэхвучылішчах сталіцы рэспублікі. Юныя грамадзяне 38 краін свету пазнаёмлілі мінчан з мастацтвам сваіх народаў, выконвалі песні савецкіх кампазітараў.

У ходзе мясцовых аглядаў

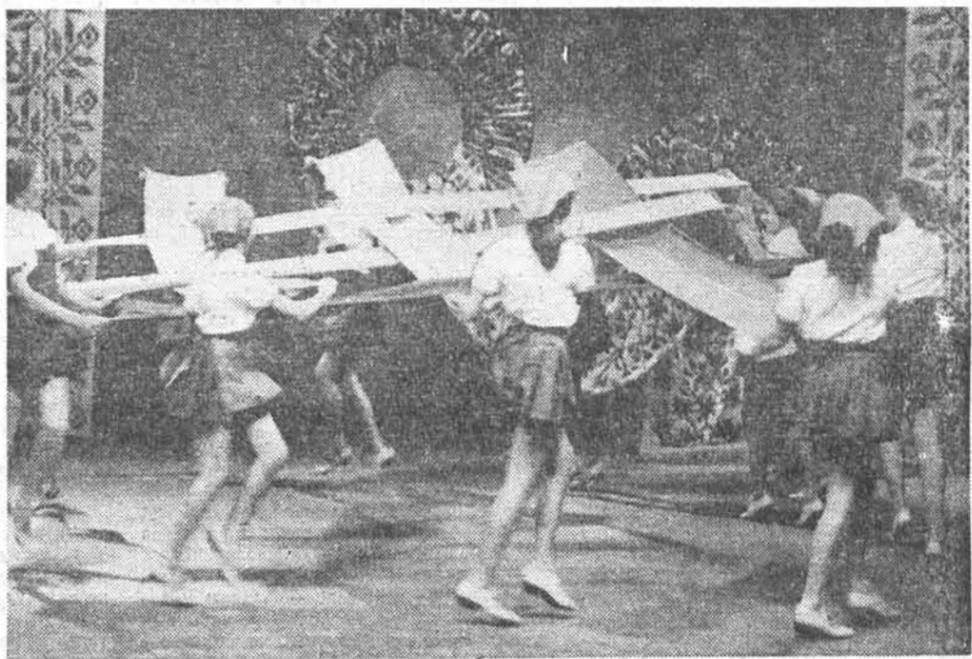
на многіх прадпрыемствах, у навучальных і іншых установах рэспублікі нарадзіліся новыя калектывы мастацкай самадзейнасці. Так, у Магілёўскай вобласці, дадаткова створана 16 цэхавых, у Брэсцкай — 8 духавых аркестраў, у Гродзенскай — 10 гуртоў і ансамбляў фозных жапраў і г. д. Вырасла колькасць калектываў, якія носяць ганаровае званне «народны».

Выяўленню таленавітых выканаўцаў, напачатку рэпертуару лепшымі творамі аб Радзіме, Леніне, партыі, аб гераізме савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне садзейнічаў і праведзены ў рамках першага тура фестывалю рэспубліканскі конкурс маладых выканаўцаў ваенна-патрыятычнай песні.

Арганізавана прайшоў другі рэспубліканскі конкурс духавых аркестраў, фіналам якога стала вялікае свята духавой музыкі ў Мінску. Завершаны і агляд народных тэатраў прафсаюзаў. Права выступіць на яго заключным рэспубліканскім этапе заваявалі народныя тэатры палацаў культуры МТЗ, брэсцкіх і аршанскіх чыгуначнікаў, упраўлення бытавога абслугоўвання насельніцтва Гомельскага аблвыканкома, Магілёўскага аўтазавода імя Кірава і гродзенскіх тэкстыльчыкаў.

Усе гэта толькі некаторыя штрыхі да вялікага свята савецкай шматнацыянальнай культуры, імя якому — фестываль. Заключны этап яго прымяркоўваецца да шасцідзясятай гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, і гэта надае яму асаблівую ўрачыстасць, асаблівую значнасць.

Няма сумнення, сказаў у заключэнне Л. С. Сушкевіч, што ў ходзе I Усесаюзнага фестывалю працоўныя рэспублікі прадэманструюць далейшы росвіт самадзейнага мастацтва, духоўнага багацця савецкіх людзей.

Дзіцячы ансамбль Палаца культуры тонкасукоўнага камбіната Мінска выконвае танец «Ткачыкі» (мастаціні кіраўнік Зінаіда Бацяноўская).

Іван ЧЫГРЫНАЎ

ВЕРАМЕЙКАЎЦЫ выбраліся ў Белую Гліну, бадай, ужо апошнія з усіх, каму было загадана з'явіцца туды на надводках.

Ехалі хто на чым — на драбінах, на калёсах, а хто і проста на крадзюлах, паклаўшы дошку ўперак: зааграталі коней каля стайні таксама абы ў што трапілася.

Зазыба заняў месца ў абозе адразу за Сілкам Хрупчыкам. Пасля яго ехалі ўжо Мікіта Драніца.

Мікіта сёння чамусьці стоена, ажбо загадкава маўчаў, адно круціў, як той пугач, сваёй вялікай галавой, зіркаючы на баках, быццам яму штосьці дужа руліла ці здавалася, і ён спрабавалі згледзець тое абнава сабе. Тым часам у Зазыбу было на прыкмеце перадаць Мікіту Чубару паказ з'явіцца ў Мамошаўку. Там, ля стайні ў Верамейках, ён не ранаўся надступіцца з гэтым да Драніцы, бо гаворка ва ўсіх была тады пра пажар, і Зазыба проста асперагаўся што Драніца спалохаецца, плявузгне пры ўсіх і адразу стане вядома пра Чубара і пра тое, што пачынае пажар у Паддубішчы мог быць справай яго рук.

Ад самых Верамейск абалал карэістай дарогі ішоў лес — спярша старыя, ужо даўно выбракаваныя, але непаваленыя ды нявывезеныя к руму сосны, тады малады хвойны падлесак, сярод якога на галых мясцінах адзінока пракідаліся беластовыя бярозкі, пасля зноў пачыналіся вялікія дрэвы з селятняй надсочкай. Калі пустых вазоў гучна ляскалі па карэні, якое выпіналася вонкі, і ад гэтага на ўвесь лес, здавалася, ішоў неспіханы грукат і гул, праз які чалавечы слых ужо няздольны быў ні да чаго дапаці. Ехалі на такой няроўнай дарозе было дробка і нават ласкотна, таму сёй-той, прывязаўшы зашмаргам вяроўчатныя лейцы да бакавой гнушкі, адбгаў акурат кумільгом набіч, каб вызмагнуць на ўзлеску ахалак кучомістага, светла-бурага верасу пад зад сабе; паклаўшы, кожны назіраў на астатніх з выклікам, быццам толькі што зрабіў нешта зусім заліхвацкае ці ўжо пайначай такое, што няўзнак іншым. Трымаючы лейцы ў руках, Зазыба амаль не паганяў каня, ды і патрэбы, здаецца, не было ў гэтым, бо яго мышасты заханіўся агульным рытмам скорай язды, стараўся сам наспяваць за нярэзны надводай. Зазыбу толькі і клопату заставаўся, што ўсяго час ад чаю кідаць вокан на сякеру, уторкнутую ў шчыліну паміж бакавашак, каб тая не згубілася па дарозе.

Перад тым, як ад'ехаць ад стайні, паміж верамайкаўскіх мужыкоў адбылася размова. Пачаў яе Брва-Жыватоўскі, Нездарма кажуць, што на пажары, акрамя ўсяго іншага, можна пагрэць таксама рукі. Брва-Жыватоўскі якраз і сяміў скарыстані момант, балазе, верамайкаўцы ўранку па-сапраўдному былі ўзбураны паддалам, нават тая, што звычайна адмоўчаліся пры розных акалічнасцях, і то сёння гневаліся ў душы, гатовыя на ўсё.

— Цяпер самі бачае, — пібыта ўшчуваючы аднаважкоўцаў, кінуў першыя словы Брва-Жыватоўскі, — без узброенай аховы нам не абысціся. А то ж сёй-той з вас падумаў, нябось, — Антон здурнеў, не за тое хапаецца. А я пра вас, пра вёску ў першую чаргу думаю. Вінтоўка — яна... не толькі ваўкоў пахам аднуджае, а і двуногіх прымушае паводзіць сабе, як трэба. Вінтоўка — сіла.

— Ат, закінь ты яе знаеш куды! — раптам скрывіўся і махнуў пагардліва рукою Раман Сёмачкін, у якога пагарэлі ўначы ці не ўсе конь. — Што толку з тваёй стай бяльгіскай ламачыны, калі самага і з вучоным сабакам нідзе не знайсці!

— Дапусцім, сёння я сапраўды праспаў, — знякавела залюскаў вачамі Брва-Жыватоўскі, быццам хацеў паказаць гэтым, што без лішніх слоў прымае Раманаў ладор. — Але ж гляньце на справу з другога боку. Дапусцім, у вёсцы не адзін я паліцэйскі, а некалькі. Дарэчы, на Верамейкі і так паложана на кожныя трыццаць двароў яшчэ па адным. Ды на

два пасёлкі. Значыць, ужо цэлы стан будзе ў вёсцы.

— А пачынаюць немцы, пайначай, паставіць Раманавага Рахіма, — таксама ў адноместу Брва-Жыватоўскаму, што праспаў пажар, кінуў Сілка Хрупчык. — Раман жа яшчэ калі хваліўся, што Рахім сабе забярэ ўсю ўласць у нас.

— Не, цяпер ужо гэта не так, — зусім сур'ёзна, быццам не чуючы Сілкавай зварочыстасці, запярэчыў Брва-Жыватоўскі. — Рахіма ў нас не будзе. Здаецца, яго паголу адклікаюць адсюль. Я табе, Раман, яшчэ ўчора хацеў сказаць пра гэта, але неяк забыў. Кажуць, у яго ў Печав над Барысавым зямляк аб'явіўся, Ахмет, дык забірае туды.

— Во ета зямляк, га? — падмігнуў Іван Падзерын.

А Сілка Хрупчык дадаў: — Ну, а то ўсё нас Раман палюхаў — ста-а-а-не Рахім пачынаюць і ўсіх тады ба-а-а-а... Га-га-га!

— Відзіць, шышка вялікая той Рахімаў Ахмет? — акурат зайздросцячы, памухаў патыліцу стары Шток, якога Брва-Жыватоўскі — таксама змусіў ехаць на шарварак у Белую Гліну.

— Да ўжо ж... — Але ж, Раман, мусіць, так і не вядзіў яго ў Верамейках па разгавешце? —

РАЗДЗЕЛ 3 РАМАНА «АПРАЎДАННЕ КРЫВІ»

успомніў Іван Падзерын, усё роўна як на ім даеюль ляжаў гэты клопат.

Мужыкі зарагаталі. — Дак... а Гацца Карпілава? — паказалі хтосьці з патоўну.

— Ну, да Гацны, скажу вам... Да Гацны хопць каго завесці няхітра, праўда Раман? А вось... — Іван Падзерын, відзіць што, надоўга браў на сябе гэтую гаворку. Таму Раман Сёмачкін, перабіваючы ёрніка, сказаў:

— Ты б, Антон, раскажаў хоць, што тама дзеянца паголу у воласці. А то сам, нябось, ездзіш ледзь не кожнага дня, а нам ні слова.

— Я ж не адзін еджу, — каб усё чулі, сказаў Брва-Жыватоўскі. — Вось і Зазыба таксама быў разы са два ўжо. Папрасілі б яго, няхай ён раскажа.

— А пра што мне раскажаць? — паціснуў плячамі Зазыба.

— Як пра што? Пра ўсё раскажа, — акурат падначыў яго Брва-Жыватоўскі.

— І пра тое, як цябе выганяў з царквы стараста? — працінаючы паліца наемшлівым позіракам, спытаў Зазыба.

Але Брва-Жыватоўскага Зазыбава пасмешка, на дзіва, зусім не ўзбурыла.

— Навошта пра гэта? — сказаў ён спакойна. — Раскажы лепей пра учарашнюю парадку. На парадзе ж у камендант мы разам былі.

— Разам-то разам, але кожны ў сваёй ролі. Мясце ж ты вазіў, пайначай, па расправу?

— Калі б вазіў толькі на расправу, то і расправіліся б, будзь пэўны!

— Так я табе і паверыў! Гэта ж камендант чамусьці хутка душой адпусціўся, а можа, проста не паслухаў цябе, а то б...

Зазыба адчуў, што мужыкі кругом патапырылі вушы, слухаючы іх, хоць па тварах можна было зразумець, што ніводны пакуль не браў чыйго-небудзь боку; проста, талопілі ад насцярожанай напружанасці вочы, акурат пазіралі на паядынак, пасля якога павіна рашыцца ўсё. Адчуў гэта і Брва-Жыватоўскі.

— Вам цяпер хоць на галаве стаць, усё роўна не паверыць, — быццам у адчай, усклікнуў ён. — Думаецца, каб не я, то вам бы даравалі за таго немца, што ў калодзеж трапіў?

— А што там даравана было? — не мяняючы наемшлівага тону, паціснуў плячамі Зазыба. — Не спытаўшы броду, пазез нейкі недарэка ў воду, дак хто

яму вінаваты? — Не дужа б вас і слухалі, — бліснуў вачамі Брва-Жыватоўскі. — Як стаялі там, на пляцы, так і перапылі б з браневіка ўсіх!

Відзіць было, што зацяло абодвум — і Зазыбу, і Брва-Жыватоўскаму. Таму Іван Падзерын сказаў:

— Ладна, мужыкі, сапраўды ў сялянога няма чаго пытацца пра набітыя гаршкі. Добра, што ўсё абышлося. Ты вась, Антон, лепей скажы нам, каго возьмеш у панарнікі да сябе. Мясце ні Сілку?

Але дарэмна Іван стараўся. — Не лошнула б ад цяжару кіла твая, каб таксама панасіў вінтоўку, — груба кінуў яму Брва-Жыватоўскі.

— Дак... — сумеўся Падзерын, але не надоўга, мусіць, разважыўшы, што не ўсякая абразга цяпер лічыцца. — Мясце ж вызвалі насіць вінтоўку нават на мабілізацыі. І не такую цяжкую, як твая вась, а лягчэйшую, нашу, мосінскую. Так што... А ты хочаш, каб я сам цяпера ўзяў.

— Не возьмеш ты, возьмуць другія. — Дак і Сілка ж таксама... Ён хоць, як ты кажаш, і не кілаваты, але ці саўладне з тваёй бяльгіскай руляй адной рукой?

— А ты за Сілку не турбуйся. У Сілка свая галава. А паконт вінтоўкі? Калі бяльгіскага цяжка, дадуць лягчэйшую — альбо рускую, альбо сваю, нямецкую. Дакладны бой.

— Не-е-е, — заматаў галавой Іван Па-

дліцэйскіх прыстаў. Мясце ж павіна абараняць людзей, калі яна людская. Ці аддай зусім вінтоўку Драніцы вась. Няхай ён бегае вакол вёскі.

— Ага, як тэй таго, ты будзеш спаць з бабай на паселі, а я бегач, сперагчы нябе, — не залюбіў Мікіта. — Разумнікі, як тэй таго, зляшліся!

— Чакай, Мікіта, — нецярпліва паморшчыўся Брва-Жыватоўскі. — Урэшце, не абавязкова ў паліцэйскім ўсім ісці, — сказаў ён да астатніх мужыкоў. — Можна самаахову паладзіць.

— Як ета? — Проста, будзеш ахоўваць вёску без зброі, каб ніхто чужы не заходзіў. А то цяпер шываюцца ўсе, каму не лянота. Можна, і конь гэты падпаліў які валацуга. Спаў, а тады прамёрз, захачеў пагрэцца.

— Ага, — адразу ж не паверыў Іван Падзерын, — мала яму было пагрэцца на адной капе, дак цялае поле падпаліў.

— Тым больш! — пібыта не зразумев Івана Брва-Жыватоўскі. — Трэба тады вачэй зусім не спускаць. Я ж недарэмна кажу, самаахову пара ладзіць. Няхай кожны пачыцца за сваё.

Можна б, паліцай і яшчэ агітаваў, але раптам Кузьма Прыбытоў, які таксама быў каля стайні, кракатуў печага, акурат толькі цяпер снахаліўся, што дарэмна маўчаў, тады ўстаў і доўгім няверлівым позіракам на Брва-Жыватоўскага і, торкнуўшы пераллччым цапком у леба, сказаў:

— Глядзіце, мужыкі, каб вам з етмімі Антонавымі хоцькамі-няхоцькамі чорта лапаю не накрывіць. Яно ж спярша папўлану, а потым...

Цяпер Зазыба з усмешкай успомніў гэтае Кузьмова: «папў-папў» і застаўся дужа давольны, быццам неспадзявана пашчасціла небараку — як кажуць, дасюль не было і блахі на аркане, а тут раптам цэлы табун скакушоў дарма аддавай.

Тое, што Брва-Жыватоўскі паспрабавалі выкарыстаць сённяшні пажар у Паддубішчы, каб узбурыць няведана спяроць каго верамайкаўскіх мужыкоў, Зазыбу не вельмі здзівіла. Праўда, спярша ён злякнуўся быў, згадаўшы надобрым словам Чубара, што ўзяў сабе ў галаву спаліць калгаснае, а дакладней — цяпер ужо сялянскае жыта і гэтым даў Брва-Жыватоўскаму прычыну праводзіць сваю агітацыю. Аднак паслухаў, як адмахваўся мужыкі ад кожнай прапановы Брва-Жыватоўскага, прытоена ўсімніўся сабе: дарэмна чорт услед за мячым пажарам спрабуе і балота падналіць!

Але ж Брва-Жыватоўскі!.. Зазыба дзівіўся той паслядоўнасці, з якой паліцай праводзіў сваю лінію ў Верамейках, імкнуўся не прануціць ніводнага прыдатнага выпадку, каб умацаваць сваё становішча. Сёння гэта выявілася, бадай, мацней за ўсе разы, калі ён адкрыта рабіў захады стварыць у Верамейках паліцэйскі стан. Аднак сёння ж раптам для ўсіх стала зразумела і тое, што наўрад ці ўдасца яму гэтая задума — здаецца, ніхто з верамайкаўцаў, у тым ліку і Раман Сёмачкін, добраахвотна не збіраўся браць ад немцаў зброю. Нават бяскрыўдную на першы погляд прапанову стварыць самаахову ў вёсцы мужыкі і тую сустрэлі зусім без энтузіязму, нягледзячы, што пажар у Паддубішчы мог прымуціць пайсці на такі крок.

Разважыўшы такім чынам, Зазыба ў думках вярнуўся да Чубара, зноў звязаў з ім сённяшні пажар у Паддубішчы. Але ў душы ўжо не было ранейшага абурэння гэтым Чубаравым учынкам, нават звычайнага асуджэння і то не ўзнікла. Чамусьці больш думалася пра тое, што Чубар цяпер сядзіць недзе пустэляцікам у Мамошаўцы і чакае яго, Зазыбу, калі ён злітуецца ды выбярэ часу з'ездзіць у Машавую. Хоць Зазыба тады наперад гаварыў, што спярша давядзецца ўсё-такі ехаць у Белую Гліну, бо такі загад, аднак тым не менш у сярэдзіне было адчуванне вінаватасці. Дзіва, але яшчэ ўчора, шукаючы апраўдання сваёму рашэнню, Зазыба нават і дапусціць не мог, што сёння адчуе гэтак сабе. Здаецца, нічога асаблівага не здарылася б, калі б Зазыба ўрэшце і адмовіўся ехаць у гэтую Белую Гліну, бо ці малую якую прычыну можна прыдумаць, напрыклад, хваробу. Вуць жа Парфён Вяршкоў!.. Але падумаўшы так, Зазыба раптам сарамліва снахаліўся, бо наўрад ці прасітай хітрасцю тлумачылася сённяшняя Парфёнава адсутнасць. Значыць, Вяршкоў недзе сапраўды вельмі захварэў!..

«Трэба наведана Парфёна, а то што ж атрымаецца!»

Дзіва, але з гэтай хвіліны ўсё, што Зазыба думаў, і ўсё што адчуваў, ужо не было такім значным, як ранейшае; быццам рашэнне наведана Вяршкова стала вынікам усіх ягоных разваг.

На вочы на дарозе трапляла ўсё, што мела неспакойныя абрысы, альбо хоць якім чынам варушылася. За мелкім пагонам, дзе стаяла ўжо, нійначай, адна дажджавая вада, якую адразу змяшаў з гразёю абоз, праехаўшы ўздоўж на ім коламі і пратунаўшы кашатамі, пачыналіся дымчатыя зараснікі чароту. Трохі далей, паміж лесам і Тонкай гарой, дзе звычайна верамейкаўцы ставілі ў касавіцу стромныя стогі, каб пасля перавезці сена на санях у вёску зімняй дарогай, узвышаліся дубы. Іх было там усяго некалькі, можа, дзесятак ці меней, аднак стаялі яны блізка адзін да другога, да таго ж, на фоне хвойнага лесу, таму за кіламетр ад іх здавалася воку, што там іх цэлая дуброва. Дубы ўсё былі зімня, лічы, рэдкая з'ява для тутэйшай зямлі, і людзі іх ашчаджалі, нават не зачэпілі тады, калі даялілі тут былы панскі дуг на тры вёскі. Адзваліся гэтыя дрэвы ў лістоў у май, недзе ў сярэдніх дзнях, і абляталі таксама ў май, у тых самых чыслах, толькі на працягу года мянялі колер — ад зялёнага да жоўтага і наадварот. Але даўно было, што яны не даўгавылі патомства — як выраслі некалі васьм'яцкай кушакі, так і засталіся адны, усім на пералік, быццам кожны год атрэвалі з сябе толькі зачаруныя альбо зусім бесплодныя жалуды. У кожным разе, цялы век — а ім яго не менш за сто грукнула кожнаму — пад іхнімі шатамі не вытыркнулася з-пад мургу ніводнага парастка. Пад гэтымі дубамі здавілі ўзялі сабе за звычай пачаваць верамейкаўскія кашохі. Зазыба таксама ў маладыя гады вадзіў сюды бацькавых копей. Дарэчы, адсюль ён пайшоў у вёску і ў тую ноч, калі цыгані ўкраі жарэбку, — праз гэта пасля даўнося Зазыбу надавацца да Шчорса.

— О, як даўно гэта было!..
У атрадзе, які прыходзіў тады з Упечы ў Забездзе, былі дзве кулямётныя тачанкі і адна гармата на драўляных відац, самаробных колах. Накіроўваючыся сюды, Шчорс меў на мые ўсёго абраць у сваё войска добраахвотнікаў. Аднак для гарматы нечакана знайшлася баявая справа. Бабінавіцкія эсэры якраз стварылі ў воласці «рэспубліку», якая дзейнічала, як яны гаварылі, «на савецкай платформе», але была «самастойная і незалежная». Павятовай улады ў мястэчку не прызнавалі, а прадстаўнікоў рэўкома, якія прызвалі з Чэрыкава, арыштоўвалі, трымаючы ў царкоўным сутарэні. Шчорсаў атрад таксама паспрабавалі не пусціць за Бездзе, на стаялі баявыя заслоны на ўсіх дарогах, якія вялі ў Бабінавічы. Але дарэмна. Даволі было артылерыстам паставіць пашыроне Прудка гармату і зрабіць некалькі стрэлаў з яе, як «рэспубліканская армія» разбеглася па дварах. І калі Шчорсаў атрад уступіў у мястэчка, там ужо не было не толькі «рэспублікі», але ніводнага эсэраўскага завадатара — кулямётнікі жавялёка збеглі ў Чарнігаўшчыну, можа, загады папятаўшы сабе прыдулак. Сяляне з навакольных вёсак пасля доўга смяляліся з гэтай бабінавіцкай рэспублікай, а мястэчку ўвесь і цяпер часам дражнілі на ўкраінскі манер «самастойнікі». Усё гэта Зазыба пачаўшы на свае вочы, бо ўжо к таму часу запісаўся ў атрад к Шчорсу і, як былы кулямётчык, ездзіў на вёсках на тачанцы. Ён нават трохі пастрэчыў тады з кулямёта, але не цялячыся: загад быў ад Шчорса адно паўз галавы паналохаць абаронцаў «самастойнай рэспублікі».

Нарэшце, перамейкаўскі абоз выкіраваўся на звільстай лугавой дарозе да броду супроць Гончы, і першыя падводы пачалі пераязджаць шырокую ў гэтым месцы, але не дужа пляткую Бездзе. На гэтым беразе, акурат у глыбокай каліне, стаяў чалавек, усё роўна як выйшаўшы панярэжы. Аднак спыняць ён нікога не збіраўся, адразу перад першай падводай счышоў збоч дарогі і, на моцна затравяным высокім бугорчыку, — дарма, што не было канца, чакаў, пакуль праедуць астатнія. Параўняўшыся з ім, Зазыба раптам пазнаў на абліччы таго смуглявага чалавека, што надочы на парадзе ў Бабінавічах пытаўся ў каменданта Гуфельда, ці будучы пры немцах вывучаць у школах дзяцей беларускай мове. Зазыба ўспомніў тады, на парадзе, памеў цікавасць да гэтага чалавека, а дагадаўшыся, нійначай, чалавек з «ідэяй»; хацеў даведацца хоць што пра яго, але не знайшлося ў каго спытаць. Чалавек таксама хутка пазнаў Зазыбу, хпіла толькі спыніцца на ім позірку, і ён тут жа заўсміхаўся, можа, спадзеючыся на ўзаемнасць, затым паспешліва, каб, крыў бог, не спазніцца, спытаў скрозь ляскат колаў:

— Куды гэта вы, мужыкі?

— У Белую Гліну! — крываць за складзены канец ляды пад галавой, акурат пахваліўся з воза Мікіта Драніца.

— Вы з Верамеек? — ужо наўздагон гукнуў чалавек і саскочыў з бугорчыка на дарогу, кінуўся даганяць абоз. — А я гэта збіраўся да вас у Верамейкі, — сказаў ён Зазыбу, сядзючы з другога боку да яго на калёсы. — Добра, што перастрэў вас. Не трэба будзе лішняга крука даваць ды ногі дарэмна трапаць. А мы з вамі, здаецца, ужо бачыліся, праўда?

— Праўда, — прыязна ўміхнуўся Зазыба.

— У камендатуры?

— У камендатуры. А якая патрэба нам у Верамейках? — спытаў Зазыба, крутануўшы праз правае плячо галавой, каб лепей было чуць.

— Хацеў пачаць жонку Бутрыма, дырэктара вашай сям'ігодкі.

— Дак яна ў эвакуацыі даўно. А што? Навошта яна вам?

— Бачыце, сывара такая. Я — Кавалёў. Можа, чулі? Настаўнікам быў у Бабінавічах, а тады, год перад вайной, працаваў у Бялыкавічах. Дык я таму Бутрыму вашага добра ведаю яшчэ з дзяцінства. А цяпер у палоне разам былі, у адным лагеры сядзелі. Вось я і хацеў, каб жонка туды скоро падышла.

— Дак... няма яе цяпер у Верамейках. Адразу, як прызвалі Бутрыму, падалася з дзецьмі ў бежанцы. — Зазыба памаўчаў. — Але што шкадаваць цяпер, некаторыя нашы салдаткі пайшлі па мужыкоў у лагер, можа, і Бутрыму пачаць. Так што...

— А куды яны пайшлі?

— Здаецца, у Яшніцу.

— Не, — дробна кунуў ніжнюю губу Кавалёў. — Вашых, верамейкаўскіх, у Яшніцы не павіна быць. Хіба, можа, тыя, што пайшлі на першай мабілізацыі. А так, не павіна быць. Крутагорскія былі сабраны ў адну дывізію, што фарміравалася ў Яшніцы. Усе, хто падлаў пад другую мабілізацыю, з Кручоўскага гаю сёмага ліпеня пайшлі да Яшніцы — праз Вялікі Хощімак і далей туды. Таму я і кажу, што нельма малага верагоднасць, каб у Яшніцы вашы апынуліся. Адразу трэба было паказаць жанкам ісі ў Зёрнава.

— Дзе гэта Зёрнава, я не чуў?

— Каля горада Сярэдзіна-Буда. Чыгуначная стаянцыя завецца так. Дык там вась і зрабілі немцы вялікі лагер для нашых палонных.

— Ну і як там?

— Дзе? — не адразу зразумеў Кавалёў. — А-а, у лагеры?

— Але.

— Як у чорта за пазухай.

— Не ведаю, як гэта, — усміхнуўся Зазыба. — Ніколі не трапляў да чорта ў запазуху.

— Ну што тут ведаць! — акурат раззлаваўся настаўнік. — Пекла і ёсць пекла.

— Кажэце, пекла? А як жа вы вырваліся з таго пекла? Па-мойму, а пекла яшчэ ніхто не вяртаўся. Нават у казках і то гэта дзяка ласца.

— Мне аднусілі.

— А чаму тады Бутрыму затрымалі?

Зазыба хоць і сядомна задаў гэтае сваё пытанне, аднак непрыязнасьці да чалавека пакуль не адчуваў. Справа ў тым, што ён не даў веры настаўніку, не паверыў у тое, што немцы ўзялі вась так проста ды аднусілі яго з лагера ваенна-палонных. На чым была заснавана гэтая вера ў адваротнае, сказаць цяжка, можа, на адной ранейшай прыхільнасці, бо для Зазыбы такога паўчання звычайна ханала, каб не кідацца ў крыніцы і не мяняць крута думку пра чалавека нават тады, калі той, здавалася б, і даваў ужо для гэтага падставу. З другога боку, маўчанне, рантоўная збянтэжанасць, у якую прывяло настаўніка Зазыбава пытанне, таксама сведчыла на карысць апошняга. Хутчэй за ўсё, чалавек некалі вырашыў для сябе гэтак адказваць людзям, якія пыталіся ў яго, бо тут была для яго нейкая пэўная рацыя, а Зазыба раптам вельмі лёгка і нечакана разбурыў логіку ягонаў версіі — на самай справе, чаму толькі цябе аднаго, чаму Бутрыма не ўдастоіўся ў акупантаў такога?

Было відаць, як блізка ад унутранай натуры ў Кавалёва ў адным месцы на патыліцы, туды бліжэй да вуха, жылка, акурат спрабавала прабіцца там дзюбачкай з-пад скуры маленькая жывая істота...

Ніхто Кавалёва не выпускаў з таго Зёрнаўскага лагера, што побач з горадам Сярэдзіна-Буда. Ён сам уцёк. Але каму цяпер нахваліўся гэтым, бо можа адразу дайці да немцаў, і тым нядоўга будзе арыштаваць яго, зноў пасадзіць за калючы дрот.

У палоне Кавалёў прабыў усяго дваццаць дзён.

Новую калону, у якой быў і ён, немцы прыгналі на чыгуначную стаянцыю Зёрнава пад вечар. Але перад тым, як пусціць палонных у лагер, наладзілі кіназдымкі. Спярша акупанты ўзмацілі кан-

вой — абаял калоны насталі дужыя аўтаматчыкі, якія пасаскоквалі з двух крытых грузавікоў, што стаялі непаддалёк ад варот лагера. На трэці грузавік, у кузаве якога блішчэў лізмам на трыпозе кінаапарат, залез, паставіўшы пагу на металічную прыступку, афіцэр.

— Зараз мы будзем раздаваць вам хлеб! — сказаў ён картава па-руску.

Два другія немцы, што сядзелі на бакавой лаўцы, ускочылі і пачалі прымеравацца да кінаапарата, а трэці і сапраўды дастаў аднекуль з-пад ног у сябе буханку хлеба.

Прызнацца, палонныя на нейкі час паверылі ў гэта. Думалася, адна справа — у дарозе, там, калі б і хацеў нават, то ці накармаць столькі народу. А тут — лагер. Нійначай, пры ім працуе ўжо кухня. Можа, нават пякарня... Словам, галодным ды знясіленым дарогай палонным на момант здалося, што пакуты нарэшце скончыліся, прынамсі, хоць галадаць не даўдзецца, раз апынуліся на месцы. На кінаапарат мала хто звярнуў увагу, бо ў кузаве мог стаяць проста які-небудзь прыбор, напрыклад, артылерыйская бусоль, а тым больш не падумаў, што гэтая раздача хлеба прыдуманая немцамі знарок, каб зняць яе на пдэнку і потым паказаць у якасці хронікі ў кінаатрахах рэйха.

Побач з Кавалёвым стаяў калгаснік з Сібіры, Пятро Самуцін. Некалі ён жыў у Беларусі, дзесяці ля Пухавіч, а ў дваццатым годзе, перад польскім наступленнем, падаўся з малодшым братам і маткай у Сібір, да дзядзькі, які пераехаў туды яшчэ задоўга да рэвалюцыі. Дык гэты сібірскі беларус усю дарогу чамусьці супакоўваў Кавалёва. Здавалася, яго не бянтэжылі нават тыя адзекі, якія чылілі канвайры над палоннымі, а часам і проста выпадкі дзікай расправы — абы згадалы палонны зрабіў забаронены крок ад дарогі, каб уханіць на гародзе качан канусты ці бурак, як услед яму грывеў стрэл; адставаў хто-небудзь знясілены на недазволена некалькі крокаў ад калоны, зноў чуўся стрэл.

— Гэта ўсё там, — тлумачыў перасяленец, якому чамусьці вельмі хацелася апраўдаць немцаў, — што яны паогул вельмі нарадак любяць. Вось дойдзем да месца прызначэння, пабачыш, адразу ўсё іначай стане.

Можа, чалавек у гэтым апраўданні бачыў свой ратунак. Да таго ж, у першую імперыялістычную яму ўжо даводзілася сустракацца з немцамі. Кайзераўскія артылерысты тады стаялі ў іхній вёсцы амаль з год, да таго часу, пакуль у снежны васьмнадцатага года ў Германіі не адбылася рэвалюцыя. То былі, як ён казаў, самыя звычайныя людзі. Размяшчаліся яны па сялянскіх хатах і нікому не рабілі нават звычайнай крыўды, не тое што гвалцілі ці рабавалі. Спалі ўпокат на падлозе, насцяліўшы салому над бок, і ніколі не патрабавалі, каб гаспадары аддавалі ім свае ложка. Карміліся кайзераўскія салдаты таксама ледзь не за адным сталом з гаспадарамі, не шкадавалі пачаставаць дзядзю мармеладом, які атрымлівалі ў пасылках з Германіі. Самуцін бегаў тады з хланцукамі да гармат, што стаялі на вясковым плане. Там заўсёды паходжываў вартавы, і дзедзі, высуныўшы сляпяныя языкі, дражнілі яго: «Немец-перца, тухлая кануста, з'ёў кабылу без хваста і сказаў, што ексуна». Вартавы рабіў выгляд, што злуецца, здымаў вінтоўку з пляча, кілаў крывым затворам і пачынаў цэліцца, каб вясковыя падшыпальцы разбягаліся ва ўсе бакі...

Але вась афіцэр узяў з рук салдата буханку і кінуў на мурог перад натоўпам палонных. Натоўп скальхнуўся, і чалавек дзесяць палонных ірвануліся да буханкі, адпыхваючы, хто мацнейшы ды спрытнейшы, адзін аднаго. Самуцін таксама не стрываўся. Неўзабаве на мурог перад грузавіком пакаціўся жывы клубок, які нагадваў драпежніцу гайну, што шкуматала трапіўшыю ёй ахвяру. Тым часам у кузаве, бліскаючы шкельцамі, стракатаў кінаапарат. Але спектаклю, на які разлічвалі фаністы, не атрымалася. Астатнія ваеннапалонныя не паддаліся спакусе. Усё ўжо зразумелі, што гэта звычайная правакацыя і што невідомы, чым яна можа скончыцца. Нават тады, калі з кузава на мурог адна за адной паляцелі яшчэ буханкі хлеба, ніхто нават не зварухнуўся. Перад грузавіком вальтузілі ўсё тыя ж дзесяць чалавек. Афіцэр, які рабіў рэжысуру спектакля, падаў рукою знак спыніць здымку.

— Чаму вы стаяце? — паціснуў ён плячамі. — Вы не захачелі есці?

Палонныя маўчалі.

— Значыць, не хочаце есці? — ужо з вісклівай злосцю крыкнуў афіцэр.

Зноў адказу не было.

Тады афіцэр паспакайнаў і з пагрозлівай усмешкай сказаў:

— Ну што ж, мы пачакаем другую ка-

лону. А вам яшчэ не адзін раз прысяцца гэтыя буханкі, бо ў вас быў добры выпадак пакаштаваць сапраўднага салдацкага хлеба.

Расчыніліся вароты лагера і тая ж дужыя аўтаматчыкі, што змянілі ранейшых канвойных, пачалі заганаць палонных у сярэдзіну.

Афіцэр неадрама злавесна ўсміхаўся — сапраўды, палонным сніліся пасля тая буханкі!..

Зёрнаўскі лагер быў, як і належыць, абнесены калючым дротам, з кулямётнымі вышкамі па чатырох кутках. Уранку, калі палонныя праціналіся ў парох, то нават не жахаліся, што шмат хто з сяброў і знаёмых заставаўся ляжаць перухом: голад рабіў сваю справу. За два тыдні мала хто ўдалеў з тых, што прышлі ў адной калоне. Але тут Кавалёў нечакана сустраў Бутрыму і пазнаў яго, хоць той і быў вельмі змарнелы і зарослы. Яны прызываліся ў армію разам, з Кручоўскага гаю, таксама, як і фарміраваліся ў адной дывізіі, але на фронт трапілі ў розных эшалонах. Кавалёў раптам ажыў душой — было каму даверыцца, бо думаў ужо ён уцячы з лагера. Але Бутрыма, у якога ханала сілы ў нагах толькі працісі з канца ў канец лагера, адмовіўся прыняць удзел ва ўцёках. Сказаў:

— Бяжы, Сцяпан, адзін. Сам бачыш, які з мяне ўцякач. Ходзіць чуткі, што неўзабаве пачнуць вадзіць нас адсюль на палывыя работы. Тады, можа, нека ад'ямоеся — дзе бульбіну патраплю, дзе проста цапнуку. Словам, надзею пахулі на жыццё не губляю. А здарыцца, што і праўда вырвецца адсюль, перакажы там жонцы маёй, ці сам у Верамейкі наведаўся. Скажы, моў, так і так, тут я, у Зёрнаве, ніхай прыйдзе. І, калі ласка, пашукай другога, раз адзін не рашаецца.

Здаецца, простая справа, але Кавалёў не стаў шукаць напарніка сабе для ўцёкаў — як кажуць, хоць бяда і адна па ўсёх, аднак усё роўна чужая душа пацёмкі. Яго ўразіў адзін выпадак, які адбыўся ў лагеры дзён колькі назад. Удзень палонныя звычайна трымаліся бліжэй да агароджы, бо з таго боку часам падыходзілі хланцукі з чыгуначнай стаянцы і навакольных вёсак і ўпотаў ад лагернай аховы перакідвалі праз дрот то акраец хлеба, то вараную бульбіну, то яшчэ якую-небудзь ежу, што мела цвёрдасць і магла ляцець. Уласна, надзеі вялікай, што якраз табе, а не каму іншаму пашацце схпіць наляту хоць маленькі кавалачак, не было, але на тое яна і надзея, каб на нешта спадзявацца. Кавалёў таксама выйшаў у той дзень на палывыне да агароджы. Там ён і стаў сведкам, як да варот лагера, дзе знутры стаялі вартавыя, нейкі палонны вёў за каўнер другога палоннага.

— Пан, — сказаў вартавому, — гэта юда!

За каўнер ён трымаў спалоханага чалавека з яўрэйскім абліччам. Але рэакцыя ахоўніка была зусім нечаканай. Той замахнуўся цяжкім дубом, які трымаў у руцэ (такія дубы ўнутраная ахова насіла пры сабе), і выцяў раптам на карку палоннага, што падвёў да яго яўрэя, а тады бліснуў у паветры дубом другі раз і выцяў гэтаксама яўрэя. Брыдкае відовішча. Выходзіла, што ўчынак нейкага нягодніка ўзбурыў немца!.. Можна сабе ўявіць, ці пашкадаваў бы вась такі чалавек, каб хоць няўзнак даведаўся, што нехта збіраецца ўцячы з лагера. Таму Кавалёў і не стаў шукаць сярод незнаёмых людзей сабе напарніка. Уцякаў адзін, у дажджліваю ноч, калі нават пражэктары, якія ўключаліся на вышках, не маглі асвятляць усю тэрыторыю лагера: дапоўз да агароджы, разгроб рукамі пад калючым дротам зямлю і працінуўся ў шчыліну. Нійначай, дождж да раніцы змыў сляды і зраўняў тую яму. Ва ўсякім разе, нагоні за сабой на другі дзень Кавалёў не адчуў. Так і дайшоў, туляючыся, да Бабінавіч. А ў мястэчку сказаў валасному начальству, што яго адпусцілі з лагера самі немцы: паверылі ў валасным упраўленні ці не, а да ведамаў прышлі. Дык ці мог ён сказаць цяпер іначай і Зазыбу. Тым часам, калі ўжо на тое, яму дужа цяжка зрабілася ад Зазыбавага запытання — сапраўды, чаму тады не адпусцілі немцы і Бутрыму, чаму аднаму гэтакія прывілеі? Разам з тым, ён верыў у Зазыбаву прыстойнасць. Наважна, што яны не сустракаліся вась так раней, у савецкі час, але Кавалёў яшчэ з таго, як настаўнічаў у Бабінавічах, домніў гэтае прозвішча, асабліва на сыну, які да арышту часта друкаваўся ў газетах. На нядаўняй парадзе ў каменданта, куды ён таксама быў пакліканы, як прадстаўнік мясцовай інтэлігенцыі, Кавалёў адразу падумаў — нійначай, гэта бацька таго верамейкаўскага паэта. А цяпер вась выпадак зб'ёў іх зноў, і яны нават на адных калёсах едуць.

(Заканчэнне на стар. 12—13).

ПА ДАРОЗЕ У БЕЛІЧЮ ТАІНЦУ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 10—11).

Мусіць, Кавалёў усё ж знайшоў бы ў сабе духу прызнацца Зазыбу, што ніхто яго не адпуская з лагера, што ён сам уцёк адтуль. Але на гэта быў патрэбны час, ну, хопць бы яшчэ некалькі доўгіх раздумлівых хвілін.

За Гончэй дарога пайшла лёгкая, на паловай або чыста большакая; адразу за кашавымі дварамі выгулянымі коні завярнуліся і самі пабеглі шпарка; зноў затарахцелі падушкі, хоць ужо і не так моцна, як нядаўна ў Забездскім лесе. Па левы бок ад бильяна даўка распасціралася поле, на якім сям-там то кукі, то па адной чорнай чалавечай постаці; бліжэй да вёскі рухаліся паловай дарогай бухматыя вазы, грузжныя ні то сенам, ні то снапамі — адсюль не пазнаць. Справа таксама ляжала поле, але зусім вузкае, яно ўвесь час горбілася і на краю, акурат абрываючыся, крута спадала к рацэ, за якой тонуў у зыбкім марыве лес з яго асмужанай і непрагляднай далечыняй. Хоць Зазыба і сядзеў на гушчы па гэты, правы бок калёс, адкуль адкрываўся краевід на асмужанае Забездзе, аднак галаву ён часцей паварочваў паадварот, жадаючы ўбачыць тое, што рабілася цяпер вакол вёскі; Зазыба ўвачавікі прымерваўся — маўляў, чым гэтыя дні займаюцца людзі тут і ці так робіцца ўсё, як у Верамейках. Параўноўваючы такім чынам «чужое» са «сваім», ён нібыта шукаў для сябе заспакаення і апраўдання таму, што рабіў сам і што рознымі шляхамі прымушаў рабіць іншых.

Нарэшце Зазыбу стала зусім няёмка, што гэтак доўга вязе чужога чалавека і не гаворыць, ільважна, што той сам тады не азнаўся. Фармальна, Зазыба ўсё яшчэ чакаў ад яго адказу. Таму спытаў так:

— А што, з лагера ўцячы нельга?

— Чаму ж нельга? Я ж вольны чалавек! — пры гэтым ён колькі часу нібы выпрабываў Зазыбу, не адводзіў вачэй ад яго, паймаў, жадаючы бачыць, як той паставіцца да гэтакага прызнання.

Зазыба таксама ўсміхнуўся.

— Я, адразу падумаў, — сказаў ён, — наўрад ці так было на самай справе, як вы гаварылі спярша. Словам, я не надта на верыў, што немцы вынудзілі з лагера нас.

— Чаму ж?

— Ды так.

— А ўсё-такі?

— Ну, не на верыў і ўсё!

— Хіба што, — некалькі невыразна паставіўся да Зазыбавай пастойлівасці настаўнік.

Таму Зазыба яшчэ спытаў:

— Ну, а раз вы здолелі ўцячы, значыць, і другія могуць?

— У прыныце, так, — адказаў Кавалёў. — Але справа ў тым, што адны ўжо не могуць рашыцца на ўцёкі, проста, не маюць фізічных сіл, а другія ўсё роўна як чаго чакаюць. Вось-вось, спадзяюцца, нешта пераменіцца. А я не стаў чакаць. Не стаў пасля таго, як зразумеў, што пайначай прападу. Не выжыву. Бо трэба ведаць, якія там, у лагеры, умовы. Я не дарма кажу, сапраўднае некла. Такого адзеку над чалавечым нават увіць цяжка. Трэба пачыць там, каб ведаць. І вольны гэты, увогуле-то вельмі невясёлы выглед, як ні дзіўна, прыдаў мне сілы. Я рашыўся — калі паміраць ужо, то некалькі іначай, а не так, як паміраюць у лагеры — з голаду ці ад хваробы.

— Ну, а чаму раптам, — спытаў Зазыба, — у лагерах апынулася столькі пароду?

— Звычайна. Дарэчы, вы самі ваявалі калі-небудзь?

— Ваяваў. І ў тую германскую, і на грамадзянскую вайну.

— Значыць, павінны ведаць.

— Павінен-то павінен, але не зусім. У германскую я на румынскім фронце ваяваў. І асабліва не шмат, каб нас вельмі бралі там у палон. Бывала, канечне, на вайне не без таго, але ж не параўнасна...

— Ну, на румынскім фронце, дапусцім, — запярэчыў настаўнік, — румыны ды чэкі самі трапілі ў палон. А вольны на другіх франтах... Дарэчы, каб ведалі — у тую вайну нашых палонных было ў

Германіі і Аўстра-Венгрыі ў агульным ліку каля трох мільянаў.

— Але ж ніяка іх было і ў нас, аўстрыйцаў ды немцаў, — раўніва сказаў Зазыба.

— Гэта таксама праўда.

— Ну, а ў грамадзянскую?

— Тады чырвоная армія мала бралі белья ў палон. Адразу пашкамі, калі ішло.

— У тым-та і справа. Помню, у дзесяцінацім у Армавіры нашых тифозных многа ляжала. А белья якраз наступалі на горад, дак якая там паўка была ў шпітальных — нават тифозныя хворыя бяліся заставацца ў горадзе. Давалася ў горы перавозіць, ратаваць. Таму мне і цікава, як гэта цяпер выходзіць, што адно толькі і чуеш ад баб — і там лагер ваеннапалонных, і там...

— Цяпер немцы і самі раскідваюць лістоўкі, моў, здаваўся ў палон, будзеце і накармлени, і жыццё ўрадуеце.

— Гм, — прытоена ўсміхнуўся Зазыба, — чытаў я, будучы ў Бабынічах, у іхняй газеце пра гэта. Дак там нават пропуск у палон надрукаваны. Па ўсёй форме. Толькі выраж ды прад'яві. Але я не пра тое. Вы ж адукаваны чалавек, дак ведаеце, белья таксама не супроць былі, каб мы ўсё накідалі зброю...

— Я разумею, што вы маеце на ўвазе, — сказаў неспрыліва настаўнік. — Але ж у палон трапляюць не таму, што хтосьці раскідвае лістоўкі ды пропускі друкуе. Усё не так проста, як можа здавацца. Звычайна, прычыны да канца становяцца зразумелыя пасля вайны. Тады толькі людзі пачынаюць разбірацца, што да чаго. А пакуль ідзе вайна, ці можа да чаго можна дадумацца. У тую вайну, напрыклад, палонных было багата альбо тады, калі войскі дрылі наступалі, узяць хоць бы генерала Самсонава з яго арміяй, альбо тады, калі наогул усё павалына адступалі, як, напрыклад, у пятнаццатым годзе, у час так званай «вялікага адступлення». А пра лістоўкі я к слову сказаў. Хоць, можа, хто-небудзь і паддаецца на іхня заклікі. Толькі, думаю, гэта адзікі будучы сярод палонных. Урэшце, такія і ў лагеры паводзяць сябе не так, як астатнія, стараюцца ўладкавацца то ў санчасць, то на кухню, а то і проста ідуць у памагатыя да нямецкай аховы. Немцы ж ад паслуг таксама не адмаўляюцца. Ну, яны і лезуць у кожную шчыліну, абы чуць-чуць засвілілася дзе. Але нельга меркаваць на іх аб усіх палонных. Вольны пачалі гаворку пра лагеры, моў, чаму іх багата? Не ведаю, ці настолькі іх багата, як вам здаецца, сам я падлікамі не займаўся. Але раз ужо ў нас зайшла такая гаворка, дык раскажу пра сябе. Раскажу, як апынуўся сам у палоне. Думаю, гэты дасць вам нейкае ўяўленне пра ўсё. Я ўжо казаў, фарміраваўся наша дывізія, як водзіцца, і накіравалі яе на станцыю Наўля. Мы не ведалі, што к гэтаму часу на фронце варажыя танкі ўтварылі прарывы і што нам загадана стаць ледзь не на вастры іх галоўнага ўдару. Як і трэба, са станцыі палкі ўжо сваім ходам рушылі на прызначаныя рубяжы. Наш полк спыніўся каля моста на рацэ Нярусе, гэта амаль пры ўпадзенні яе ў Дзясну. Кіламетраў за колькі на той бок Дзясны яшчэ ішлі баі, і войскі нашы знаходзіліся ў міжрэччы. Я добра помню, што Трубчэўск тады не быў заняты фашыстамі. Можна, нават і Унеча заставаўся не пад акупацыяй. Канечне, камандаванне вышэйшае пра ўсё гэта ведала лепей, чым мы, салдаты. Аднак і чырвоная армія з большага арыентавалася ў агульнай абстаноўцы. У кожным разе, усё ў нашым палку разумелі, што ў бой уступіць наў перш за ўсё дзвядзецца з танкамі, якія вольны выйдзець у гэтым месцы да Нярусы. Пакуль батальёны акупаваліся ўздоўж ракі, у небе ўвесь час віселі нямецкія самалёты-карэктары. Рамы. Кажуць, яны не цалкам нямецкія, гэтыя самалёты, выпускаюць іх нібыта італьянцы ў сябе, але на ўзбраенні «рамы» знаходзіцца і ў немцаў. Я камандаваў аддзяленнем, і майм байцам выпала займаць абарону трохі збоч моста. Апоны рылі, як кажуць, добрасумленна, каб можна было стаць на дзе. Не забыліся таксама і пра траншэю, якая вяла ад агульнай лініі абароны ў лес, што знахо-

дзіўся метраў за чатырыста ад ракі; туды і мы пракапалі свой ход залучэння; словам, здаецца, надрыхтаваліся, як і паложана ў абароне. Але ў той дзень нямецкія танкі не паявіліся. Рокат іхні мы пачулі ўжо ўрані, праз ноч. Танкі надыходзілі да ракі ў тумане. Здавалася, вось-вось першая машына выскача на мост. Але не. Відаць, самалёты-карэктары-роўнічкі добра высачылі зверху ўвесь гэты бераг, таму немцы мелі дакладныя даныя пра нашу абарону. Наступаць яны пачалі толькі тады, як рассяўся туман на абодва бакі Нярусы. На нашы алоны раптам адтуль, з-за пагорка, абрынуўся шквалы агонь артылерыі. Ніякай, стралялі з танкаў. Выпадкава ці як, але апоны майго аддзялення гэты шквал не як абмінуў, снарады чамусьці рваліся толькі вакол. Канапада такая працягвалася хвілін дзвядцят. За гэты час снарады паспелі літаральна ўзарваць і луг, як бачылася воку, і ўзлесак, і сам лес патручылі далёка ў глыбіню. Нарэшце ўсё аціхла, дакладней, спярша сапхалі аціхла, а затым і зусім зрабілася ціха. Аднекуль з-за дарогі, быццам з-за высокага насыпу, выскачыў наш камбат і пабег, прыгінаючыся, уздоўж аконаў, відаць, хацеў упеўніцца, ці засталася што пасля такой калатэчы ад батальёна. Дабег да нас, крыкнуў, нібыта глухі ўжо: «Падрыхтавацца, зараз танкі пойдучы!» Мы пачалі азірацца, атрэсваць камякі зямлі, напружыць на галовах каскі, выкладваць на брустверы аконаў звязаныя ручныя гранаты, бутэлькі з апапальнай сумессю. Так і выйшла, як напярэдкова камбат, танкі не прымуцілі доўга чакаць. Зноў за пагоркам пачуўся рокат матараў, і мы ўбачылі, як адтуль пачалі выйшаць танкі. Рухаліся яны не адзін за адным, а фронтальна, захопліваючы на той бок ракі ўвесь шырокі пагорак. Здавалася, што танкі і рынуцца так, фронтанам на нашы пазіцыі, спрабуючы адразу фарсіраваць Нярусу. Аднак ужо ў наступную хвіліну яны пачалі выцягвацца клінам, кіруючыся к мосту па адным. Перад самым мостам заповолілі рух, нібыта палюхаючыся чаго. І вольны ў гэты момант нашы сараканяткі, схаваныя за кустамі, робіць першы залп. Затым другі, трэці... Адзін танк пачынае дыміцца, спыняецца якраз на востры моста. Але ёсць месца рухацца далей, і палуючы танк абмінаюць другія, спынаюцца ўзыхаць на мост. Зноў страляюць нашы сараканяткі. Аднак цяпер снарады чамусьці ўзрываюцца побач. Тады пачынаем дзейнічаць мы, стралкі. Кідаем на танкі бутэлькі з запальнай сумессю, гранаты. Некалькі танкаў загарваюцца на дарозе,

кі і яшчэ таго-сяго з педатыкальнага запаса. Не паспелі мы хоць трохі параскашаваць, зноў пачулася каманда — стройся. Праз некалькі хвілін ужо зусім вялікая калона з артылерыяй на кожнай назе, здаецца, толькі дзве ці тры цяжкія гарматы былі прычэплены да трактараў, кранулася з вёскі. Кіравалі ўсе чамусьці на паўночны захад. Помню чырвоны дыск заходзячага сонца вісеў трохі левей нашай калоны. Дзесьці апоўначы ў полі раптам загарэліся сцірты саломы. І тут жа пайшоў погалае — моў, варажыя карэктары-роўнічкі падаюць умоўны знак сваім. Сапраўды, не прайшоў і чатырох хвілін, як здалёку пачуліся гарматыныя стрэлы, а на дарозе, па якой толькі што прайшоў ар'ергард калоны, пачалі рвацца снарады. Артылерысты спазніліся, і снарады патрапілі ў прамежак паміж ар'ергардам і канном калоны. Ахвяр, відаць, на такой адлегласці, не было. Затое ўзнікла паника, нібыта ўжо за кожным пагоркам, за кожным ляском стаялі немцы. На святанні пачалі акупаваша. Маё аддзяленне неспадзявана апынулася побач з камандным пунктам камандзіра дывізіі. Можна, таму, што былі мы ў поўным складзе і мелі яшчэ зусім зухаваты выгляд, накойкі спыніў свой выбар на нас. «Вама: аддзяленне, — загадаў ён мне, — перадаецца каманданткаму ўзводу. Вартуіце КП і НП, назірайце вузь за тым лесам». Было відаць, як у той бок, куды паказваў камдзіў, рухалася вялікая група нашай няхоты. Неўзабаве адтуль пачуліся стрэлы. Падобна было, што там ушчынаўся бой. І раптам з лесу вынаўзілі нямецкія танкі. Штаб дывізіі, перад якім не было артылерыі, тут жа зніўся з месца і перамясціўся на край вёскі, метраў за паўтараста на правы бок яе. А тым часам мы не атрымалі на гэты конт ніякага загаду, таму разам з каманданцкім узводам засталіся на ранейшай пазіцыі. Усё ўвага была скіравана цяпер на танкі. Без артылерыі, канечне, мы не маглі затрымаць іх, затое дружна расстралялі ўсе абоймы, спрабуючы нарэшце глядзець шчыльна. І калі, нарэшце, убачылі, вакол немцы, ужо не было чым страляць нават на пяхоте. Уласна кажучы, нас бралі ў палон безаружных. Пасля, ужо ў калоне ваеннапалонных, я часта думаў — чаму гэтак нечаканна здарылася, што мы апынуліся ў немцаў, бо ніхто ж з нас перад тым і не думаў, што ўсё можа скончыцца палонам. Я кажу за сваё аддзяленне. Немцы тут жа загадалі нам скласці пустыя вінтоўкі ў адну кучу і пагналі на той самай дарозе, якая вяла да моста на Нярусе. Здавалася, кружылі

па гэты бок ракі. Але ўсё мы ўжо разумеем, што нашымі сродкамі — бутэлькамі ды гранатамі — не стрываем іх. Спраўнае танкі спаўзаюць з дарогі, імяцца кудысьці на лузе... Пад іхнімі гузеніцамі гінучы палкавыя сараканяткі. А неўзабаве ўсё навокал пусцее, танкі знікаюць і ваяваць ужо, быццам, няма з кім, бо няхоты на танках зусім не было. Выходзіць, што за якія-небудзь лічаны хвіліны апынуліся мы нечаканна калі не ў акружэнні, то адрэзаным ад свайго тылу. Нарэшце прайшла каманда выбірацца з аконаў. Хутка мы далучыліся да іншых падраздзяленняў. Разам усё рушылі праз лес. Там быў і палкавы абоз. Доўга наша калона прабырлася па вузкіх, мала паезджаных дарогах, ажно пакуль на другія суткі не выйшла да нейкай вялікай вёскі. У гэтым населеным пункце знаходзіцца батальёны другіх двух палкоў нашай дывізіі з артылерыяй, а таксама частка эскадронаў кавалерыйскай дывізіі, што рыхтавалася да нейкага прарыву. Зрабілі і мы прывал. Нам тут жа выдалі на кавалку сырага мяса, інтэнданты казалі, што мясцовы клас гарэзавы знарок для нас — сваіх валоў, ажно на пятнаццаць пачак махор-

на лясках многа, а далёка не адышліся. Дарэчы, мы толькі цяпер, як след убачылі, колькі падбілі варажых танкаў. І як вы думаеце, колькі?

— Зазыба паціснуў плячамі:

— Мяркуючы на вашым расказе, нямнога.

— Дарэ-э-эмпя, — навесялеў настаўнік. — Папрацавалі, як кажуць, мы так няблага. І на тым, і на гэтым беразе Нярусы засталася стаяць нерухома ажно дзвядцаць танкаў. У часе бою гэта некалькі не заўважалася, а пасля праз некалькі дзён, калі глянулі вакол, дык ажно самі дзіўу даліся — аказваецца, і сараканяткі, пакуль іх не патручылі танкі, сваю справу зрабілі, і мы, стралкі.

— А штаб дывізіі выйшаў з акружэння? — спытаў Зазыба.

— Не ведаю. Ва ўсіх разе, сярод палонных, здаецца, не было нікога са штаба.

Зазыба раптам ўспомніў, як у 1921 годзе сам трапіў у махорыскі палон. Будзёнаўскі разезд, у якім удзельнічаў Зазыба, махорыцы атакавалі недалёка ад Гарэльных хутароў на Украіне. Усе ведалі, што ў гэтым раёне часам паяўляліся «бацькавы дзешокі», але мерацца сіламі

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Дашкевіч Вячаслаў Іосіфавіч нарадзіўся ў 1941 годзе на Маладзечаншчыне. Працаваў мулярам, тэатрыстам. Скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Зараз — супрацоўнік бюлетэня «Родная прырода». Друкаваўся ў «Маладосці».

АКОНЫ

Ёсць Вязынка і ёсць Аконы. Выток і плынь. У Вязынцы петраркі і эзопы. У Аконах — лесу засяроджаная сіль. У Вязынцы музейная калыска Гайдасца ад гаманы штодня. У Аконах траў не калыхне вятрыска, Такая тут на ранку цішыня. У Вязынку з сябрамі еду, Вязу сюды знаёмых і годзей, А сам — даруйце — на маўклівую бяседу Прастую на Аконы ўсё часцей. Там стынучь адзіночых падмуркі, Сляды пасіныя вядуць з двара. Там з вечнасцю гудзе ў жмуркі Пазта сльмнага шчаслівага пара. Ёсць Вязынка і ёсць Аконы. Выток і плынь. У Вязынцы петраркі і эзопы. У Аконах — лесу засяроджаная сіль. Гукавога бар'еру бляху Прабіў самалёт без страху. Гром ваколіца праглынула, Аж яе скалатнула. Супакойся, зямля, супакойся. Выбух мірны, не бойся. ...Толькі дрэвы не ўнімуць дрыжыкаў Кроў з вушэй паказалася ў рыжыкаў.

ЗОЛАК

Далечынь, як чалеснік. Разгараюцца дрывы... Золак — ранка намеснік Выбег з цёмнай дубровы. Ільняная кашуля, Па калені ў расе... Наўздагон, бы матуля, Ноч кічкам трасе. Навыперадкі непаседы-конікі Скачучь з шаргункамі ў мурату. Я за імі тонкі-тоненькі З галавой няпамятнай бягу. Аж па пахі жоўтыя рамонкі, Незабудкі пырскаюць з-пад ног... Дні маленства — звонкія пярэсцінкі. Зачапіўся месяц за парог.

НАРАЧ

Прыехалі нанач. Разбілі палаткі. Стомлена Нарач Пляскала ў ладкі. Светлыя хвалі Паволі каціліся. Мы соладка спалі. Арэлі сніліся...

— Ну, гэта тут, у нашай мясцовасці. А пагоду, дзе ўвесь фронт? — Знаю, што Ленінград немцы не ўзялі. А васьмь Смаленск яшчэ ў пачатку жніўня, гаварылі, аддадзены. Значыць, немцам прамая дарога на Маскву. — І што тады? — Усё можа быць. — Значыць, канец? — Чаму рантам? — пачынуў плячамі настаўнік. — Нават калі немцы і Маскву возьмуць, вайна на гэтым не скончыцца. У крайнім выпадку, няпрыйдзе ў партызанскую. Не думаю, што большавікі далучыцца проста. Зноў пойдучь у надвола, зноў пачнуць усё нанова. Ці мала гісторыя ведае выпадкаў, калі захонікаў выганялі нават пасля іхняй перамогі. Увесь народ нялёгка скарывае. Пад чужым ярмом ніхто доўга не захоча жыць. Асабіста шпер. Да таго ж, немцы самі распускаюць чуткі, што паступаць у нас збіраюцца толькі да Урала. — А тады? — З усходу прыйдуць японцы. У іх жа — кааліцыя. — Дак якая розніца для нас — што немец, што японец? — Для нас то розніцы няма, — сказаў спакойна настаўнік. — Захонікі — яны ўсе адным дзёгнем мазаны. Але немцы раскаваюць, што за Уралам будзе замірэнне з большавікамі, нібыта яны нейкую тэрыторыю збіраюцца пакідаць за хрыбтом для большавікоў. А самі наўверніць адтуль у Індыю, праз Каўказ або Сярэднюю Азію. Кажуць, што ў іх са Сталіным дамоўленасць ужо такая ёсць. — Плёткі! — абурэўся Зазыба. — Канечне, прапаганда, — кінуў галавою настаўнік. — Моў, вы дарэмна, сяліце ды рабочыя, ваюеце з намі, мы толькі большавікоў ад вас прагонім, а тады накінем усіх у спакой! — Ага, і я чытаў пра гэта ў газеце, — пацвердзіў Зазыба. — Ну, васьмь, аказваецца, і ў газетах ужо пішуць. Лухта, відомы. Але мяркуючы па тым, як разогортваюцца шпер падзеі, як немцы наўсюды шалёна наступаюць, паўрад ці ўдасца нашым да зimy што-небудзь зрабіць ім. — Зноў падзея на мязо? Але ж... мязо страшыць больш для краіны. Мусіць, у Кавалёва Зазыбава заўвага выклікала нейкую сваю думку, бо той рантам зарагатаў. Але гэта палодра ўкалола Зазыбу. Таму ён ажно зазлаваў: — Што тут смяяцца? — Ды не, гэта я так, — знекаваўшы, перастаў умомант рагатаць настаўнік. — Мяркуючы па вашым настроі, — адвирнуўся Зазыба, — то вы ўжо і сапраўды цалкам пакладзецеся на мязо, мусіць, лічаце, што самі здзяляліся? — Выходзіць, так, — не стаў апраўдвацца настаўнік, але потым усё ж інаваата сказаў: — Раз аддаў зброю, значыць, ужо не ваяка. — Ну, а калі рантам справа да таго дойдзе, што большавікі, як вы кажаце, няпрыйдуць на партызанскую вайну? Як тады? — Ці мала што можна казаць! Урэшце, мы ж з вамі не ведаем, чым распалагаюць яны Можга, цяпер акраз недзе войскі на ўсёй лініі збіраюць. Ды і Маскву яшчэ стаіць. Так што, раз адваляць, выходзіць! — Значыць, акраз час сядзець, склаўшы рукі? — Асабіста я не збіраюся складваць рукі, — нека новым тонам, уварта сказаў на гэта настаўнік. — Справа заўсёды чалавеку знойдуцца. Дасуду васьмь з вамі да Белай Гіны, пасля пекікі пайду ў Балікавічы. Мясне прызначалі туды настаўнікам, па ранейшым месца. — Будзеце памагаць устаўдзіваць новы парадок, як гаворыць камандант? — Новы ці стары, аднак народ доўга ў цемнасце заставацца не павінны, а то некалі дойдзе да таго, што зусім ніхто не адрозніць новага парадку ад старога. Акрамя таго, усё роўна ж дзвечей трэба вучыць. Ды і не сам я да настаўніцтва свайго адумаўся. Вы ж былі на парадзе ў каманданта, значыць, чулі. Школы будучь дзейнічаць, як і раней. Праўда, сёлета вучоба пачынаецца пазней. — Але чаму ў тых школах мусіць навучаць? — Таксама ж, нябось, чулі... Урэшце, калі ўжо не тое!.. Калі мяне аднаго прапракаеце!.. Вось вы самі едзеце ў Белую Гліну мост адбудоваць, які знічылі, адступаючы, чырвоныя. Гэта ж таксама данамога немцам. Чаму тады вы не адмовіцеся? — Ну, мост — адна справа, — намаўчаўшы трохі, цяжка разважыў Зазыба, — а вучыць дзвечей — зусім іншае. Мост сёння ёсць, а заўтра яго можа і не быць. А васьмь чалавек... Яго як навучыць аднойчы, так і думаць будзе ўвесь час, панясе тыя вашы веды з сабой скрозь усё жыццё. — Таму немцы і спяшаюцца адкрываць школы, каб... — А вы памгаеце! — не даў дагаварыць настаўніку Зазыба.

Тады настаўнік крута навірнуўся, прыжмурыў вочы і сказаў, усё роўна як страціўшы цярыненне: — Вось я размаўляю з вамі, хутка гадзіна ўжо, а яшчэ не зразумеў — што вы ад мяне хочаце, чаго дамагаецеся. І тое вам не так, і гэта. Урэшце, вы пытаецеся, я адказваю. Адказваю так, як разумею што, ці хацеў бы разумець. Плёткі? Дык я і сам прызнаю, што найбольш гэта адны плёткі. Канечне, мог бы і намаўчаць. Але зноў жа — вы за язык цягнеце, таму і раскаваю. — Нарэшце ён ажно звесон ад узбуджанаасці. — Ну, а вы самі? Што вы ў такім разе разумнае ў адказ казалі, калі я адно глупства гаварыў? Нічога. Вам не надбаеца, што збіраюся настаўнічаць? Але што вы параіце, каб я не рабіў гэтага? Ці, можа, вы што-небудзь такое ведаеце, што мне няўняма? Дык гаварыце! Навоншта ў хованкі гуляць, ды лавіць людзей на словах. Цяпер не тое сказаць хоць каму вельмі проста, абы толькі не сцяміў, з кім справу мяш. Адзін ад цябе аднаго чалавек пачуць, другі — наадварот. Таго і глядзі! — Ды нічога асаблівага і я пакуль не ведаю, — як ад прыкрасці паморычаўся Зазыба, але голае зрабіў памяркова, даючы зразумець свайму субяседніку, што абурэнне, а тым больш сварыцца ўсё ж няварта; між тым, сам у душы вельмі ўзрадаваўся гэтай нечаканай настаўнікавай узбуранаасці, якая, няіначай, ішла ад чалавечай сумленнасці, значыць, і ён не да ўсяго абывакава, дарэмна, што спрабуе паказаць сябе такім, значыць, і яму зацяло. Кавалёў адразу адчуў Зазыбава палагаднеласць, нават смяўся ад яе. — Усе мы разумныя лакараць адзін аднаго, — уздыхнуў ён, пасоўваючы палеці на арэці вачэй. — А ў чалавека, між тым, усяго толькі адна душа і адна галава. — Галава-то адна... — І тая на тонкай шыі. А гэта ўжо, каб ведалі, і не такая трывалая рэч. Зазыба таргануў лейкамі, каб надварушыць каня, які без фурманавага пагляду пачаў патрохі адставаць ад нярэднй надводзі, разрываючы тым самым абоз: — Н-но-о! Конь рэзка перайшоў на галоп, нека пазвычайна падскокнуўшы перад у аглоблях, і адлегласць паміж надводзі зноў пачала скарачацца. Тым часам поле з Зазыбавага боку перастала горбіцца, увачавідкі пашыраўся, таму Бесядзь нарэшце адышла бліжэй да лесу, выгалаючы там стромы нячаны бераг, увесь паточаны мітуслівымі грамкамі. На згоне дарогі, якая ўжо ахоплівала другой вялікую лучку, парослую рудым балотным хвацном, вачам адкрыўся ўвесь верамяйкаўскі абоз. Цяперадзе, як і тады, калі кваліліся ад стайні ў Верамейках, ехаў Раман Сёмачкін. Але цяпер з ім на калёсах не было Брава-Жыватуоскага. Той недзе на халу, але ўжо як мінулі Бесядзь, перабег да Івана Падзерына і сядзеў, звесіўшы ногі, на разворку кранджолаў. «Але ж васьмь палілі, нават Падзерына прымусяў паехаць! — усміхнуўся Зазыба. — І што ён там, на будаўніцтве моста, гэты Падзерын рабіць будзе са сваёй грыжай?» Між тым, у паветры зрабілася горача. Сонца проста выкло ўжо, і толькі вецер, што ўзнікаў больш ад хуткай язды, чым сам па сабе, у вышкі перамяшчэння паветра, не даваў узняцца вакол мошай лухце. Ад памакрэлых за дарогу коней заначда потам. Ужо далёку вышаралі вільчакі стрэхі белаглінаўскіх хат — таго каня вёскі, што гародамі заходзіў у надлесак, які вырае за апошнія гады на пустэчы за вялікім ровам, выбітым за многія вёсны бресткімі водамі. Балай, то была першая ўдача, як помніць Зазыба, пасадзіць баравіну і на гэты бок Бесядзі, у сярэднім яе нячынні, а то за выключэннем дубровы, што раскінулася трохкутнікам за Прудком, ды невялікай імшары супрэць Калодліва, ва ўсім правабярэжжы не было ні аднаго ляснога масіву. Праўда, далей туды, кіламетраў за дзвасць пад Чэрыкаў, зноў падступаліся бары. Але паміж імі і Бесядзь — толькі голая ўзлюбкі палёў. Гледзячы па стрэхі белаглінаўскіх хат, якія нібыта выкочваліся пасустраў абозу, Зазыба рантам снахопліва падумаў, што дарога ў Белую Гліну канчаецца, а яны з Кавалёвым не паспелі паразумецца. Дасюль размова ўся пагадвала хутчэй падземную раку, якая блукала ўноцёмку, шукаючы выйсця па наверхню. Таму ў ёй шмат было выпадковага, вымушанага, як дзеля праверкі, і не зусім шырага. Цяпер тое месца, што завесца вытокама, было адшукана, гэта Зазыба адчуваў у першую чаргу па сабе, на сваёй унутранай гатоўнасці нарэшце пачаць гамонку з чалавекам калі не пра самае запавятае, то хоць з большым даверам адзін да аднаго.

з чырвонымі конікамі не мелі ахвоты, дакладней, проста не асмельваліся, — пры набліжэнні будзёнаўскіх раз'ездаў адразу знікалі. Зразумела, што будзёнаўцы ў такіх выпадках і не пільнаваліся падта. Гэты ж раз махноўцы чамусьці паралі на іх проста сярод белага дня. Хаваючыся ў глыбокім яры, сярэна далі ружэйны залы, затым атакавалі конна Пад Зазыбай унаў, прастрэлены ў галаву, конь. Паднячы, ён прыціснуў сядак праўную пагу. Пакуль Зазыба срабавуў вызваліць з-пад яго праўную пагу, махноўцы паспелі пастраліць астатніх конікаў і ў наступны момант наваліліся на яго. Выйшла, што ён нават не аказаў ім супраціўлення. Канечне, калі б Зазыба ведаў, што не здолеў хутка вызваліцца з-пад каня, то наводзіў бы сябе іначай — нека злаўчыўся б. хоць і ляжаў дагары, ды пачаў страляць з вінтоўкі. А так — ганебны палон. Спачатку палон, пасля смерць... Чырвонаярмейцы ведалі, чым заўсёды канчаўся для іхніга брата палон. Таму і Зазыба не пешыў сябе ніякай надзеяй. Дыбаў, прывязаны доўгай вярочкай да сядла, і развітваўся ў думках з жыццём. Але махноўцы чамусьці марудзілі. Глумачыне гэтаму Зазыба знайшоў толькі ўвечары, калі махноўцы прывялі яго ў сяло і запёрлі ў сельрадаўскай каморы, наставіўшы звонку вартавога. Самі яны ці то балаяць куды падаліся на поч, ці, можа, зноў гоісалі на наваколлі ў пошуках лёгкай здабычы. Зазыба сядзеў у каморы і думаў. Думаў пра ўсё — пра жыццё сваё, якое гэтак нечакана загубіў, пра Верамейкі, пра тое, як будзе добра людзям жыць пасля, калі паўсюды заняне рабоча-сялянская ўлада... За дзвярыма каморы тым часам, гучна туняючы, хадзіў туды-сюды вартавы: то замармыча сабе над нос штосці неразборлівае, то прытворна пачне кашляць, няіначай, каб памочіць палоннаму лішні раз, што ён тут і што няма чаго думаць аб уцёках. Нарэшце Зазыба не вытрымаў, гукнуў скрозь пятоўстыя дзверы: — Што гэта вы са мной робіце? Канчалі б, га? — А табе падта хочанца на той свет? — засмяўся канвойны, усё роўна бы ўзрадаваўся, што выпала магчымасць пагаварыць. — Не спяйшаць, на той свет заўсёды паспеша. А мы васьмь да бацькі цябе даставім заўтра, няхай ён вырашае, што з табой рабіць. Можга, яшчэ да нас перакінешся. Пашкадуеш паміраць ды і даці агоду ў бацькі службыць. Звычайна, такія пераверненні становяцца пасля самых заняцім служакімі, бо назад ужо дарогі няма, усё роўна сваё кокнуць. — І багата ў вашага бацькі такіх? — Пераверненіяў? Багата не багата, а ёсць. — А калі я не наддамся? — Тады — праіада! — прастадушна засмяўся канвойны. Зазыба плонуў у кут каморы. Ханеў сказаць разважліваму махноўцу ў дадатак што-небудзь такое, ад чаго б не адзін раз ікнулася нават ягонаму атаману, але змоўчаў — ад нечысці словам не адбароніцца. Разам з тым, Зазыба надумаў, — значыць, у «бацькі» ўсё менш становіцца надзейных ваякоў, раз гэтакіе значэнне надае розным пераверненіям! Уранні Зазыбу пачаў паперад каня другі махновец. Мусіць, ужо недалёка быў галоўны штаб, бо па дарозе часта сустракаліся не толькі конныя, але і пешыя махноўцы. Міталіся: — Каго злавіў? Міхайла? — Будзёнаўскага камісара, — важна адказваў канвойны. — Куды вядзеш? — Да бацькі ў штаб, — з яшчэ большай важнасцю адказваў канвойны: у Зазыбу паступно складалася ўражанне, што той трохі як бы неадпечаны... Але васьмь за сямом напаткалася тачанка, а на ёй два пажылыя махноўцы пры кулямёце-максіме. Канвойны спешыўся, наспраціў закурыць. Тады Зазыба нечакана і раніўся: рантам выхпаў у канвойніга з пожнаў шаблё і сёкануў яго ззаду па шыі. Другія два махноўцы, што сядзелі на тачанцы, не чакалі ад палоннага такога спрыту, таму на момант разгубіліся. І гэтага моманту ханіла Зазыбу, каб кінуцца з акрываўленай шаблэй на іх... Прыгавдаючы цяпер, больш як праз дваццаць гадоў, лічы, неразважны ўчынак той, які быў высока адзначаны камандаваннем конарміі і, такім чынам, узведзены ў подзвіг, Зазыба зусім не меў намеру свядома рабіць нейкія ацалогі. Але ж надумаць — што яго чакала тады ў Махно? Адно з двух — смерць альбо здрада! На апошняе, вядома, Зазыба пайсці не мог. І не таму, што не даражыў жыццём. Проста, так, а не іначай ён разумеў свой абавязак перад рэвалюцыяй... — Значыць, вы яшчэ вядуць былі на фронт? — спытаў Зазыба настаўніка. — Так. — Тады скажыце, дзе цяпер фронт вайн? — Недзе за Унечай.

най справе патрыятычнага выхавання моладзі. І робяць энтузіясты нямаля. Больш як дзвесце разоў выязджалі ветэраны ў калгасы і саўгасы, на прадпрыемствы і навучальныя ўстановы раёна.

Савет клуба стаў цэнтрам ваенна-патрыятычнай работы ў Аршанскім раёне. Калі якое-небудзь прадпрыемства, калгас або шко-

пасляваенныя гады беларуская зямля, пра поспехі раёна, калгаса. Аб вялікай сіле дружбы народаў, якая асабліва ярка праявілася ў гады Вялікай Айчыннай вайны, гаварыў Уладзімір Сцяпанавіч Пашкевіч. Успамінамі пра баявыя партызанскія будні падзяліўся Антон Якаўлевіч Скрыпка. Цёпла сустрапі хлебаробы Героя Сацыялістычнай Працы Дар'ю Кузьмінчыну Сасноўскую. Тэма яе душэўнай размовы — праца, якая ўпрыгожвае чалавека. Аднавяскоўцы мічурынцаў ветэраны Грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў Ф. К. Гатоўкін і І. М. Сас прыгадалі сваё баявое юнацтва.

На вечары гучалі песні, чыталіся вершы, паказваліся кадры з кінафільмаў. Мастацкае афармленне вечара хараша ўпісалася ў тую размову, якую вялі ветэраны, стварала эмацыянальную акрасу вечара. З вялікай цікавасцю была прагледжана светлавая газета.

Папулярнасць клуба сярод моладзі вялікая. Актывісты ўмеюць ярка і даходліва расказаць пра гераічнае мінулае народа і наш сённяшні дзень.

В. ГРЫЗО,
старшы метадыст
Віцебскага абласнога
Дома народнай
творчасці.

РАДКІ З ПІСЕМ

У дапамогу сельскім і раённым бібліятэкам Магілёўская абласная бібліятэка склала метадычны і бібліяграфічны матэрыялы пад агульнай назвай «Першая руская рэвалюцыя — 70 гадоў». У гэтых працах падзеі прыкладны план выстаўкі на тэму: «Генеральная рэспетыцыя», матэрыялы для правядзення гутарак, прысвечаных І. Арманд, І. Бабушкіну, Р. Зямляцкі, М. Фрунзе, Камо, тэматычнага вечара «Баяны 1905» і канферэнцыі чытачоў па кнізе М. Калесніковай «Усе ўражаны ў твар».

В. АРЦЕМ'ЕУ.

У цэнтры сквера, што ў Навагрудку, мясцовыя энтузіясты стварылі арыгінальны мемарыял А. Міцкевічу. На стэзе — прыгожы мазаічны партрэт вялікага польскага песняра. Аўтар праекта мастак-аматар — выкладчык гандлёва-эканамічнага тэхнікума У. Грэк. Два гады працаваў ён над партрэтам. І вось праца завершана. Адыбіся мітынг, прысвечаны гэтай падзеі, у якім прынялі ўдзел жыхары горада, гошці з братаў Польшчы і Літвы. На стэзе пад партрэтам высеяны не-

шчэрныя словы паэты: «Маленства край — ты з намі да сканання, чысты, святы, як першае каханне». Удзельнікі на імядкі прынеслі свойму значнаму земляку многа жывоых кветак.

І. КАЗАЧОНАК.

Студыя кінааматараў працуе ў саўгасе «Жамыслаўль» Іўеўскага раёна, якую ўзначальвае сакратар партыйнай арганізацыі І. Ісаев. Важнейшыя падзеі ў жыцці саўгаса — святы, ушановаўнае перадавікоў, вопыт лепшых механізатараў, палыводаў і жывёлаводаў, сустрэчы са значнымі людзьмі раёна — ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны і працы. — усё імяніцца за-сцяжкі на плёнку сельскія кінааматары. Цікавыя

ПА СЛЯДАХ ВYSTУПЛЕННЯ «ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА»

«ЗАМОК І КНІЖНЫЯ ПАЛІЦЫ»

Так была названа крытычная нарэспандэнцыя Л. Крушынскай, апублікаваная ў № 32 за 8 жніўня г. г. У ёй гаварылася аб тым, што больш як год у Астрыне няма памішкання для бібліятэкі, а наштоўны 30-тысячны кніжны фонд псуецца. Сакратар Шчучынскага райкома партыі А. Сецевінец і начальнік упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкома А. Лыскоў паведамлілі рэдакцыі, што выкананым райсавета дэпутатаў працоўных выдзеліў Астрынскі пасляковай бібліятэцы былое памішканне гарпасляковага Савета. Зараз у ім ідзе капітальны рамонт. У настэрнічку бібліятэка справіць навааселе.

НАШЫ АКТИВІСТЫ

Сем гадоў у Оршы працуе раённы клуб рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы. Георгій Цярэнцьевіч Шчарбінскі — ветэран Вялікай Айчыннай вайны, Уладзімір Сцяпанавіч Пашкевіч — удзельнік штурму Берліна, Вера Васільеўна Дамарацкая — былая падпольшчыца Заслоўскай бригады, Іван Андрэевіч Ярохін — гвардыі палкоўнік запаса, Герой Сацыялістычнай Працы Захар Іванавіч Баркоўскі і Дар'я Кузьмінчына Сасноўская і іншыя... Паважаны ўсімі людзьмі і склалі аснову актыўнага клуба. Ім ёсць што ўспомніць, ёсць пра што расказаць.

Задачы ў членаў клуба вялікія: дапамагчы мясцовым партыйным арганізацыям у склада-

ла рыхтуюць сустрэчу, вечар або паход, то за парадаў і дапамогаю звяртаюцца да членаў клуба. А вопыт у іх велізарны. Тэмы пасяджэнняў клуба, вечароў-сустрэч падказвае жыццё: «Усё, што народам створана, абараняць надзеяна, пільна і стойка», «З намі Ленін», «Нас партыя на падзвігі кліча», «Пяцьдзсят гераічных гадоў», «Вы ў бах адстаялі ясну», «Успомнім справы баявыя», «Гераічных спраў жыцця сведкі».

Цікава прайшло, напрыклад, пасяджэнне клуба ў калгасе імя Мічуріна «У братаў сям'я народаў». Ветэран вайны і працы Пётр Захаравіч Мінчанка расказаў, як з дапамогаю братаў народаў расквітнела ў

Рэдакцыя штотыднёвіка атрымала ліст з горада Старобіна ад выхавальніцы дзіцячага сада Н. Трухан: «Аднойчы я выпадкова пачала чытаць зборнік сучасных п'ес заходнеўрапейскіх аўтараў, адкрыўшы для сябе аназаеца, кінаартыст Эдуарда дэ Філіпа не толькі іграе ў фільмах, а піша драматычныя творы, рэжысуе і выступае на сцэне. З кінаматыяў даведалася, што яго п'есы ставіліся і ў нашай краіне. Цікава было б прачытаць на старонках «ЛіМа» пра спектанлі па яго творах, пастаўленыя тэатрамі Беларусі».

Мы папрасілі кандыдата мастацтвазнаўства Т. Барысаву ад-

артыстаў І. Лакштанавой (Разарыя), А. Шканскага (Альберто), Р. Якоўскага (Бене), А. Кашкера (Гуідоне).

Народны гуманізм драматурга заключаецца ў тым, каб без дыдактыкі, натуральна, а часта і камедыяна ў фарсавых наваротах лёсу раскрыць у падманутых людзях добрае, светлае, здаровае. У гэтым і лейт-

бо і «чыталася» п'еса з адчуваннем яе стылю, з глыбокім выяўленнем падтэксту.

Выканаўца талюўнай ролі В. Кабатнікава — актрыса наогул абаяльная, з прывабнай знішчэнсцю, з выразнымі вачамі «італьянкі», уладальніца голасу глыбокага і прыемнага па тэмбру — вельмі падыходзіла для гэтай ролі. Дакладнасьць пластычнага малюнка, унутраная напоўненасць, адкрыты тэмперамент і непазрэднасць садзейнічалі ўсебаковому раскрыццю складанага і своеасаблівага характару гераіні. У яе Філумену выявілася і новыя для актрысы фарбы — гумар. Зала дакладна рэагавала на

ста абвясціла: «Віншую, доўгі Думі, мы цяпер мужык і жоўка!»

Такі буфанадны пачатак п'есы быў сыграны В. Кабатнікавай і М. Барозкіным па-выканаўчаму лёгка і натуральна, з арганічным адчуваннем жанра трагікамедыі. Павоншта ж Філумене, якая шмат гадоў была не проста палюбоўніцай Даменіка, а фактычна гаспадарнічала ў яго доме, спатрэбілася падманным чынам вырваць шлюбны кантракт? Адказваючы на гэты пытанне, тэатр раскрываў асабістую драму Філумены, як драму беспраўнай жанчыны ў грамадстве, дзе за грошы купляюць усё, дзе пануюць казённая законнасць і крывадушная буржуазная мараль. Толькі з дапамогай ашукацтва магла Філумена аднавіць справядлівасць і даць тром сваім дарослым сынам, якіх яна вырашціла тайна ад Даменіка, імя — Сарыяно. А з імем і ўсе правы, якіх яны былі пазбаўлены як незаконнанароджаныя.

На першы план у В. Кабатнікавай эмацыянальна прабіваўся тэма шчырай матчынай любові. Гэта, вядома, закладзена ў «зерне» вобраза аўтарам. Але на сцэне паўставала то смешная, то ганарлівая, то бездапаможная жанчына, здатная на своеасаблівы подзвіг. Подзвіг мацярнскай любові, які зрабіла гэтая непісьменная неапітанка, сведчыў аб непахіснай волі гераіні, яе выдатным розуме і душэўным багацці. Гэты рысы характару Філумены, матывы яе паводзін В. Кабатнікава зусім не дэманстравала, а па-мастацку даследавала. Рэжысура і актрыса накіроўвалі глядача на роздум аб лёсе людзей, якіх афіцыйны закон прымушае ісці на падман. Мізансцэніроўка самых канфліктных эпізодаў была вострая і дынамічная; дзейныя асобы паводзілі сябе энергічна, горача, адстойваючы свой пункт гледжання ў бурных спрэчках і сварках. Дарэчы, выканаўцы наогул выглядалі людзьмі з італьянскім тэмпераментам, жыхарамі поўдня.

Здавалася б, перамога засталася за Даменіка: Філумена ад-

моваўся ад шлюбу і пакінула яго дом. Але паведамліла Даменіка, што адзіны з яго сыноў таксама і яго ў твар палавінкай старога білета ў сто лір, Філумена — В. Кабатнікава з нагардаў і, адначасова, з жаночай годнасцю вымавіла словы, якія прадрашалі яе перамогу і сталі лейтматывам п'есы: «...Дзяцей не купляюць! Дзеці — ёсць дзеці!».

І перад яе праўдай, яе перакананасцю схіліўся Даменіка, ахоплены новым для яго пацудоў бацькоўства. Рытм і мізансцэны эпізодаў, дзе Даменіка спрабуе сам адгадаць, хто ж з трох хлопцаў яго сын, былі пабудаваны з улікам пераважна імклівага рытму дзеяння, камізму і драматызму сітуацыі.

Наогул у спектаклі драматычныя эпізоды лёгка змяняліся эпізодамі бытавымі і камедыйнымі. Развіццё дзеяння ішло на нарастаючай лініі, што давала магчымасць трымаць глядзельную залу ў стане зацікаўленасці. Прыемна, што спектакль пасля рэжысуры пражыў доўгае спынянае жыццё. Ён прыцягнуў увагу глядачоў глыбіней і мэтанакіраванасцю дзеяння, чалавечнасцю, сакавітсцю народных характараў, эмацыянальнасцю, наладам.

Спінчынае ўвасабленне тонкай і пазытыўнай драматургіі Эдуарда дэ Філіпа — працэс складаны і цяжкі. У яго п'есах практычна трагедыя мае суседства з камічным, амаль натуральны паказ грубага быту з сямейнымі сваркамі мяжуе з романтичным адчуваннем духоўнай прыгажосці простага чалавека. Гэта пераходзіць у філасофскі роздум аўтара аб народзе, аб чалавечнасцю і часці. Калі тэатр помніць пра асаблівае творчасці пісьменніка, ён дабіваецца мастацкага поспеху.

Тамара БАРЫСАВА,
кандыдат мастацтвазнаўства.

ЧЫТАЧУ АДКАЗВАЕ ТЭАТРАЗНАўЦА

НЕЗВЫЧАЙНАЕ Ў ЗВЫЧАЙНЫМ

матыў п'есы. Да адмоўных жа тыпаў — падонка Гуідоне, Сірэно і прадстаўнікоў буржуазнай прэсы — адносіны дэ Філіпа ў трактоўцы яго п'есы рэжысёрам В. Фёдаравым у Мінску не выклікалі сумненняў. Пры некаторых творчых выдатках п'есы «Мая сям'я» ўсё ж была работай плёнай і арыгінальнай.

З дзюх п'есаў «Філумены Мартурана» на сцэнах нашай рэспублікі найбольшую цікавасць прадстаўляе работа рэжысёра А. Асаніна ў Магілёўскім абласным драматычным тэатры. Выкрываючы буржуазнае грамадства, яго мараль, яго законы, якія калечыць узаемаадносіны паміж мужам і жонкай, маці і дзецьмі, выканаўцы не збіраліся «у лоб» дэманстравашь гэтую думку. Тэатр раскрываў яе тактоўна і ненадакучліва, захоўваючы асабістую непаўторную інтанацыю Эдуарда дэ Філіпа. Пастаўшчык веў глядзельную залу да разумення самой сутнасці з'яў натуральна, проста,

яго праву ва ўчынках і словах гераіні. Пераход ад смешнага да сур'эзнага, ад сур'эзнага да смешнага адбываўся ў сэрцы гэтай жанчыны арганічна і па-акцёрску аргументавана.

З надрабязнага маналога Даменіка (артыст М. Барозкін), якім адкрываўся спектакль, становілася вядома, што напярэднічала падзеям і чаму героі знаходзіўся ў такім ўзвар'яваным стане: калаціў сам сабе па шчоках, патрабаваў у слугі рэвалвер... Даменіка вельмі ўдала ашукалі, абдурылі. І хто ж? Філумена. Жанчына, каля якой прайшлі дваццаць пяць гадоў яго жыцця. І што ж яна нарабіла? Прыкінуўшыся паміраючай, Філумена выказала сваё апошняе жаданне, сваю апошняю волю — павячыцца з Даменіка Сарыяно, узаконіць іх іматгадовую сувязь. Што і было зроблена. Ды толькі скончыўся вясельны рытуал, паміраючая жанчына, жыная і здаровая, саскочыла са «смяротнага» ложка і ўрачы-

Сёлета літаратурна-тэатральна грамадскасць адзначыла 75-годдзе выдатнага італьянскага драматурга, рэжысёра і акцёра Эдуарда дэ Філіпа. Ён напісаў больш як пяцьдзсят п'ес, шмат сцэнарыяў. Тэма творчасці пісьменніка — паказ жыцця простых людзей сучаснай Італіі, з іх клопатамі і радасцямі, надзеямі і пакутамі. Гуманізм гэтага мастака прыцягвае увагу сусветнага тэатра да яго п'ес. І ў нашай рэспубліцы яны мелі цікавае сцэнічнае ўвасабленне.

Напрыклад, Рускі тэатр БССР імя М. Горкага ў трагікамедыі «Мая сям'я» (рэжысёр В. Фёдарав) таленавіта аднаўляў атмасферу чалавечнасці і шчырасці, у якой дзейнічаюць персанажы п'ес дэ Філіпа наогул. Перад судом гледача паўставала сямейства Стыльяно, у якім бацькі не разумеюць дзяцей, дзеці не разумеюць бацькоў. Разбураецца сям'я, прыходзіць да заняпаду быт, застаецца бяладзёнае жыццё... Малодшае пакаленне безбаронае: пазбаўленае падтрымкі бацькоў у сутыкненні з светам сацыяльнай няроўнасці, пошласці і цыннізму.

Чаму ўсё так атрымліваецца? У чым прычына? Пытанне, якое паставіў драматург і на якое даў адказ вуснамі Альберто Стыльяно. Ён гаворыць брату Артуро: «Ты што, сур'эзна думаеш, што гэта толькі ў маёй сям'і і робіцца такое? Пачытай скандальную хроніку... Разбураны ілюзіі, ідэалы, міфы. Цяпер мы больш ні ў што не верым: вось і жывём як на караблі, які тоне, адным днём, адной хвілінкай...»

У спектаклі былі псіхалагічна акрэсленыя сцэнічныя партрэты вельмі разнастайных па характарах, часам дзіўных, часам супярэчлівых людзей. Асабліва яскравыя персанажы

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР вызнае глыбокае спачуванне пісьменніку Івану Новікаву з выпадку вялікага гора, якое напаткала яго, — смерці бацькі.

ЗАХАВАЕЦА Ё СЭРЦЫ

НАТАКІ З ДЗЕВЯТАГА МІЖНАРОДНАГА КІНАФЕСТИВАЛЮ У МАСКВЕ

Я ПРЫСУТНІЧАЎ на многіх міжнародных фестывалях — і ў сацыялістычных, і ў капіталістычных краінах. Нідзе больш я не сустракаў такой творчай, сардэчнай і дзелавой атмасферы, як у Маскве. На фестывалях тут я ўдзельнічаю ўжо многа разоў. Фестывальны дэвіз «За гуманізм у кінамастацтве, за мір і дружбу паміж народамі!» найлепшым чынам характарызуе ідэю, мэты і задачы кінамастацкага форуму ў сталіцы СССР.

Прадстаўленая на Дзевятым фестывалі шырокая кінапапарама дае магчымасць зрабіць вывады, параўнанні, ацэнкі сучаснага стану сусветнага кінамастацкага працэсу. На працягу двух тыдняў я адчуваў, што раблю свосабылівае падарожжа вакол свету, што ўзіраюся ў твары людзей розных рас, рознага колеру скуры, што прысутнічаю на вялікай урачыстасці многіх нацыянальнасцей, што ўслухваюся ў песні і рытмы, у гаворку людзей далёкіх, мерыдынаў, што пранікаюся лёсам гэтых людзей, іх штодзённымі буднямі і праблемамі, што я ў гэтых і незнаёмых гарадах і вёсках, у дамах са шкла і алюмінію, у хацінах з бамбукавага трысця і лістоў трапічных раслін, што я ўдыхаю водар кветак і траў, пра якія чытаў некалі ў рамане Майн Рыда і Карла Мая. Гэтае бясконцае падарожжа было перапоўнена ўражаннямі, трапятаннем, роздумам, хваля-

ваннем, вясёлым смехам і іранічнымі ўсмешкамі, заразлівай вяселлю і горкімі слязамі, першым пачуццём кахання і жорсткім расчараваннем... Падарожжа на шумных плошчах Токіо і маўклівых скандынаўскіх фіёрдах, на гарачых і вільготных трапічных саванах, на бяскрайніх акіянах і марях, на спякотных афрыканскіх пустынях... Бясконцае падарожжа вакол свету, якое прапанаваў Дзевятый маскоўскі кінафестываль!

У гэтай шматфарбнай панараме прысутнічалі вялікія праблемы эпохі, часу, у які мы жывём. Тут былі радасныя маніфестацыі людзей з сацыялістычных краін і гнёўныя дэманстрацыі змагароў за свае правы і свабоду, рабочых і сялян капіталістычнага свету, залежных, яшчэ не поўнаснаго вызваленых ад каланіяльнага прыгнёту краін... Тут былі забастоўкі, маўклівыя дэманстрацыі інвалідаў вайны, хворых на прамяжнёвую хваробу японскіх рыбакоў, заплаканыя вочы сірот, удоў, мацяроў... Тут, на інтэрнацыянальным экране маскоўскага кінафестывалю ажывалі боль і радасць перамога і паражэнне, пакуты і адплата, гісторыя і сучаснасць, мінуўшчына і будучыня! І над усім гэтым — вера ў дабро, у чалавечую красу, у перамогу праўды і справядлівасці!

Балгарскае кіно было прадстаўлена на трох конкурсных экранах — мастацкага, кароткаметражнага і дзіцячага філіяла. І ў трох спаборніцтвах Балгарыя заваявала но-

вая ўзнагароды, новае міжнароднае прызнанне. Тут з 25 узнагарод, прысуджаных журы, — за нашы творы.

Якія галоўныя вывады можна зрабіць аб працы нядаўна закончанага Дзевятага міжнароднага маскоўскага кінафестывалю?

Перш за ўсё трэба падкрэсліць вялікую актыўнасць кінамастацтва ў сацыялістычных краін і прагрэсіўных твораў капіталістычнага і трэцяга свету ў асветленні значных праблем сучаснасці: мір і вайна, адказнасць за чалавека перад сабой і іншымі, перад сённяшнім і заўтрашнім днём, непрымірымасць да духоўнай эрозіі, да ўсялякіх праўд і слажывецкіх адносін да свету.

Асабліва яркая, характэрная рыса многіх з паказаных фільмаў — узмацненне палітычнай лініі ў развіцці сусветнага кінамастацтва. Тут можна адзначыць палітычную творчасць вядомага Італьянскага рэжысёра Аторэ Скала — фільм «Мы так кахалі адзін аднаго» з папулярнымі артыстамі Віторыа Гасманам і Ніна Манфрэды, польскае эпічнае палатно «Зямля абіянаная» вядомага пастаноўшчыка Анджэя Вайды, твор таленавітага рэжысёра Золтана Фабры «Незавершаная фраза». Ва ўказаных фільмах (ды і не толькі ў іх) ідэяна-мастацкія абагульненні рэльефна-выразныя, значныя, шырокаахопныя, без дыдактычнасці, яны дасягнуты сродкамі глыбокага даследавання грамадска-палітычнага жыцця людзей.

Па-трэцяе, хацелася б адзначыць, што фестываль раскрыў некаторыя заканамернасці ў жанрава-стылістычным узбагачэнні мастацтва. Апрача твораў, удастоеных галоўных узнагарод, характэрны ў гэтых адносінах фільмы «Другі Францыска» (Куба), «У майго брата цудоўны брацік» (Чэхаславакія), «Белы пакой» (Швецыя) і інш.

Па-чацвёртае, многія кінамастаграфісты прадставілі на

фестываль у Маскве значныя творы з вялікай ідэяна-мастацкімі і філасофскімі абагульненнямі.

Немалаважная і яшчэ адна заканамернасць у сучасным кіно, якую добра акрэсліў фестываль. Я маю на ўвазе тыя фільмы, дзе ўзнаўляюцца эпізоды мінулага — далёкага ці блізкага — народаў, так званыя «гістарычныя». У іх ярка выразілася тэндэнцыя збліжэння гістарычных дыстанцый, набліжэння падзей мінулага да думак і ацэнак чалавека сённяшняга дня.

Усё гэта ўзбагаціць кінамастаграфічную практыку і стане ў цэнтры тэарэтычных даследаванняў.

Дзімітр ФРАНГАУ,
балгарскі кінакрытык.

КАЛЕЙДАСКОП

РУЖЫ ПЛОЎДЗІВА

У азнаменаванне Міжнароднага года жанчыны ў Плоўдзіве — другім па велічыні горадзе Балгарыі — стварэцца парк-ружойнік, шэфства над якім узяла гарадская камсамольская арганізацыя. Кожны дзень у ружойнік для апрацоўкі клумб прыходзяць маладзёжныя бры-

гады, яны акапваюць, праполваюць і паліваюць кветкі. Спачатку ў ружойніку было высаджана 155.589 карнінны — столькі, колькі ў Плоўдзіве налічвалася жанчын на стану на 8 сакавіка гэтага года. У далейшым колькасць ружаў тут дасягне 500 тысяч.

ЛЯКАРСТВЫ

«ПСІХАЛАГІЧНАГА ЎЗДЗЕЯННЯ»

Прылаўкі заходнегерманскіх аптэк завалены рознымі «спецыяльнымі» лекараствамі ў прыгожай упакоўцы. Ілюстраваныя часопісы і газеты запоўнены рэкламамі розных прэпаратаў, якія нібыта аказваюць «хуткае і эфектыўнае дзеянне» пры розных захворваннях. За апошнія 10 гадоў у ФРГ з'явілася ў продаж 208 новых медыцы-

нскіх прэпаратаў. Штогод заходнегерманскае насельніцтва на іх набыццё затрачае амаль 8 мільярдаў марак. Але, на думку спецыялістаў, многія з гэтых мазей, парашкоў, таблетаў і эліксіраў нічым не адрозніваюцца па сваім уплыве ад звычайнай вады. А даходы фірм, якія выпускаюць прэпараты, неймаверныя.

ГАНДАЛЬ КРАДЗЕННЫМ СТАЎ БІЗНЕСАМ

Амерыканскі часопіс «Нью-Йорк таймс мэгзін» пісаў нядаўна, што ў ЗША выключна даходнай справай стаў гандаль крадзенымі рэчамі. Паводле апошніх даных, у краіне штогод раскрадаецца розных рэчаў на 15 мільярдаў. Гандаль крадзенымі рэчамі набыў шырокі дыяпазон: яго аб'ектамі сталі транзістары і партатыўныя тэлевізары, творы мастацтва і легкавыя аўтамабілі. Амаль кожны ўкрадзены прадмет трапляе на

рынак. Паводле даных навуковага цэнтру ў Сіэтле, 67 прац. крадзеных рэчаў рэалізуецца ў легальных магазінах. Асабліва вялікая колькасць крадзяжоў у Нью-Йорку, дзе штогод выкрадаецца рэчаў на суму ў 2 мільярды долараў. Адных аўтамашын у гэтым горадзе ўганяюць у сярэднім у год 80 тысяч. У большасці выпадкаў іх разбіраюць на часткі і ў такім выглядзе прадаюць.

ПАСОЛ ПРАЦУЕ Ў РЭСТАРАНЕ

Пасля падзення продажнага рэжыму Тхіеу ў Паўднёвым В'етнаме закрылася і яго пасольства ў Боне, а 48 яго супрацоўнікаў сталі беспрацоўнымі. Хутчэй за ўсё знайшоў сабе занятка і кавалак хлеба былы пасол Нгуен Фіонг Тхей, ён

паступіў у працяжычым буйнага рэстарана ў Франкфурце-на-Майне, дзе раней быў пастаянным заўсёднякам. Прымаючы на службу былога дыпламата, уладар рэстарана заявіў, што ён зрабіў гэта з мэтай рэкламы. ТАСС.

ПРЫСВЯЧАЕЦА ЧЫЛІ

«Народ не здаецца», «Чылі будзе жыць», «Рэвалюцыя вернецца»... Гэта некаторыя назвы карцін заслужанага мастака ЧССР Уладзіміра Шолты з яго новага цыкла «Барацьба чылійскага народа», які дэманструецца ў адной з выставачных залаў Прагі.

На назвах можна меркаваць аб змесце работ Шолты, яны прысвечаны барацьбе, барацьбе жорсткай, крывавай. Таму ў іх так шмат чырвонага колеру. Кожная карціна, няхай гэта «Пясняр народа», на якога накіраваны дулы аўтаматаў фашыстаў, ці рабочы, што ўпаў, скошаны кулямі, прасякнута ве-

рай у перамогу чылійскага народа.

У Шолта ніколі не быў у Чылі. Яго карціны адлюстроўваюць уражанні ад фільмаў, кніг, фотаздымкаў, расказаў сяброў аб далёкай краіне. Мастаку так хацелася пабываць там, і ў канцы верасня 1973 года яго мара павіна была ажыццяўлена. Але адбыўся фашысцкі пераварот, і прыйшлося адказацца ад паездкі. А ідэя напісання карціны засталася. «Змена падзей, — гаворыць мастак, — стала для мяне дынамічным імпульсам для выражэння маіх пачуццяў. Можна сказаць: увесь цыкл створаны мною адразу, на адным дыханні».

Новы цыкл работ Шолты цалкам адлюстроўвае яго «мес-

тацкай праграме». Галоўнае ў ёй — страсная грамадзянскасць. Шолта заўсёды імкнецца ў сваіх творах адлюстроўваць барацьбу за свабоду, за іччасце, за мір. Не толькі ў ЧССР, але і ў іншых краінах, вядомы цыклы яго карцін аб барацьбе і жыцці ў в'етнамскага і арабскага народаў.

Шолта быў удзельнікам Пражскага паўстання, ён ведае, што такое катаванні гестапа, фашысцкі тэрор, два яго таварышы загінулі ў газавых камерах. Таму мастак ніколі не застаецца ў баку ад бітваў. Сваім карцінам ён заклікае да таго, каб прагрэсіўныя дзеячы культуры ўсяго свету разам з шырокімі масамі прапоўных паднялі свой голас, пяро, пэндзаль, песню ў барацьбе за правы чылійскага народа.

ПАДАЕ ПОПЫТ НА ПРАДУКЦЫЮ ГАЛІВУДА

і галоўным чынам у краінах, што развіваюцца.

Навадненне нацыянальнага кінарынку гэтых краін амерыканскімі фільмамі, якія часта не вызначаюцца высокімі мастацкімі якасцямі, наносіць сур'ёзны ўрон іх кінапрамысловасці, скоўвае яе развіццё. Вядома, напрыклад, што часта ў палажэнні аб «супрацоўніцтве» з амерыканскімі карпарацыямі ўключаюцца параграфы, што забараняюць нацыянальным кінастудыям выпускаць свае фільмы. Акрамя таго, амерыканская кінапрадукцыя садейнічае распаўсюджванню чужога народа краін, якія развіваюцца, а амерыканскага спосабу жыцця з яго нулятам пагоні за нажывай, прапагандай

свалту, сэнсу, расізму і каланіялізму.

Зразумела, што прагрэсіўная грамадаснасць гэтых краін усё энергічнай пратэстуе супроць уздзелнага галівудскіх «бавіноў». Дастаткова ўспомніць гнёўны пратэст супроць дэманстрацыі расісцкай служкі «Зялёныя берэты», якая праслаўляла крывавае дзеянні амерыканскіх агрэсараў у В'етнаме.

Таму не дзіўна, што ўсё новае дзяржавай энергічна выступае супроць экспансіі Галівуда, кантрабанды кансерватыўных і рэацыйных ідэй.

Н. СЯТУНСКІ,
нар. ТАСС.

Нью-Йорк.

На здымку: адзін з лаўрэатаў XI фестывалю савецкай песні ў Зялёнай Гуры ансамбль «Санорэ» са Шчэціна. (Часопіс «Польское обозрение».)

Амерыканская кінапрамысловасць перажывае цяжкасці са збытам сваёй прадукцыі на замежных рынках. Нядаўна аб'яўлена, што 6 найбуйнейшых кінафірм ЗША перасталі экспартаваць мастацкія фільмы ў Іран. Прычынай гэтага, паводле заявы прэзідэнта Асацыяцыі экспертаў фільмаў Джэка Валенці, было незадавальненне кампаніяй «Уорнер бразерс», «Юнайтэд артыстс», «Твенці сенчуры-фонкс», «Парамаунт піччурс», «Юніверсал» і «МГМ» фінансавымі умовамі збыту сваёй прадукцыі. Паводле слоў прадстаўнікоў гэтых кампаній, яны не атрымліваюць дастатковага прыбытку ад продажу фільмаў у Іран.

Аднак за чыста фінансавымі аспектамі праблемы, які прызнаў Дж. Валенці ў інтэрв'ю часопісу «Верайцэ», хаваюцца іншыя, больш сур'ёзныя прычыны. Галоўная з іх — рознае зніжэнне попыту на амерыканскую кінапрадукцыю за мяжой

СУСТРЭЧЫ, ПОШУКІ, АДКРЫЦЦІ.

У ФОНДЗЕ ЦЭНЗАРА РАСІІ.

«ТУТ ДОБРА ЖЫЦЬ...».

ЗАСНАВАНА У 1617 ГОДЗЕ.

3 часоў Кастуся Каліноўскага

Шукаючы ў аддзеле пісьмоўных крыніц Дзяржаўнага гістарычнага музея ў Маскве неабходныя матэрыялы, я натрапіў на фонд пача п'яка галоўнага Упраўлення па справах друку Міхаіла Мікалаевіча Похвісенева.

Імя Похвісенева вядомае. Але тут знайшліся некаторыя дакументы да партрэта гэтага «исполнителя долга» цензора Расіі Масквіч. У маладосці быў звышні з Герцагам і Грыбаедавым, нават захапіўся іх прагрэсіўнымі і іліядамі. Аднак, ён рэзка змяніў свае адносіны, пастараўся «спаліць» і звышца на ўсе, што гэта было раней. «Новы» Похвісенеў штурмуе «вышынні» расійскіх іерархіі. Шчыра ў Маскве здружыўся з Назімавым. Як толькі тата назначыў генерал-губернатарам Паўночна-Заходняга краю, Похвісенеў заныў пры ім пасаду цывільнага губернатара, правіўшы сімбэ ляндным русіфікатарам. У далейшым ён быў старшынёй Савета галоўнага Упраўлення па справах друку, начальнікам дэпартаменту паліцыі, Нароўце — сенатар, Пераначаны кансерватар расійскіх у некаторых наслабленых, якія дапусцілі на пасаду галоўнага цензурнага ведамства.

Вось чаму ў гэтым фондзе аказаліся каштоўнейшыя матэрыялы, якія безумоўна, цывілілі Похвісенева. Віленскія працы 1863 года, «праце 1863», патрыстычныя весты, гімны, Журнал вядзення дзейнасці Віленскай вайскавай акругі з 8 па 15 сакавіка і з 12 па 26 красавіка 1863 г., картатэка дэпартаменту паліцыі (МУС) з абазначэннем колькасці арыштаваных у 1864 — 1865 гг. Тут аказаліся рупніце «З віленскіх устамінаў» Адама Кіркора, хаця, як вядома, у 1884 г. гэтыя матэрыялы былі апублікаваны ў польскім «Краі».

У асобным пісьме нейкага К. Цвіякова, які ведаў літаратурныя колы, пісаў: «Цяпер

тут у модзе Кіркор, ён віленскі леў, аб ім гаворыць, і ім знаёміць, яго прымаюць з той парой, як ён задуму выдана газету з хітрай назвай «Переход» (падкрэслена ў пісьме. — Г. К.).

Вельмі цікавы «Журнал вядзення дзейнасці», дзе расказваецца пра «Шайку Нарбута». Мае непазрэдае дачыненне да самі вядомага археолага і гісторыка Тодара Нарбута з Лідчыны. Яго сын Людвіг тры месяцы веў паянхавыя баі супроць карнікаў. Як млірке Гендаў Кіселеў, у гэтым атрыдзе змагаўся Францішак Багушэвіч, а таксама мастак М. Андрэйчэ. У гэтым жа журнале знаходзім звесткі пра падзеі 1863 года ў Навагрудку, Дукоры, Лагойску, Слуцку, Лідях, Зембіне, Багушэвічах, Смахвалавічах...

У похвісенеўсім фондзе аказаліся пісьмо археолага К. Гаворскага, адвасаванае з Кіева губернатара Мураўёву. У ім выкладаецца праект «верноподданнического» «ідайнага» выдання.

Сярод мноства матэрыялаў нам уладуюцца вельмі цікавымі паказанні казёнага селяніна Сцяпана Макея са Смартгоншчыны аб паўстанні 1863 года.

З казённых фармы Мілейскава (у 7 вярстах ад Крвыя) старшы сын арандатара Лішчыцкіны раз'яўдаў па вясках і ўгаворваў сялян выступіць у паўстанні.

«24 мінулага студзеня 1863 года ён быў на вадзінным млыне ў Мілейскаве. Еч сам, бацька і меншыя браты ўжо выступілі. Чыста нам нейкія газеты па беларускай мове, «противные государю і правительству».

Такія ж выступленні былі на чыгуначным заводзе графа Храптовіча ў Вішневе Ашмянскага павета.

Так аживаюць старонкі гісторыі мінулага стагоддзя.

Г. КАХАНОУСКІ,
намеснік дырэктара Мінскага абласнога краязнаўчага музея.

Батанічныя рэліквіі Брэста

Ванок двух дрэў у Брэсціім парку з'явілася ажурная агароджа. У надпісе на таблічцы гаворыцца: «Помнік пошроды. Еліца звычайная, форма змеепадобная. Ахоўваецца дзяржаўнай». Сярод іншых дрэў, што растуць тут, гэтыя выдзяляюцца сваёсаблівымі галінкамі, якія вісяць, як бізуны.

Горадам-садам называюць Брэст. Непаўторную прыгажосць надаюць яму чатыры вялікія бульвары, цудоўныя масівы парку і свераў. У самым цэнтры, на бульвары імя Адама Міцкевіча, побач з помнікам польскаму паэту амаль на 20

метраў узняўся пірамідальны дуб. Ён аб'яўлен помнікам прыроды. На вуліцах, у дварах жылых дамоў і прадпрыемстваў, у парках і скверах расце мноства экзатычных дрэў і кустоў. У іх ліку — катальпы сэрцападобныя, вадцатнае і цюльпаннае дрэва, амурскі аksamіт, самшыт, сеарабрысты лох, глог, ціс.

Закончана добраўпарадкаванне свера на набярэжнай. Ніцця вербы над ракой, бяроза і дубы, туя і ядловец, каштаны, прыка, маліўнічалі гама кветніку ствараюць радасны, святлоны настрой.

Энтузіясты — садаводы і кветкаводы электрамеханічнага за-

СТАРЭЙШАЯ ў РЭСПУБЛІЦЫ

У «Гістарычных запісках аб Слуцкай гімназіі» Глебава ёсць такі запіс: «20 мая 1617 года князь Януш VI Радзівіл напісаў грамату, у якой адзначыў: «Я задумаў у сваім горадзе Слуцку пабудаваць вучылішча... угледзеўшы для гэтага зручную мясціну на Зарэччы, над ракою Слуц... Для будаўніцтва паручыў Юрыю Канушэўскаму, мініскаму стольніку, майму слуцкаму старасце, каб ён вывез з бліжэйшых пушчаў бярэненне, прыгоднае для пабудовы дамоў, і як мага хутчэй стараўся пабудаваць памяшканне для вучылішча».

Так 358 гадоў назад адкрылася адна са старэйшых школ Беларусі. Спірыша яна размяшчалася ў невялікім драўляным будынку з двух класаў, і займалася там не больш як дваццаць вучняў. У 1620 годзе брат Януша Радзівіла Хрыстафор спецыяльнай граматай абвясціў аб перайменаванні вучылішча ў гімназію. Навучанне ў ёй вялі тры настаўнікі, уключаючы рэктара. У гімназіі было тры класы, і тэрмін навування ў кожным складалаў два гады. Выкладанне ялася не па прадметах, а па класах, г. зн. адзін настаўнік веў усе прадметы. На працягу двух стагоддзяў гімназію заканчвала штогод ад 3 да 12 выпускнікоў. Яна дала па тым часе даволі глыбокія веды і заваявала ў Расіі і за мяжой вядомасць «узорнай Слуцкай гімназіі». Выпускнікі, якія збіралі-

ся прысвяціць сваё жыццё педагагічнай дзейнасці, паступалі на універсітэты Пецярбурга, Лондана, Берліна, Бруселя. Так, у 1706 годзе выхаванец гімназіі Іван Вітнер абараніў у Лейдэне ў Германіі дысертацыю на званне магістра навук.

У канцы XVIII стагоддзя адбылася важная падзея ў жыцці Слуцка: па трыма падзелу Польшчы (1793 год) горад быў далучаны да Расіі. Ужо ў 1802 годзе ўпершыню ў курс навування ўводзіцца руская мова.

У пачатку XX стагоддзя значная частка гімназістаў разам з рэвалюцыйна настроенай моладдзю Слуцка прыняла ўдзел у забастоўках і дэманстрацыях, выніканых пезшай рускай рэвалюцыяй. Выпускнік гімназіі П. Карповіч забіў міністра асветы Расіі Багалеева, а ў маі 1905 года аб рэвалюцыйных выступленнях слуцкіх гімназістаў пісала бальшавіцкая газета «Вперед»: «Вучні... энергічна абараняюць свае правы. Яны не жадаюць працягваць навучанне ў атмасферы блспраўя».

З 1920 года гімназія працуе як агульнаагародная сярэдняя школа. У час Вялікай Айчыннай вайны яна была спалена гітлераўцамі, адноўлена ў 1949 годзе.

Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя шырока адчыніла дзверы былой гімназіі для дзяцей рабочых і сялян. За гады Савецкай улады адсюль

выйшла ў вялікае жыццё больш юнакоў і дзяўчат, чым за ўсе папярэднія 300 гадоў існавання гімназіі. Імёны многіх выпускнікоў вядомы не толькі ў Беларусі, а і за яе межамі: Г. Бірозна — савецкі пісьменнік, аўтар некалькіх кніг, Г. Сяржаніч — доктар біялагічных навук, акадэмік Акадэміі навук БССР, С. Савіцін з'яўляецца рэктарам Віцебскага тэхналагічнага інстытута.

Школа святая ўшаноўвае памяць сваіх былых выхаванцаў дарэвалюцыйнай эпохі: выдатнага савецкага астранома, прафесара Маскоўскага ўніверсітэта В. Цэрасніка, доктара медыцынскіх навук, аўтара падручніка «Прыватная хірургія» А. Брыкаўскага, вядомага мастака XIX стагоддзя, акадэміка К. Карсаліна і іншых, чые партреты можа ўбачыць у актавай зале.

...Аб былой гімназіі цяпер нагадваюць высякія, са сцяпеністай столлю калідоры, актавая зала з наломаным ды мармуровай таблічка на фасадзе будынка, на якой напісана: «Старэйшая школа Беларусі. Заснавана ў 1617 годзе». Цяпер яна называецца 1-я сярэдняя. Працуе тут 39 настаўнікаў і займаецца 670 вучняў. Толькі за 25 пасляваенных гадоў школы скончыла налі 3 тысяч юнакоў і дзяўчат і пераважна большасць іх атрымала вышэйшую адукацыю.

Міхась ТЫЧЫНА.
Слуцк.

Заслужаным поспехам карыстаюцца выступленні юных артыстаў дзіцячага ляльчага тэатра Палаца культуры Беларускага аўтамабільнага завода. А пасля спектакля можна пазнаёміць гледачоў з героямі...

Фота І. ПЕЎНЕВА.

НА ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ...

А. Пушкін па дарозе з Адэсы 6 жніўня 1824 года заехаў у Мадрыт. Пляменнік дырэктара ліцэя Ангельгарда Расповаў, які служыў тут, і яго сябры кінуліся абдымаць паэта. Проста на пошце яны распілі шампанскае за здароўе Пушкіна, затым на руках аднеслі паэта на кватэру Расповава. Пушкін усючыў на стол і прачытаў верш. Калі паэт быў зняты са стала,

афіцэр Абалецені закрываў: «Панове! Гэты ўрачытаецца, выходзіць за межы агульнай радасці, яна павінна быць азнаменавана чым-небудзь асаблівым. Панове! Зробім нашаму куміру ванну з шампанскага! Усе пагадзіліся, але Пушкін, усміхнуўшыся, сказаў: «Сябры мае, душэўна дзякую, сапраўды было б цудоўна, я не супроць палюхацца ў шампанскае, але спыніцеся: ехаць праца!». Гэта было ў чатыры гадзіны раніцы. Усе гуртам праводзілі паэта на пошту.

П. Чаадаеў 22 чэрвеня 1826 года заехаў у Брэст, накіроўваючыся з Дрэздэна. Тут яна за ім устанавілі тайны пагляд: перад гэтым на тэмозні, як павядаў гараднічы, у паэта былі знойдзены пісьмы, паперы, кнігі, а якіх «лесна можна бацьчы бунтарскай творы, назірання супроць нашага ўрада». Праз паўтара месяца Чаадаеў, нарэшце, атрымаў дазвол ехаць у Маскву праз Кобрын, Баранавічы, Мінск і Оршу.

І. Лажэчнікаў, аўтар раманаў «Ледзіны дом», «Бусурман» і інш., у 1853 годзе быў прызначаны віцэ-губернатарам Віцебска і жыў тут да чэрвеня 1854 года. Пазней Лажэчнікаў, успамінаючы Беларусь, у сваіх творах не раз звяртаў увагу гра-

мадзямці на прыкме становішча беларускіх сялян.

В. Брусаў у жніўні 1914 года прыязджаў у Вільню. Адсюль ён пісаў жонцы: «Траніў тут у ігола беларуска, якія марыць аб адраджэнні Беларусі... Вачу іх паэтаў, вучоных, філосафаў, збор іх старызнаў, рукапісаў, старадрукаваных кніг (з 1491 года), рачуў, зброў... Мясцовая віленская газета пісала, што больш за ўсё Беларусія зацікавіла «новай беларускай паэзіяй» і ён за час свайго знаходжання ў горадзе «перачытаў на рускую мову некалькі вершаў таленавітага беларускага паэта Янін Купалы». У Вільні Брусаў сустракаўся з Цуцалым, падарыў яму свой зборнік вершаў «Дарогая жыццё».

А. Блок з Параконска, што каля Пінска, пісаў маці ў 1917 годзе аб прыбыцці да месца новай службы ў якасці армейскага табельшчыка. Тут Блок прабыў да сярэдзіны сакавіка 1917 года. Пра беларускі краі Блок пісаў: «Тут добра жыць, тут усё добра». Ён таксама ўспамінаў пра «цудоўную прыроду і паветра» Палесся, параўноўваў Пінск з градам Кіцэжам. Па дарозе ў водкуе паэт залядаваў у старажытны Гомель, любаваліся яго выдатным паркам.

І. ШПАДАРУК.

«Літаратура і искусство — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск».

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Адрэс рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масвай работы — 33-22-04, выдавецтва — 22-50-62, бухгалтэрый — 22-50-00.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Хведар ЖЫЧКА.

Рэдакцыйная калегія: Заір АЗГУР, Барыс БУР'ЯН, Анатоль ГРАЧАНІКАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАУ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЕД, Віктар ПРАТАСЕНЯ, Іраіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК [адказны сакратар], Рыгор ШЫРМА.